

Brussel, 26.2.2016
SWD(2016) 71 final

WERKDOCUMENT VAN DE DIENSTEN VAN DE COMMISSIE

Landverslag België 2016

**met een diepgaande evaluatie betreffende de preventie
en correctie van macro-economische onevenwichtigheden**

Dit is een werkdocument van de diensten van de Europese Commissie. Het is geen weergave van het officiële standpunt van de Commissie en loopt daar evenmin op vooruit.

INHOUD

Samenvatting	1
1. Context: Economische situatie en vooruitzichten	5
2. Kwesties in verband met onevenwichtigheden, risico's en aanpassing	17
2.1 Concurrentievermogen, trends en prestaties	17
2.2 Loonkosten	25
2.3 Innovatie en ondernemingsklimaat	32
2.4 Schuldenlast	40
2.5 PMO-beoordelingsmatrix	47
3. Andere structurele vraagstukken	49
3.1 Arbeidsmarkt, sociaal beleid, vaardigheden en onderwijs	49
3.2 Belastingen	59
3.3 Vervoer, energie en milieu	65
A. Overzichtstabel	69
B. PMO-scoreboard	76
C. Standaardtabellen	77

LIJST VAN TABELLEN

1.1. Belangrijkste economische, financiële en sociale indicatoren - België	16
2.5.1 PMO-beoordelingsmatrix (*) — België	47
3.1.1 Arbeidsparticipatie voor België en de EU voor verschillende groepen van de beroepsbevolking	49
B.1. PMO-scorebord voor België	76
C.1. Indicatoren financiële markten	77
C.2. Arbeidsmarkt- en sociale indicatoren	78
C.3. Arbeidsmarkt- en sociale indicatoren (vervolg)	79
C.4. Indicatoren structureel beleid en ondernemingsklimaat	80
C.5. Groene groei	81

LIJST VAN GRAFIEKEN

1.1. Uitsplitsing van de reële groei van het bbp	5
1.2. Bijdrage aan de groei van de toegevoegde waarde (procentpunten)	5

1.3.	Reëel bbp per capita	6
1.4.	Uitsplitsing van de potentiële groei	6
1.5.	Kerninflatie (jaarlijkse verandering in %)	7
1.6.	Groei van de werkgelegenheid (netto jaarlijkse verandering in %, werknemers alleen)	8
1.7.	Samenstelling van de nettoveranderingen in werkgelegenheid	9
1.8.	Lopende rekening: samenstelling in de loop van de tijd	9
1.9.	Goederenbalans: uitsplitsing van de groei	10
2.1.1.	Exportmarktaandeel (EMA) goederen	17
2.1.2.	Marktdynamiek en concurrentievermogen van goederenuitvoer voor top 10-landen (2000-2014)	18
2.1.3.	Marktdynamiek en concurrentievermogen van goederenuitvoer voor top 12-sectoren (2000-2014)	18
2.1.4.	Integratie in internationale productieketens (2011)	19
2.1.5.	Samenstelling aandeel binnenlandse toegevoegde waarde van bruto-uitvoer (2011)	19
2.1.6.	Raming productkwaliteit (uitgevoerde goederen)	20
2.1.7.	Uurloonkosten per kwartaal (jaarlijkse verandering in %; sector)	21
2.1.8.	Verschil in niveau van loonkosten per eenheid product: BE t.o.v. Duitsland, Frankrijk en Nederland	21
2.1.9.	Reële effectieve wisselkoers	22
2.1.10.	Trends in componenten van de loonkosten per eenheid product (2001-2014)	23
2.2.1.	Verwachte evolutie van het werkelijke tarief van de werkgeversbijdrage als percentage van het brutoloon (2015-2019)	27
2.2.2.	Inflatie: HICP (jaarlijkse verandering in %)	29
2.2.3.	Inflatie: diensten (jaarlijkse verandering in %)	29
2.2.4.	Marges in de detailhandel	30
2.3.1.	Innovatiescore van België t.o.v. de EU (EU = 100)	33
2.3.2.	Opzeggingspercentages professionele diensten — BE en EU gemiddelden (2008-2012)	35
2.3.3.	Ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit bij professionele diensten — BE en EU (2005-2014)	36
2.3.4.	Allocatieve efficiëntie-index voor zakelijke diensten	36
2.3.5.	Aandeel van zakelijke diensten in de industriële waardeketen	36
2.4.1.	Verdeling van de schuld per sector (niet-geconsolideerd)	40
2.4.2.	Samenstelling van de schuld per sector (geconsolideerd)	40
2.4.3.	Kredietstromen	41
2.4.4.	Leverage-ratio van niet-financiële vennootschappen	41
2.4.5.	Rentelasten	42
2.4.6.	Samenstelling van de nettoactiva	42
2.4.7.	Alternatieve projecties van de bruto-overheidsschuld — 2026 (% van het bbp)	44
3.1.1.	De arbeidsparticipatie in functie van kwalificatieniveau en leeftijd (2014)	49
3.1.2.	(Langdurige) werkloosheid en incidentie van langdurige werkloosheid	50
3.2.1.	Totale ontvangsten uit belastingen en verplichte sociale bijdragen, 2014 (% van het bbp)	59

3.2.2	Belastinginkomsten uit de belangrijkste belastingen in België, vergeleken met de EU, 2014 (% van het bbp)	59
-------	--	----

LIJST VAN KADERS

1.1.	Uitdagingen op het gebied van investeringen	12
1.2.	Bijdrage van de EU-begroting aan structurele verandering	14
2.1.1	Elektriciteitskosten voor industriële verbruikers	24
2.2.1	Centrale Raad voor het Bedrijfsleven: rol in het loonvormingsproces	26
3.2.1	Fiscale behandeling van bedrijfswagens: fiscale en milieukosten	64
3.3.1	Voorzieningszekerheid	68

SAMENVATTING

In dit landverslag wordt de economie van België beoordeeld tegen de achtergrond van de jaarlijkse groeianalyse van de Commissie die op 26 november 2015 werd gepubliceerd. In die analyse worden drie belangrijke prioriteiten aanbevolen voor het economisch en sociaal beleid van de EU in 2016: investeringen weer op gang brengen, doorgaan met structurele hervormingen om de economieën van de lidstaten te moderniseren, en verantwoorde overheidsfinanciën. Tegelijkertijd heeft de Commissie het waarschuwingsmechanismeverslag gepubliceerd, dat het begin markeert van de vijfde ronde van de procedure inzake macro-economische onevenwichtigheden. In het waarschuwingsmechanismeverslag werd België aangewezen als een lidstaat waarvoor een verdere diepgaande analyse is vereist.

De Belgische economie is in een traag tempo aan kracht aan het winnen. De reële groei heeft zich in 2014 en 2015 op ongeveer 1,3 % gestabiliseerd en zal naar verwachting stijgen tot 1,7 % in 2017, nu de ondernemingen de vruchten beginnen te plukken van het betere concurrentievermogen en de groei van de werkgelegenheid de uitgaven van de huishoudens bredere steun biedt. Tegelijkertijd dreigt een minder ondersteunend extern klimaat een rem te zetten op de omzetting van het verbeterd concurrentievermogen in uitvoer, investeringen en meer banen. De lagere groei in vergelijking met de prestaties van vóór de crisis is in overeenstemming met de lagere ramingen voor potentiële groei als gevolg van de verzwakte productiviteitsgroei. Een daling van de potentiële groei brengt risico's op lange termijn met zich mee, in het bijzonder gelet op de problemen waarvoor België staat met betrekking tot de houdbaarheid van zijn overheidsfinanciën op lange termijn.

De Belgische ondernemingen zijn diep in de wereldeconomie geïntegreerd en handelen actief in halffabricaten. Halffabricaten zijn goed voor twee derde van de binnenlands geproduceerde toegevoegde waarde, wat tot de hoogste percentages in de EU behoort, terwijl het aandeel eindproducten tot de laagste behoort. Omdat de economie erg open van aard is, zijn de verliezen in exportmarktaandeel die sinds de eeuwwisseling zijn opgetekend, bijzonder relevant. Deze tendens was voornamelijk te wijten aan de uitvoer van goederen. Het verzwakte externe

concurrentievermogen werd verergerd doordat de uitvoer voornamelijk op minder dynamische markten was gericht. Daarenboven bevinden de uitgevoerde goederen zich vooral in de lagere helft van het kwaliteitsspectrum: België blijft achter ten opzichte van zijn buurlanden wat kwalitatief hoogwaardige producten betreft. De neerwaartse tendens in het marktaandeel is de voorbije jaren tot stilstand gekomen, maar de gecumuleerde verliezen blijven aanzienlijk. Deze stabilisatie wijst erop dat de inspanningen om het concurrentievermogen te verbeteren, vruchten beginnen af te werpen.

De specialisatie in marktsegmenten met een hogere blootstelling aan prijsconcurrentie valt moeilijk te verzoenen met de hoge loonkosten van het land. Die hoge loonkosten zijn een afspiegeling van de hoge productiviteit van de economie maar ook van het feit dat de hoge totale belastingdruk vooral op arbeid zwaar weegt. De loonkosten, die voor internationale ondernemingen een belangrijke signaalfunctie hebben, zijn relatief hoog in België. Daarenboven zijn de loonkosten in het verleden snel gestegen door bepaalde kenmerken van het systeem van loonvorming. Die stijgingen waren het gevolg van de buitensporig hoge marges voor reële loonsverhogingen en de verrekening van hoge inflatie door de algemene praktijk van automatische aanpassingen aan de kosten van levensonderhoud. Het feit dat de onderliggende inflatie structureel hoger is dan in de buurlanden is voornamelijk een afspiegeling van de stijgingen van de prijzen van diensten en kleinhandel. Om de vermindering van het concurrentievermogen en het negatieve effect daarvan op de exportprestaties en de werkgelegenheid tot stilstand te brengen, zijn de Belgische autoriteiten de voorbije jaren in het loonvormingsproces tussengekomen. Er zijn loonmatigingsmaatregelen opgelegd, waaronder de schorsing van regelingen voor loonindexering.

De Belgische arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een stagnerende en relatief lage algemene arbeidsparticipatie, met grote verschillen tussen de regio's en de bevolkingscategorieën. Terwijl het werkloosheidscijfer naar verwachting zal dalen van 8,3 % in 2015 tot 7,4 % in 2017, ligt de creatie van banen onder voorbije groeipercentsages. De algemene arbeidsparticipatie blijft met 67,3 % onder de gemiddelden van de EU en de eurozone. Door de snelle deïndustrialisering is het aandeel

van de arbeidsplaatsen in de verwerkende industrie gedaald, terwijl het aandeel van de werkgelegenheid in niet-marktdiensten de voorbije 15 jaar geleidelijk is gestegen. Deze verandering in de samenstelling van de werkgelegenheid verklaart ten dele de vastgestelde daling in de productiviteitsgroei.

De overgang naar een meer kennisintensieve en innovatiegerichte economie vordert langzaam.

De sterke punten van het onderzoeks- en innovatiesysteem van België komen niet zo doeltreffend tot uiting in de algemene economische prestaties als mogelijk zou zijn. De O&O van ondernemingen is geconcentreerd in een beperkt aantal hoogtechnologische industrieën. Ondanks de lage drempels voor de oprichting van een onderneming heeft België een opmerkelijk laag percentage starters en presteert het pover op het gebied van ondernemingsdynamiek. Bepaalde dienstenmarkten worden gekenmerkt door onnodige beperkingen en verstarring, wat mede een verklaring is voor de opwaartse prijsdruk in de sector van de kleinhandel.

De overheidsfinanciën kwamen niet ongedeerd uit de crisis.

Een aanhoudende inspanning om de schuld af te bouwen, werd afgebroken door de steun die aan de financiële sector werd verleend, en de accumulatie van hoge tekorten. Het tekort bereikte een piek van meer dan 5 % van het bbp in 2009 en de daaropvolgende vermindering van het tekort verloopt traag: de voorbije jaren blijft het tekort rond de 3 % hangen. In 2016 zou de overheidsschuld naar verwachting op ongeveer 107 % van het bbp moeten blijven. In 2017 zullen een lager tekort en een hogere nominale groei naar verwachting de overheidsschuld doen afnemen.

Over het algemeen heeft België enige vooruitgang geboekt om gevolg te geven aan de landspecifieke aanbevelingen van 2015.

Het voorbije jaar heeft het zijn pensioenstelsel en socialezekerheidsstelsel voor ouderen hervormd om de werkelijke pensioenleeftijd op te trekken. Er is echter maar beperkte vooruitgang geboekt richting een afdwingbare verdeling van de begrotingsdoelstellingen over de verschillende overheidsniveaus. Er is enige vooruitgang geboekt in de hervorming van het belastingstelsel, met name door de taxshift van arbeid naar andere belastinggrondslagen. Er is ook enige vooruitgang geboekt in de algemene werking van de

arbeidsmarkt. De stimulansen om te werken zijn versterkt door maatregelen om de loonwig - het verschil tussen de totale loonkosten en het nettoloon - te verminderen, en door veranderingen in het stelsel van werkloosheidsuitkeringen. Niettemin hebben specifieke bevolkingsgroepen nog altijd te kampen met obstakels voor toetreding tot of terugkeer op de arbeidsmarkt. Ten slotte is de loonvorming slechts in beperkte mate beter afgestemd op de ondernemingscyclus en veranderingen in de productiviteit.

Wat de vorderingen met betrekking tot de nationale doelstellingen in het kader van de Europa 2020-strategie betreft, presteert België goed op het gebied van investering in O&O en het verminderen van vroegtijdige schooluitval, terwijl het meer inspanningen moet doen op het gebied van werkgelegenheid, broeikasgasemissies, hernieuwbare energie, energie-efficiëntie, tertiair onderwijs en armoede.

De voornaamste bevindingen van de diepgaande analyse die in dit verslag aan bod komen, en de daarmee gepaarde uitdagingen voor het beleid, zijn de volgende:

- **De regeringsmaatregelen om het verlies aan concurrentievermogen te corrigeren, werpen vruchten af.** Het externe kostenconcurrentievermogen is al verschillende jaren aan de beterhand, vooral in de verwerkende industrie, dankzij de inspanningen voor loonmatiging. De aan de gang zijnde correctie wordt weerspiegeld in gunstige loonkostenontwikkelingen ten opzichte van vergelijkbare landen: de lonen gaan in grote lijnen vooruit volgens de lage productiviteit. Deze positieve tendens zal naar verwachting blijven aanhouden vanwege verdere verlagingen van de werkgeversbijdragen in het kader van de taxshift. De daarmee samenhangende macro-economische risico's zouden daardoor verder moeten verdwijnen.
- **Ondanks deze positieve tendens worden een aantal hardnekkige problemen inzake loonvorming en de opbouw van inflatiedruk nog altijd niet aangepakt.** Deze problemen dreigen de recente verbeteringen in het kostenconcurrentievermogen teniet te doen. De invoering van een meer formele link tussen

lonen en productiviteit zou helpen om de recente vooruitgang veilig te stellen en te voorkomen dat vroegere problemen zich opnieuw voordoen. Bovendien bestaat het risico dat de in vergelijking hoge inflatie een inflatie-looncyclus in gang zet, waardoor de houdbaarheid van de automatische loonindexering wordt ondermijnd. In 2016 zal de inflatiekloof met de buurlanden naar verwachting opnieuw groter worden.

- **De lage productiviteitsgroei hangt samen met middelmatige prestaties met betrekking tot een aantal aspecten die het groeipotentieel van de economie op lange termijn fnuiken.** Ondanks zijn kwalitatief hoogwaardige publieke onderzoeksstelsel heeft België bijvoorbeeld relatief weinig snel groeiende ondernemingen in innovatieve sectoren. Voorts wordt het ondernemingsklimaat gehinderd door administratieve en regelgevingslasten, waardoor de expansie van ondernemingen wordt belemmerd, terwijl de marktdynamiek voor bedrijfsdiensten door restricties wordt tegengehouden. Bovendien heeft de efficiëntie van het gerecht te lijden onder het feit dat informatie- en communicatietechnologie in die sector nog maar weinig is doorgedrongen. Allemaal samen vormen die factoren aanzienlijke obstakels voor particuliere investeringen.
- **Ondermaatse infrastructuur en blijvende knelpunten ondermijnen productiviteitsgroei en investeringen.** Ook die factoren maken het land minder aantrekkelijk voor buitenlandse investeerders en verergeren het congestieprobleem. De vervoersinfrastructuur en energie vormen de meest acute investeringsachterstanden van het land. De afwezigheid van een langetermijnvisie voor de energiesector kan hebben gezorgd voor een klimaat waarin investeringen in niet-gesubsidieerde opwekkingscapaciteit niet worden aangemoedigd.
- **Zowel de niet-financiële vennootschappen als de overheid hebben betrekkelijk hoge schulden.** De daarmee samenhangende macro-economische risico's kunnen echter doorgaans op korte termijn worden beperkt. Om te

beginnen worden de risico's getemperd door de particuliere sector, doordat de totale financiële activa van de economie meer bedragen dan de totale schuld. Ten tweede wordt de schuldenlast van de niet-financiële vennootschappen verklaard door de aanwezigheid van financiële dochterondernemingen van internationale groepen. Grote financiële stromen binnen deze groepen vertekenen de schuld cijfers van de niet-financiële vennootschappen. Ten derde worden de risico's inzake houdbaarheid op korte termijn verzacht door de terugkeer van primaire overschotten, de relatief lange gemiddelde looptijd van de uitstaande schuld en de lage financieringskosten.

- **Voor schuldvermindering op lange termijn moeten de overheidsfinanciën verder worden geconsolideerd.** De bestaande begrotingscoördinatiemechanismen lijken niet doeltreffend genoeg ten gevolge van de gedecentraliseerde overheidsstructuur, het feit dat er tussen de verschillende overheidsniveaus geen hiërarchie bestaat en het feit dat er geen verplichtingen worden aangegaan met betrekking tot vooraf vastgelegde doelstellingen. België heeft vooruitgang geboekt bij de hervorming van zijn pensioenstelsel. Om houdbaarheid op lange termijn te garanderen, zijn nog altijd verdere aanpassingen en structurele hervormingen op andere gebieden nodig om de economische groei omhoog te duwen.

Andere belangrijke economische kwesties die in dit verslag worden geanalyseerd en die bijzondere uitdagingen voor de economie van België vormen, zijn de volgende:

- **De hoge loonkosten belemmeren de creatie van banen, terwijl laaggeschoolde jongeren, ouderen en mensen met een migrantenachtergrond te kampen hebben met diverse obstakels voor toetreding tot of terugkeer op de arbeidsmarkt, wat onderbenutting van het arbeidspotentieel tot gevolg heeft.** De financiële stimulansen, de arbeidsbemiddeling en het activeringsbeleid zijn niet altijd perfect afgestemd op verhoging van de arbeidsparticipatie van die mensen. Het loonmatigingsbeleid en de recente taxshift zullen de groei van de werkgelegenheid wellicht doen toenemen, mits ze niet door

nominale loonsverhogingen worden geneutraliseerd. Pieken in de marginale belastingtarieven bij toetreding tot of terugkeer op de arbeidsmarkt creëren een inactiviteits- en lageloonval voor minstverdienende partners en specifieke huishoudens (alleenstaanden en eenoudergezinnen), ook al worden er geleidelijk maatregelen genomen om de loonwig te verminderen. Loopbaanverlenging om vroegtijdige uittreding uit de arbeidsmarkt verder te verminderen, blijft ook een bijzondere uitdaging. Dit wijst op het belang van beleidsmaatregelen om actief ouder worden te bevorderen en om de vraag naar oudere werknemers te ondersteunen.

- **Terwijl het armoederisico tijdens de crisis is verminderd voor ouderen, is het voor specifieke groepen groter geworden.** Het gaat onder meer om laaggeschoolden en gezinnen met geringe arbeidsintensiteit. Mensen met een migrantenachtergrond zijn bijzonder blootgesteld aan armoede.
- **De onderwijsongelijkheid als gevolg van sociaaleconomische achtergrond is bij de hoogste in de EU.** Het verschil in leerprestaties begint al in het voorschools onderwijs. De hervormingen die momenteel worden ingevoerd, moeten dit probleem aanpakken, vroegtijdige schooluitval verminderen en de kwaliteit en de relevantie van de beroepsopleiding verbeteren. De voltooiing van die hervormingen zou een vlottere overgang naar een kennisintensieve en steeds meer op diensten gerichte economie kunnen faciliteren, en de discrepantie tussen vraag en aanbod van vaardigheden en aanhoudende tekorten in knelpuntberoepen kunnen verlichten.
- **De recent ingevoerde taxshift zal de loonwig op arbeid geleidelijk verminderen.** De verlagingen in de personenbelasting en de werkgeversbijdragen zullen de kloof helpen dichten. Niettemin blijft het belastingstelsel complex en worden de belastinggrondslagen uitgehold door specifieke vrijstellingen, aftrekposten en verlaagde tarieven. Die leiden tot inkomstenverlies, economische verstoringen en een zware administratieve last. Daarnaast lijkt de taxshift niet begrotingsneutraal te zijn. Er is nog altijd ruimte om de structuur van het belastingstelsel te verbeteren door de belastinggrondslagen verder te verbreden,

waardoor lagere wettelijke tarieven en minder verstoringen mogelijk worden. Er is een aanzienlijk potentieel voor een groene taxshift: zo genieten bedrijfswagens en tankkaarten nog altijd een gunstige fiscale behandeling, wat bijdraagt tot vervuiling en congestie.

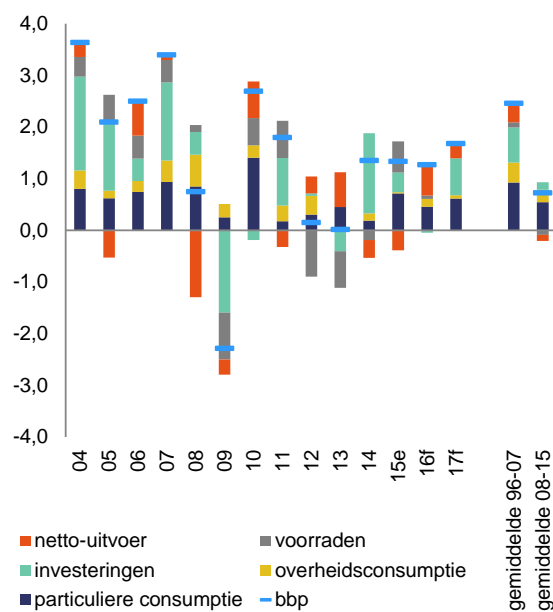
- **België staat voor een toenemend congestieprobleem tijdens de piekuren rond de belangrijkste economische centra.** Congestie heeft economische kosten ten gevolge van vertragingen en verloren productiviteit, brandstofverbruik en luchtvervuiling. Tenzij het beleid verandert, zal België naar verwachting zijn doelstelling voor de vermindering van broeikasgasemissies niet halen.

1. SITUERING: ECONOMISCHE SITUATIE EN VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten

Het Belgische bbp is zowel in 2014 als in 2015 met 1,3 % gegroeid. Volgens de winterprognose 2016 van de Commissie zal dit bescheiden groeipercentage in 2016 naar verwachting aanhouden en zal de groei volgend jaar tot 1,7 % versnellen, wat het beste percentage in vele jaren is.

Grafiek 1.1: Uitsplitsing van de reële groei van het bbp

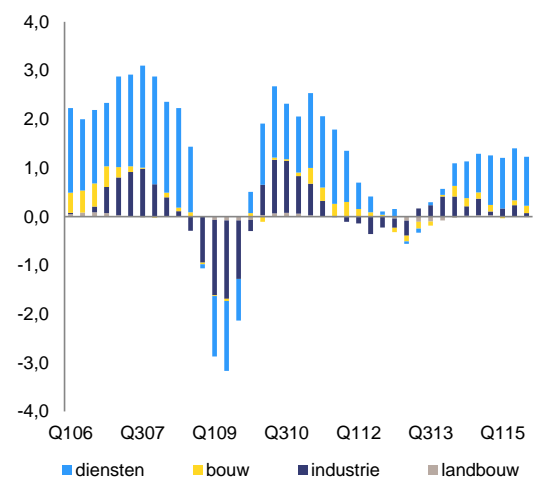
Bron: Europese Commissie

De particuliere consumptie is in 2015 naar schatting met 1,4 % gestegen, waardoor zij de belangrijkste motor van groei is (grafiek 1.1). De voorbije jaren is paal en perk gesteld aan de loongroei, wat in punt 2.2 zal worden toegelicht. Tot dusver hebben de lage inflatiedruk en de verlagingen van de inkomstenbelasting het effect op de koopkracht van de huishoudens beperkt. De stijging van de inflatie zou echter de reële stijging van het inkomen in 2016 en 2017 beperken, ondanks verdere belastingverlagingen. De groei van de consumptie zal daardoor naar verwachting in een lagere versnelling komen, en in 2016 en 2017 respectievelijk met 0,9 % en 1,2 % stijgen.

Wat sectorale activiteit betreft, is de Belgische economie meer dan ooit op diensten gericht, waarbij de diensten de motor van economische groei zijn (grafiek 1.2). Dit is een natuurlijke

ontwikkeling in volgroeide hooginkomenseconomieën waarin diensten een groeiend aandeel van de consumptie vormen. Zowel qua toegevoegde waarde als qua werkgelegenheid is de deïndustrialisering in België sneller en verder gegaan dan in andere vergelijkbare landen, wat in het verslag van vorig jaar werd besproken. De dienstensectoren vormen ongeveer 77 % van de totale economische activiteit, in vergelijking met 17 % respectievelijk 6 % voor de industrie en de bouwsector. De primaire activiteiten zijn goed voor minder dan 1 %.

Grafiek 1.2: Bijdrage aan de groei van de toegevoegde waarde (procentpunten)

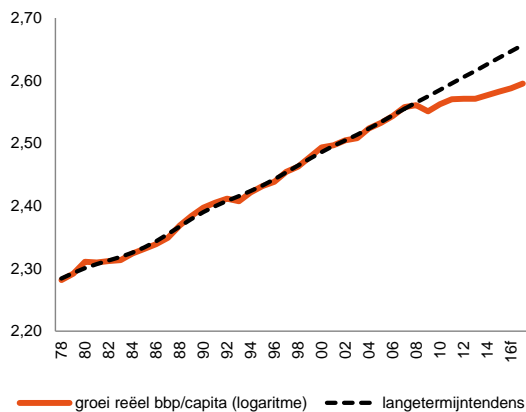
Bron: Europese Commissie

Potentiële groei

De Belgische economie heeft nog niet de groeipercentages van vóór de crisis kunnen bereiken. In het decennium dat het begin van de crisis in 2008 voorafging, ging het bbp gemiddeld met 2,5 % vooruit, met een minimum van 0,8 %. Sinds 2008 bedraagt de groei daarentegen gemiddeld net 0,7 %. Grafiek 1.3, waarin het reële bbp per capita wordt getoond, laat zien hoe de scherpe daling in 2009 snel te boven werd gekomen. Die grafiek laat echter ook zien dat de Belgische economie er nog niet in geslaagd is de weg naar groei op lange termijn terug te vinden. Deze verzwakte prestatie is in overeenstemming met de lagere ramingen van de potentiële output, een meting aan de aanbodzijde van het vermogen

tot duurzame groei van een economie. Vóór 2008 bedroeg de potentiële groei immers gemiddeld 2,2 %, daarna gemiddeld 1,1 % (grafiek 1.4). Aangezien de groei onder het potentieel is gebleven, bestond er in 2015 een negatieve outputgap van 0,8 %.

Grafiek 1.3: Reëel bbp per capita

Bron: Europese Commissie

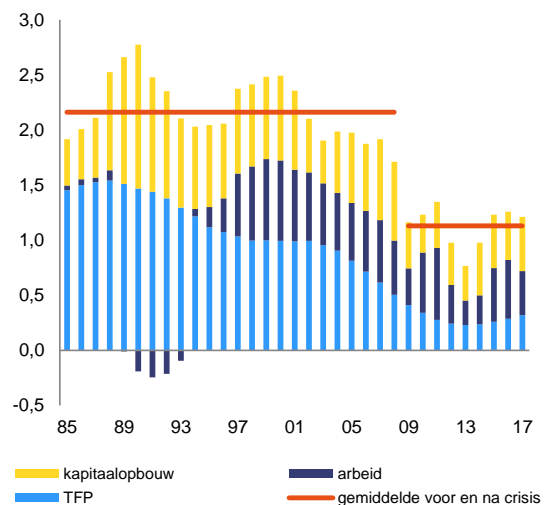
De lagere ramingen van de potentiële groei gelden ook voor de eurozone, met een daling die zelfs groter is dan voor België. De daling van de potentiële groei in de eurozone is echter in min of meer gelijke mate het gevolg van dalende bijdragen van kapitaal, arbeid en totale factorproductiviteit, terwijl in het geval van België de scherpe daling van de totale factorproductiviteit duidelijk groter is dan de lagere kapitaalverdieping. De totale factorproductiviteit heeft een neerwaartse tendens op lange termijn laten zien, en is volgens de ramingen van de Commissie de voorbije jaren op een laag niveau gestabiliseerd.

De totale factorproductiviteit drukt uit hoe efficiënt een economie is in het alloceren van arbeids- en kapitaalinputs en wordt geacht het groeipercentage op lange termijn van een geavanceerde economie te bepalen. Lichte stijgingen van de totale factorproductiviteit laten dus ofwel zien dat de verworven productiviteitsniveaus al erg hoog zijn, ofwel dat er binnen de economie bepaalde middelen niet goed worden gealloceerd. De totale factorproductiviteit wordt bepaald door de kwaliteit van de inputs van menselijk en fysiek

kapitaal, het algemene ondernemingsklimaat, het vermogen van de economie om via de arbeidsmarkt en de productmarkten middelen te alloceren, en innovatie in haar vele aspecten.

De lagere bijdragen van kapitaalverdieping kunnen in verband worden gebracht met ICT-activiteiten. Die zijn in België zwak ontwikkeld in vergelijking met de buurlanden. ICT-activiteiten zijn doorgaans een kenmerk van de hoogste productiviteitsgroei in de verwerkende industrie. Anders dan zijn buurlanden heeft België echter geen eigen verwerkende industrie op het gebied van ICT en ondernemingen lijken het moeilijk te hebben om bij te blijven met de snelle technologische ontwikkelingen ⁽¹⁾. Dit heeft effect op de prestaties en productiviteitsgroei van de ruimere economie, omdat hightechsectoren zwakkere cascade-effecten teweegbrengen.

Grafiek 1.4: Uitsplitsing van de potentiële groei

Bron: Europese Commissie

Kostenconcurrentievermogen

Maatregelen om het kostenconcurrentievermogen te verbeteren, beginnen vruchten af te werpen. Het

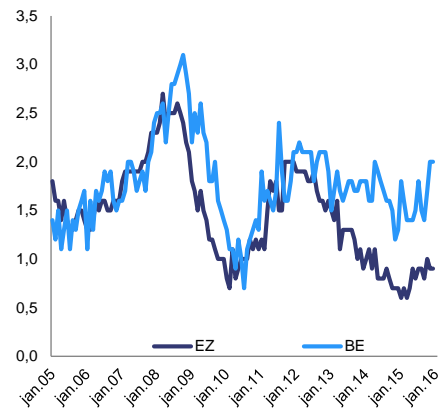
(1) Biatour, B. & Kegels, C., Labour productivity growth in Belgium - Long-term trend decline and possible actions, Working Paper 6-15, 2015, Federaal Planbureau; van der Linden, J., A brief outline of Belgium's ICT industry - Economic significance and position compared to the neighbouring countries, Working Paper 6-15, 2015, Federaal Planbureau.

internationale kostenconcurrentievermogen van de Belgische ondernemingen is uitgehold door de snelle stijgingen van de loonkosten in het verleden, terwijl de productiviteit achterbleef. De meeste lonen in België worden automatisch voor inflatie aangepast. Daarnaast kunnen reële loonsverhogingen worden toegekend binnen de marges die de sociale partners op nationaal niveau zijn overeengekomen. Die marges worden vastgesteld op basis van projecties voor inflatie en loongroei in de drie belangrijkste buurlanden. Dit heeft geleid tot een dynamische loongroei.

Om dit te corrigeren en de loongroei in te nemen, zijn de Belgische autoriteiten de voorbije jaren tussengekomen in het loonvormingsproces. Die maatregelen, hun gevolgen en de overblijvende lacunes in het beleid worden besproken in punt 2.2 inzake loonkosten. Het probleem van de lage productiviteitsgroei komt aan bod in punt 2.3, waarin ook wordt gekeken naar innovatie en het ondernemingsklimaat.

De hoge loonkosten weerspiegelen de algemene hoge productiviteit maar ook het feit dat de hoge totale belastingdruk vooral zwaar op arbeid weegt. Om de niet-loongerelateerde kosten van arbeid te verlagen, is de federale regering begonnen met een taxshift naar alternatieve belastinggrondslagen. De omvang en de samenstelling van die taxshift zullen in punt 3.2 worden besproken, waarin ook de algemene structuur van het Belgische belastingstelsel aan bod komt.

Grafiek 1.5: Kerninflatie (jaarlijkse verandering in %)

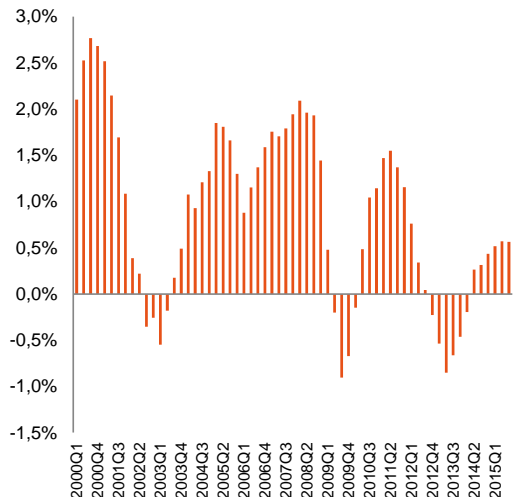
Bron: Europese Commissie

Inflatie

De inflatie bereikte in januari 2015 een dieptepunt van -0,6 % en is sedertdien aan het stijgen. Het gemiddelde niveau van 0,6 % in 2015 zal dit jaar naar verwachting klimmen tot 1,4 %. Op 1,6 % in 2015 is de kerninflatie, d.w.z. exclusief de prijzen voor energie en onbewerkte voedingsmiddelen, relatief hoog gebleven in vergelijking met andere landen van de eurozone (0,8 %; grafiek 1.5).

De inflatie is in het verleden een belangrijke motor van snelle loongroei geweest. Dit heeft geleid tot inspanningen van de regering om de prijsdruk onder controle te houden door middel van betere concurrentie voor energie- en telecomproducten, en door ervoor te zorgen dat de onderzochte inflatie overeenstemt met werkelijke prijsontwikkelingen. Het besluit om de btw op elektriciteit te verlagen in 2014, zou ook in deze context moeten worden bekeken. Het budgettaire effect van dat besluit dwong de autoriteiten echter in 2015 om hierop terug te komen, en dit heeft de inflatie direct doen stijgen. Andere besluiten van de regering hebben soortgelijke effecten gehad. Dit is bijvoorbeeld het geval met de accijnsverhogingen of het besluit van de Vlaamse regering om de aanzienlijke schuldenlast ten gevolge van de steun voor hernieuwbare energie aan de eindverbruikers door te berekenen.

Grafiek 1.6: **Groei van de werkgelegenheid (netto jaarlijkse verandering in %, werknemers alleen)**

Bron: Europese Commissie

werkgelegenheid steeg van 31 % in 2000 tot 35 % in 2014, terwijl die sectoren goed zijn voor bijna 60 % van de totale banengroei sinds 2000. Een deel van deze sterke groei van de werkgelegenheid wordt verklaard door de vergrijzing van de bevolking en de daarmee samenhangende behoeften op het gebied van gezondheidszorg (grafiek 1.7). Voorts is het gesubsidieerde systeem van dienstencheques goed voor meer dan een kwart van de nieuwe banen in marktdiensten, doch dit lijkt een verzadigingspunt te naderen. De Nationale Bank van België schat dan ook dat ongeveer acht van de tien banen die tussen 2000 en 2013 zijn gecreëerd, ten minste gedeeltelijk door de overheid zijn gefinancierd ⁽²⁾. Dit benadrukt het lage potentieel van de particuliere sector om banen te creëren.

⁽²⁾ NBB, Jaarverslag 2014, 2015.

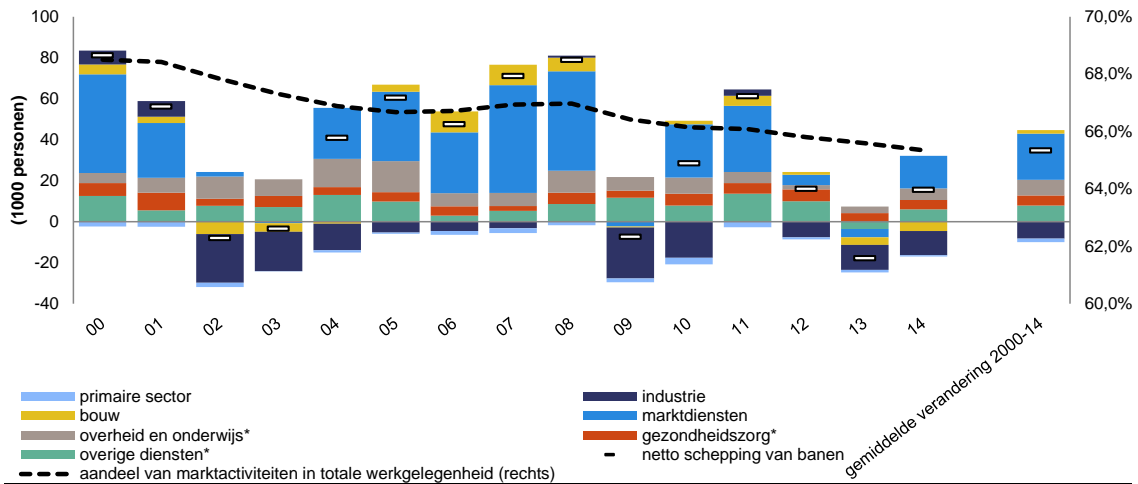
Arbeidsmarkt

Hoewel de arbeidsmarkt zich na de eerste fase van de crisis vrij vlot heeft hersteld, was het herstel meer gematigd na de tweede fase. De nettogroei van de werkgelegenheid bedraagt minder dan vroegere groeipercentages (grafiek 1.6). Het werkloosheidscijfer begon niettemin te dalen in de tweede helft van 2015. Het zal naar verwachting verder dalen, van 8,3 % in 2015 tot 8,0 % in 2016 en 7,4 % in 2017.

De structurele verschuiving naar een op diensten gerichte economie komt tot uiting in de samenstelling van de banengroei. Zoals blijkt uit grafiek 1.7, is het aantal banen in de Belgische industrie gestaag gedaald, en de crisis heeft die tendens alleen maar versterkt. De creatie van banen in de dienstensectoren heeft die verloren banen meer dan goedgemaakt. De verandering in de samenstelling van de werkgelegenheid helpt de daling van de productiviteitsgroei te verklaren, aangezien de productiviteitsgroei doorgaans lager is voor diensten. Hoewel dit een typisch kenmerk van veel diensten is, speelt ook een lagere blootstelling aan concurrentie een rol.

Een aanzienlijk percentage van de nieuwe banen in dienstensectoren is in niet-marktactiviteiten, zoals de overheid, onderwijs en gezondheidszorg. Hun aandeel in de totale

Grafiek 1.7: Samenstelling van de nettoveranderingen in werkgelegenheid

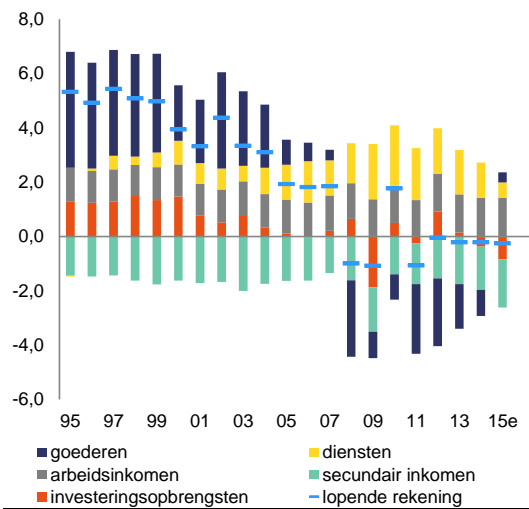
* niet-marktdiensten

Bron: NBB

De Belgische arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een lage algemene arbeidsparticipatie en grote verschillen qua werkgelegenheid tussen de regio's en de bevolkingscategorieën. De problemen met de arbeidsmarkt en het verband met de prestaties van het onderwijsstelsel worden in punt 3.1 geanalyseerd. In dat punt worden ook andere sociaaleconomische ontwikkelingen besproken, en wordt in het bijzonder gekeken naar de groepen die het meest ondervertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt.

Het aantal vluchtelingen steeg sterk in de tweede helft van 2015. Het aantal asielaanvragen is meer dan verdubbeld in vergelijking met 2014. In september werd een piek bereikt. De instroom is sedertdien verminderd maar blijft nog altijd aanzienlijk boven vroegere niveaus. De meeste mensen die in 2015 asiel aanvroegen, kwamen uit Irak, Syrië en Afghanistan.

Grafiek 1.8: Lopende rekening: samenstelling in de loop van de tijd

- BPM5-methodologie tot 2007, daarna BPM6
 - 2015 op basis van de eerste negen maanden

Bron: NBB

Externe positie

In 2015 vertoonde de goederenbalans voor het eerst sinds 2007 een overschot. De lopende rekening liet sinds 2008 een bescheiden gemiddeld tekort van 0,3 % van het bbp optekenen. Dit moet worden vergeleken met een gemiddeld overschot van 3 % tussen 2000 en 2007. Zoals in grafiek 1.8 wordt getoond, zijn goederen en

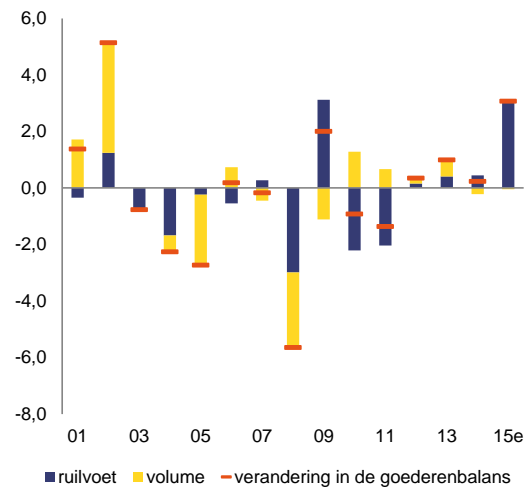
kapitaalopbrengsten de meest dynamische componenten van de lopende rekening ⁽³⁾.

Ook al is de Belgische economie sterk op diensten gericht, toch zijn goederen nog altijd goed voor ongeveer drie kwart van de bruto-uitvoer. Diensten bereiken een grotendeels stabiel overschot van bijna 2 % van het bbp ⁽⁴⁾. Omdat België een grote netto-importeur van grondstoffen is, zijn de prijzen voor energie en andere grondstoffen van grote invloed op de handelsbalans. De gestage verslechtering van de ruilvoet verklaart de achteruitgang van de goederenbalans tussen 2003 en 2008 echter maar voor de helft. De sterke groei van het invoervolume in verhouding tot de uitvoer was ook een factor (grafiek 1.9). Omgekeerd valt de verbetering van de goederenbalans de voorbije jaren in gelijke mate toe te schrijven aan prijs- en volume-effecten. In 2015 leidde de daling van de energieprijzen tot een bijzonder sterke verbetering van de ruilvoet. In de meest recente prognose van de Commissie wordt verwacht dat de goederenbalans de komende jaren weer zal dalen, naarmate de invoer sterker wordt ten gevolge van grotere binnenlandse vraag.

⁽³⁾ De volatiliteit voor de netto-investeringsopbrengsten wordt veroorzaakt door een verschillende samenstelling van externe verplichtingen en activa, waardoor de opbrengsten uiteenlopen. De timing van de dividenduitkeringen door een aantal grote ondernemingen had ook een groot negatief effect in de eerste helft van 2015.

⁽⁴⁾ Twee belangrijke octrooien veroorzaakten een tijdelijke stijging van de invoer in 2014 en 2015. Die hadden in 2015 een effect op de dienstenbalans en de lopende rekening van meer dan 1 % van het bbp.

Grafiek 1.9: Goederenbalans: uitsplitsing van de groei

Bron: Europese Commissie

België heeft een sterke nettocrediteurpositie.

Het land is een nettokredietverstrekker aan de rest van de wereld, wat wil zeggen dat de externe financiële activa de verplichtingen overtreffen. Het saldo tussen die twee is de netto internationale investeringspositie. Dit saldo is redelijk stabiel gebleven op ongeveer 50-60 % van het bbp, wat bij de hoogste saldi in de eurozone is. De stevige externe positie van België betekent dat voortdurende kleine tekorten op de lopende rekening de algemene externe houdbaarheid niet in gevaar zouden brengen. De interne verdeling van activa en verplichtingen over de economische sectoren laat echter een belangrijk structureel kenmerk van de Belgische economie zien: een particuliere sector met een sterke crediteurstus tegenover de gewortelde debiteurpositie van de overheid.

Overheidsfinanciën

De overheidsfinanciën van België kwamen niet ongedeerd uit de crisis. Het nominale saldo kwam in de rode cijfers, met een tekort van meer dan 5 % in 2009. De Belgische autoriteiten hebben zich ingespannen om die terugval te boven te komen in een context van magere groei en perioden van politieke impasse. Het begrotingstekort zou de komende jaren zeer geleidelijk kleiner moeten worden, van 2,9 % van het bbp in 2015 tot 2,4 % in 2017. Structureel gezien - met een correctie voor het effect van de ondernemingscyclus en

eenmalige begrotingsmaatregelen - zou de vooruitgang echter beperkter zijn: van een structureel tekort van 2,7 % van het bbp in 2015 tot 2,2 % in 2017.

De steun voor de financiële sector en de accumulatie van aanzienlijke tekorten hebben de overheidsschuld sinds 2008 opgedreven, waardoor een langdurige cyclus van schuldvermindering werd afgebroken.

Niettemin is paal en perk gesteld aan de schulddynamiek door de tendens op lange termijn van dalende rentetarieven. Die zetten een omgekeerd sneeuwbaaleffect in gang dat een deel van de begrotingstekorten heeft opgeslorpt. De stijging van de schuldquote is verder afgevlakt naarmate het tekort kleiner is geworden. De schuld zal naar verwachting in 2016 een piek bereiken van 106,6 % en in 2017 zakken naar 105,6 %. De hoge overheidsschuld van België, een hardnekkig kenmerk, wordt besproken in punt 2.4 inzake de macro-economische implicaties van de overheidsschuld. Daarbij zal vooral worden gekeken naar de interactie tussen overheidsschuld en particuliere schuld, hoe de onderlinge verbanden met de financiële sector zich hebben ontwikkeld en hoe de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn is verbeterd na de recente pensioenhervormingen.

Kader 1.1: Uitdagingen op het gebied van investeringen

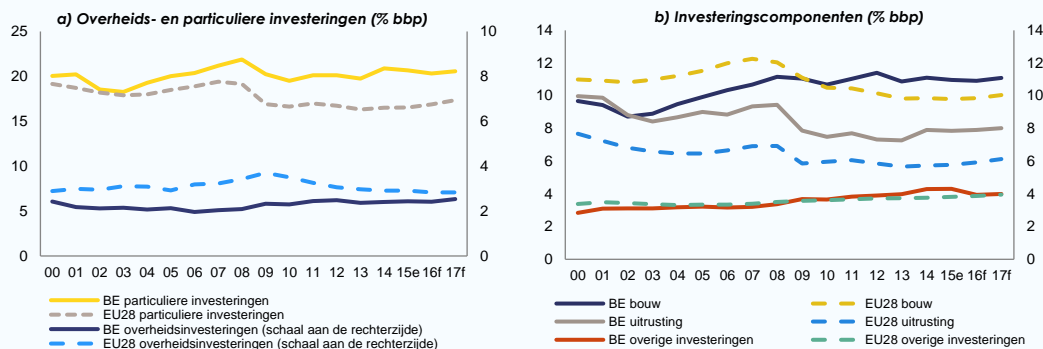
Macro-economisch perspectief

De investeringen kenden niet de scherpe daling die in andere landen in de nasleep van de financiële crisis werd vastgesteld. Tussen 2000 en 2008 waren de investeringen goed voor een gemiddelde van 22,1 % van het bbp, terwijl ze sedertdien 22,5 % bedragen. Zowel de particuliere investeringsuitgaven als de investeringsuitgaven van de overheid hebben zich de voorbije jaren veerkrachtig getoond, zoals blijkt uit grafiek 1a, terwijl in 2016 en 2017 bescheiden verbeteringen worden verwacht.

De overheidsinvesteringen zijn al verschillende decennia structureel laag, als gevolg van beleidskeuzen in het kader van een langdurige begrotingsconsolidatie ⁽¹⁾. Ze bereikten 2,4 % van het bbp tussen 2008 en 2015, wat licht meer is dan het gemiddelde van 2,1 % van het bbp vóór de crisis. De volgehouden verlagingen van de investeringsbudgetten worden weerspiegeld in de netto-overheidsinvesteringen (d.w.z. de vaste activa gecorrigeerd voor afschrijvingen), die sinds de jaren negentig gemiddeld nul bedragen (grafiek 2a), waardoor de kwaliteit van de publieke infrastructuur wordt uitgehold. Voor "kwaliteit van de wegen" staat België bijvoorbeeld op de dertigste plaats in de ranglijst van het World Economic Forum, veel lager dan zijn buurlanden.

De investeringen in de bouwsector hebben standgehouden in vergelijking met de EU (grafiek 1b). De totale bouwuitgaven stegen van 9,8 % van het bbp in 2000-2008 tot 11,0 % van het bbp tussen 2009 en 2015 (in de EU daalden ze van 11,4 % van het bbp tot 10,2 % van het bbp). Het verschil met de EU vóór de crisis werd veroorzaakt door het lagere aandeel van de niet-residentiële bouw in België. Dit is opnieuw een aanwijzing van de gebreken van de infrastructuur van het land. Ondanks scherpe reële stijgingen van de huizenprijzen in het decennium vóór 2008 kende België geen hausse in de bouw. De investeringen in de woningbouw bleven redelijk stabiel zowel in verhouding tot het bbp als tot het beschikbaar inkomen. De stijgingen van de huizenprijzen waren voornamelijk het gevolg van belastingheffing, ontwikkelingen van de rentetarieven en demografie; dit werd in het verslag van vorig jaar besproken. In reële termen zijn de Belgische huizenprijzen amper veranderd sinds 2010. De huidige situatie met lage rentetarieven biedt aanzienlijke steun voor de prijzen.

Grafiek 1: Tendensen op het gebied van investeringen

Bron: Europese Commissie, winterprognose 2016

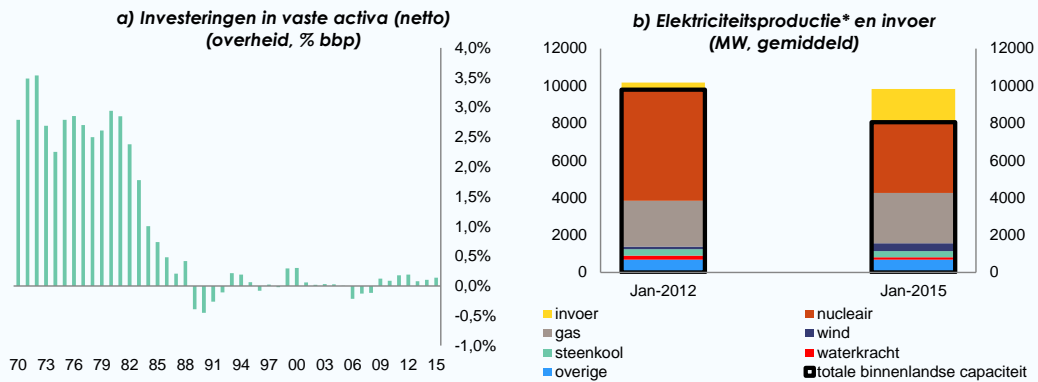
De component die het minst dynamisch is sinds de crisis, zijn de investeringen in uitrusting. Die investeringen daalden van een gemiddelde van 9,2 % tussen 2000 en 2008 tot 7,6 % tussen 2009 en 2015. Dit is een afspiegeling van het trage herstel in de economie van de eurozone, die het grotere deel van de Belgische uitvoer neemt. De investeringen in uitrusting zijn echter gestegen sinds 2014, en de vooruitzichten voor de investeringen van ondernemingen worden steeds beter. Dankzij de gunstige grondstoffenprijzen en de maatregelen om de loonkosten te verminderen, zijn de winstmarges aan het verbeteren. De voordelige kredietvoorwaarden ondersteunen verder de vooruitzichten voor investeringen in uitrusting.

⁽¹⁾ De uitgaven voor infrastructuur worden vaak uitgevoerd via publiek-private partnerschappen of door middel van kapitaalsubsidies aan nominaal niet-publieke entiteiten.

(wordt vervolgd op volgende bladzijde)

Kader (vervolg)

Grafiek 2: Investerings in vaste activa (netto) en energievoorziening

* gegevens van het transmissienet (d.w.z. exclusief energie-eenheden die op het distributienet zijn aangesloten, bv. zonnepanelen)

Bron: Europese Commissie; Elia

Beoordeling van de obstakels voor investeringen en lopende hervormingen

Er zijn verschillende grote obstakels voor particuliere investeringen in België ⁽¹⁾. Het land heeft bijvoorbeeld nog altijd een loonkostenhandicap ten opzichte van vergelijkbare landen, ook al is er de voorbije jaren op dat gebied vooruitgang geboekt (zie punt 2.1). Voor energie-intensieve bedrijfstakken kunnen de energiekosten meer doorwegen (zie kader 2.1.1), terwijl onderzoeksactiviteiten afhangen van de beschikbaarheid van mensen met de juiste vaardigheden (zie punt 3.1). Andere factoren die van invloed zijn op het algemene investeringsklimaat, zijn wettelijke vereisten inzake de registratie van eigendommen, arbeidswetgeving en bouwvergunningen voor grote projecten (zie punt 2.3). De vervoersinfrastructuur en de energieproductie zijn de gebieden waarop investeringen het meest nodig zijn.

De investeringsachterstand is het dringendst in het vervoersnetwerk. Door zijn geografische ligging, in combinatie met de aanwezigheid van internationale organisaties, heeft België heel wat distributiecentra, logistieke bases en internationale hoofdkantoren van uiteenlopende ondernemingen weten aan te trekken. Het fileprobleem tijdens de piekuren wordt echter erger, wat het land minder aantrekkelijk maakt en belangrijke economische kosten veroorzaakt (zie punt 3.3). Gelet op de hoge concentratie van economische activiteit rond de hoofdstad en de havens zijn de meest dringende uitdagingen het moderniseren van de basisinfrastructuur voor het vervoer per spoor en over de weg en het aanleggen van de ontbrekende schakels tussen de belangrijkste economische centra.

Een ander probleem houdt verband met de toereikendheid van de binnenlandse elektriciteitsproductie en de voorzieningszekerheid in het algemeen. De verouderde nucleaire installaties van België, die herhaaldelijk met onderbrekingen te kampen hebben, zijn onbetrouwbare bronnen geworden, terwijl het tijdschema voor de nucleaire uitstap al verschillende keren is herzien, wat een klimaat heeft gecreëerd dat ongunstig is voor investeringsbesluiten op lange termijn. Dit wordt weerspiegeld in hogere invoer (grafiek 2b) en een voorzieningszekerheid die steeds meer in het gedrang komt. Hoewel de risico's voor de voorziening op korte termijn zijn verminderd (zie kader 3.3.1), zijn de investeringsbehoeften op lange termijn nog altijd aanzienlijk. Naast heel wat nieuwe binnenlandse productiecapaciteit en nog meer interconnecties ⁽²⁾ moeten er ook slimme netwerken komen om het beheer aan de vraagzijde te ontwikkelen. Omdat grote projecten in de energiesector een lange aanlooptijd hebben en er in de loop van het volgende decennium een grote behoefte aan vervangingscapaciteit is, zullen snel maatregelen moeten worden genomen.

⁽¹⁾ Zie "Member States Investment Challenges", [SWD\(2015\) 400 final/2](#)

⁽²⁾ Hoewel interconnecties in 2014 17 % van de geïnstalleerde productiecapaciteit uitmaakten (d.w.z. boven de EU-doelstelling van 10 %), kan het diversifiëren van de connecties wellicht helpen om de risico's voor de voorziening te verlichten (zie kader 3.3.1). Zie "Bereiken van het streefcijfer van 10 % voor de interconnectie van elektriciteit - Het Europese elektriciteitsnet voorbereiden voor 2020", [COM\(2015\) 082 final](#)

Kader 1.2: Bijdrage van de EU-begroting aan structurele verandering

België is een begunstigde van de Europese structuur- en investeringsfondsen en kan de in periode 2014-2020 maximaal 2,7 miljard EUR ontvangen. Dit is gelijk aan 3,8 % van de nationale overheidsinvesteringen die worden verwacht op gebieden die door de Europese structuur- en investeringsfondsen worden ondersteund.

Er zijn een aantal hervormingen doorgevoerd om aan de ex-antevoorwaarden te voldoen en ervoor te zorgen dat de investeringen succesvol zijn en de doelstellingen en streefcijfers van Europa 2020 daadwerkelijk worden gehaald. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet nog actieplannen invullen om aan de ex-antevoorwaarden voor investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie te voldoen. Wanneer tegen eind 2016 niet aan die ex-antevoorwaarden voldaan is, kan de Commissie de tussentijdse betalingen voor de prioriteiten van het betrokken programma schorsen.

In verband met de Europa 2020-doelstellingen zijn de Europese structuur- en investeringsfondsen in België sterk gericht op het bevorderen van een innovatievriendelijk ondernemingsklimaat, maatregelen op het gebied van een koolstofarme economie en maatregelen op het gebied van werkgelegenheid, sociale inclusie en onderwijs. De programma's zijn bijvoorbeeld erop gericht kmo's concurrerder te maken, de prestaties op het gebied van innovatie en onderzoek te verbeteren door synergieën tussen ondernemingen, O&O-centra en hoger onderwijs te ontwikkelen, en de groei van de e-economie te stimuleren. De maatregelen op het gebied van werkgelegenheid, sociale inclusie en onderwijs zullen bijdragen tot de Europa 2020-doelstellingen van België (armoedevermindering, vermindering van vroegtijdige schooluitval en een arbeidsparticipatie van 73,2 % tegen 2020) te halen. Er zal bijzondere aandacht worden besteed aan jongeren, met name via de uitvoering van het Jeugdwerkgelegenheidsinitiatief in Wallonië en in Brussel.

De financiering uit het nieuwe Europees Fonds voor strategische investeringen, Horizon 2020, de Connecting Europe-faciliteit en andere EU-fondsen onder direct beheer zou bovenop de middelen uit de Europese structuur- en investeringsfondsen komen. Na de eerste ronden van oproepen tot het indienen van projecten in het kader van de Connecting Europe-faciliteit heeft België voor 419 miljoen EUR overeenkomsten voor vervoersprojecten ondertekend. Voor meer informatie over het gebruik van de Europese structuur- en investeringsfondsen in België, zie: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/BE>.

Financiële sector

België had geen krediethausse vóór de crisis, noch kende het een kredietschaarste zoals andere landen van de eurozone. Niettemin is de gemiddelde kredietgroei aan niet-financiële vennootschappen de voorbije jaren laag geweest, hoewel de lagere vraag naar krediet in een zwakke economie als de belangrijkste reden daarvoor werd beschouwd. Naarmate de vraag naar krediet in 2015 begon te stijgen, is de kredietgroei immers gevolgd. De kredietverstrekking wordt ondersteund door een brede depositobasis, die goed is voor 80 % van het bbp (gemiddelde van de eurozone: 62 %). Recentelijk is de nieuwe inleg ietwat afgevlakt, wat het gevolg zou zijn van de erg lage rentevoeten en een dalende spaarquote omdat de huishoudens hun consumptiepatroon aanhouden.

De financiële crisis van 2008 en de naschokken daarvan hadden een ernstig effect op het Belgische financiële bestel. De crisis was echter niet van binnenlandse oorsprong; er was geen vastgoedbubbel noch onhoudbare kredietgroei.

In plaats daarvan bleek dat de Belgische banken zwaar waren blootgesteld aan de toxische producten die in het mondiale financiële bestel waren doorgedrongen, en te veel van volatiele kortetermijnfinanciering gebruikmaakten. De autoriteiten moesten verschillende grote instellingen nationaliseren en vervolgens herkapitaliseren en leningen en garanties verstrekken. Ondertussen is een deel van deze steun terugbetaald. Vooral door de langdurige afwikkeling van de belangrijkste probleebank, Dexia, wordt de Belgische schatkist nog altijd geconfronteerd met omvangrijke - weliswaar afnemende - latente verplichtingen.

De solventie van het Belgische financiële bestel is de voorbije jaren stabiel gebleven. De solvabiliteitsratio bereikte 19,2 % in het tweede kwartaal van 2015, terwijl dat in de eurozone 16,1 % is. De verhouding tussen het vreemd en het eigen vermogen is verminderd door de versterking van het kapitaal via aandelen en inhouding van winst. De banken richten zich ook opnieuw op minder risicovolle kernactiviteiten. De totale verplichtingen vielen terug van een piek van bijna 400 % van het bbp in 2008 tot ongeveer 270 % in oktober 2015, terwijl ze in de eurozone ongeveer 300 % van het bbp bedragen (komende van een piek van 350 %).

Tabel 1.1: Belangrijkste economische, financiële en sociale indicatoren - België

	2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	prognose		
									2015	2016	2017
Reëel bbp (jaarlijkse verandering in %)	2,5	0,7	-2,3	2,7	1,8	0,2	0,0	1,3	1,3	1,3	1,7
Particuliere consumptie (jaarlijkse verandering in %)	1,4	1,7	0,5	2,7	0,3	0,6	0,9	0,4	1,4	0,9	1,2
Overheidsconsumptie (jaarlijkse verandering in %)	1,3	2,8	1,1	1,0	1,3	1,5	-0,1	0,6	0,1	0,6	0,3
Bruto-investeringen in vaste activa (jaarlijkse verandering in %)	4,7	1,9	-6,6	-0,8	4,2	0,2	-1,7	7,0	1,7	-0,2	3,1
Uitvoer van goederen en diensten (jaarlijkse verandering in %)	4,8	1,7	-9,4	10,3	6,7	1,8	1,6	5,4	2,8	4,3	5,3
Invoer van goederen en diensten (jaarlijkse verandering in %)	4,9	3,6	-9,1	9,6	7,3	1,4	0,8	5,9	3,3	3,6	5,1
Outputgap	0,9	1,8	-1,6	-0,2	0,2	-0,6	-1,3	-0,9	-0,8	-0,8	-0,4
Potentiele groei (jaarlijkse verandering in %)	1,9	1,7	1,2	1,2	1,3	1,0	0,8	1,0	1,2	1,3	1,2
Bijdrage aan groei van bbp:											
Binnenlandse vraag (jaarlijkse verandering in %)	2,0	1,9	-1,1	1,5	1,4	0,7	0,0	1,9	1,1	0,6	1,4
Voorraden (jaarlijkse verandering in %)	0,4	0,1	-0,9	0,5	0,7	-0,9	-0,7	-0,2	0,6	0,1	0,0
Netto-uitvoer (jaarlijkse verandering in %)	0,1	-1,3	-0,3	0,7	-0,3	0,3	0,7	-0,4	-0,4	0,6	0,3
Bijdrage aan potentiële groei van bbp:											
Totale arbeid (uren) (jaarlijkse verandering in %)	0,5	0,5	0,3	0,5	0,7	0,4	0,2	0,3	0,5	0,5	0,4
Kapitaalopbouw (jaarlijkse verandering in %)	0,6	0,7	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,4	0,5
Totale factorproductiviteit (jaarlijkse verandering in %)	0,8	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Saldo lopende rekening (% van bbp), betalingsbalans	2,6	-1,0	-1,1	1,8	-1,1	-0,1	-0,2	-0,2	.	.	.
Handelsbalans (% van bbp), betalingsbalans	2,7	-1,3	1,1	1,3	-0,7	-0,8	0,0	0,3	.	.	.
Ruilvoet van goederen en diensten (jaarlijkse verandering in %)	-0,5	-2,6	3,1	-1,6	-1,2	-0,3	0,0	0,0	1,6	0,2	-0,1
Saldo kapitaalrekening (% van bbp)	-0,2	-0,5	-0,2	-0,2	-0,1	0,6	-0,1	-0,3	.	.	.
Netto internationale investeringspositie (% van bbp)	35,5	51,8	57,5	65,2	60,9	51,8	51,9	59,3	.	.	.
Netto verhandelbare externe schuld (% van bbp) (1)	16,1*	23,7	36,5	43,7	43,5	37,7	33,5	25,9	.	.	.
Bruto verhandelbare externe schuld (% van bbp) (1)	240,4*	265,0	238,7	216,6	212,7	197,5	169,5	185,2	.	.	.
Exportprestaties t.o.v. ontwikkelde landen (% verandering over 5 jaar)	0,4	-0,9	-1,3	-4,2	0,8	-5,4	-4,1	-4,63	.	.	.
Exportmarktaandeel, goederen en diensten (jaarlijkse verandering in %)	-1,3	-1,8	1,1	-6,8	-2,2	-6,3	2,2	2,2	.	.	.
Nettostromen BDI (% van bbp)	-1,3	6,0	-12,4	-10,7	-6,1	5,5	0,9	2,6	.	.	.
Spaarquote van huishoudens (nettospaartegoed als % van netto beschikbaar inkomen)	9,3	10,0	11,4	8,2	6,6	6,4	5,0	5,1	.	.	.
Particuliere kredietstromen (geconsolideerd, % van bbp)	9,5	17,1	6,2	3,2	21,2	14,2	8,9	-4,1	.	.	.
Schuldentlast particuliere sector (geconsolideerd, % van bbp)	123,2	162,3	164,8	161,7	174,2	186,8	161,8	157,3	.	.	.
waarvan schuld huishoudens (geconsolideerd, % van bbp)	42,2	48,7	51,0	51,9	53,6	54,6	55,6	57,6	.	.	.
waarvan schuld niet-financiële vennootschappen (geconsolideerd, % van bbp)	81,1	113,6	113,8	109,8	120,6	132,2	106,2	99,7	.	.	.
Vennootschappen, nettofinancieringsoverschot (+) of -tekort (-) (% van bbp)	2,1	-0,8	1,5	4,8	2,0	4,2	2,7	2,8	3,6	4,0	4,1
Vennootschappen, bruto-exploitatieoverschot (% van bbp)	24,3	24,3	23,7	25,5	25,5	24,5	24,4	24,8	25,6	25,9	26,1
Huishoudens, nettofinancieringsoverschot (+) of -tekort (-) (% van bbp)	2,9	3,0	4,8	2,7	2,1	2,0	1,2	0,9	0,8	0,8	0,7
Gedefleerde huizenprijzenindex (jaarlijkse verandering in %)	6,5	1,2	-0,1	1,4	1,0	0,2	0,1	-1,1	.	.	.
Wooninvesteringen (% van bbp)	5,7	6,5	6,1	6,1	5,8	5,9	5,7	5,9	.	.	.
Bhp-deflator (jaarlijkse verandering in %)	2,1	2,0	0,8	1,9	2,0	2,0	1,3	0,7	1,2	1,5	1,6
Geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP, jaarlijkse verandering in %)	2,0	4,5	0,0	2,3	3,4	2,6	1,2	0,5	0,6	1,4	1,7
Nominale beloning per werknemer (jaarlijkse verandering in %)	2,5	3,7	1,1	1,4	3,1	3,2	2,6	0,9	0,5	0,4	1,8
Arbeidsproductiviteit (reëel, per werknemer, jaarlijkse verandering in %)	1,4	-1,0	-2,1	2,0	0,4	-0,2	0,4	1,0	.	.	.
Loonkosten per eenheid product (ULC) (totale economie, jaarlijkse verandering in %)	1,1	4,7	3,3	-0,7	2,7	3,4	2,2	-0,1	0,0	0,0	1,3
Reële loonkosten per eenheid product (jaarlijkse verandering in %)	-1,0	2,7	2,4	-2,5	0,7	1,4	0,8	-0,7	-1,2	-1,4	-0,3
Reële effectieve wisselkoers (ULC, jaarlijkse verandering in %)	1,0	3,2	0,2	-2,8	2,2	-0,7	3,4	-0,7	-4,0	-0,9	.
Reële effectieve wisselkoers (HICP, jaarlijkse verandering in %)	1,1	2,7	0,5	-2,6	0,6	-2,3	1,5	0,3	-3,0	1,7	-0,4
Belastingwag op arbeid voor alleenstaande met gemiddeld loon (%)	42,0	42,5	42,0	42,1	42,2	42,7	42,6	42,3	.	.	.
Belastingwag op arbeid voor alleenstaande met 50% van gemiddeld loon (%)	26,0*	26,9	25,8	26,1	26,4	27,5	26,7	25,9	.	.	.
Totale verplichtingen van financiële sector, niet geconsolideerd (jaarlijkse verandering in %)	12,6	-4,2	-0,5	1,4	5,8	-5,3	2,0	4,0	.	.	.
Tier 1 ratio (%) (2)	.	10,8	12,6	14,1	13,3	14,8	16,9	15,5	.	.	.
Rendement eigen vermogen (%) (3)	.	-62,3	-8,0	10,8	-3,2	2,6	6,9	8,3	.	.	.
Bruto oninbare schuld (% van totaal schuldsinstrumenten en totaal leningen en voorschotten) (4)	.	3,9	4,1	3,9	4,2	5,1	5,3	3,3	.	.	.
Werkloosheidspercentage	8,2	7,0	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4	8,5	8,3	8,0	7,4
Langdurige werkloosheid (% van beroepsbevolking)	4,0	3,3	3,5	4,1	3,5	3,4	3,9	4,3	.	.	.
Jeugdwerkloosheid (% van beroepsbevolking in dezelfde leeftijdscategorie)	20,8	18,0	21,9	22,4	18,7	19,8	23,7	23,2	21,2	.	.
Arbeidsparticipatie (15-64 jaar)	66,0	67,1	66,9	67,7	66,7	66,9	67,5	67,7	.	.	.
Personen voor wie armoede of sociale uitsluiting dreigt (% van totale bevolking)	22,2	20,8	20,2	20,8	21,0	21,6	20,8	21,2	.	.	.
Personen die leven in een huishouden met zeer lage arbeidsintensiteit (% van totale bevolking van minder dan 60 jaar oud)	14,7	11,7	12,3	12,7	13,8	13,9	14,0	14,6	.	.	.
Overheidssaldo (% van bbp)	-0,8	-1,1	-5,4	-4,0	-4,1	-4,1	-2,9	-3,1	-2,9	-2,8	-2,4
Belastingquote (%)	45,3	45,5	44,8	45,2	45,8	47,0	47,9	47,6	46,9	46,7	46,6
Structureel begrotingssaldo (% van bbp)	.	.	.	-3,9	-4,0	-3,4	-2,8	-2,9	-2,7	-2,4	-2,2
Bruto-overheidsschuld (% van bbp)	94,0	92,4	99,5	99,6	102,2	104,1	105,1	106,7	106,1	106,6	105,6

(1) Som van portefeuille schuldsinstrumenten, overige beleggingen en reserve-activa.(2); (3) Binnenlandse bankengroepen en op zichzelf staande banken.

(4) Binnenlandse bankengroepen en op zichzelf staande banken, buitenlandse (EU en niet-EU) gecontroleerde dochterondernemingen en buitenlandse (EU en niet-EU) gecontroleerde bijkantoren.

(*) Geeft BPM5 en/of ESA95 aan.

Bron: Europese Commissie, winterprognose 2016; ECB

2. KWESTIES IN VERBAND MET ONEVENWICHTIGHEDEN, RISICO'S EN AANPASSING

Dit punt omvat de diepgaande evaluatie waarin is voorzien in het kader van de procedure voor macro-economische onevenwichtigheden (PMO) ⁽⁵⁾. Het is toegespitst op de risico's en gevoeligheden waar in het waarschuwingsmechanismeverslag 2016 de aandacht op werd gevestigd. In dit punt wordt een analyse gemaakt van de achterliggende redenen voor het verminderde concurrentievermogen van de Belgische economie, de overheidsmaatregelen om de stijging van de loonkosten te matigen en de prestaties op het gebied van innovatie en ondernemingsklimaat. Dit zijn belangrijke factoren voor het verbeteren van de productiviteitsgroei, de ultieme motor voor een duurzame groei van de lonen en de werkgelegenheid. De macro-economische risico's die voortvloeien uit het hoge schuldniveau van zowel particulieren als de overheid worden eveneens geanalyseerd; daarbij wordt aandacht besteed aan kwesties die de houdbaarheid van de overheidsschuld beïnvloeden, zoals begrotingsconsolidatie, pensioenhervormingen en het begrotingskader. Dit punt wordt afgesloten met de PMO-beoordelingsmatrix, waarin de belangrijkste bevindingen worden samengevat.

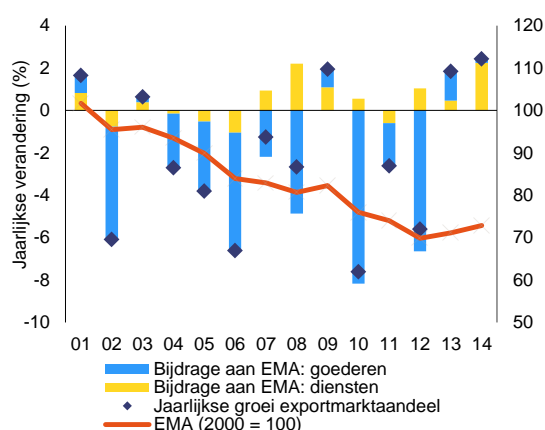
2.1 CONCURRENTIEVERMOGEN, TRENDS EN PRESTATIES

Prestaties op het gebied van buitenlandse handel

Het Belgische marktaandeel op de mondiale exportmarkten is de voorbije 15 jaar meestal gedaald, zoals blijkt uit grafiek 2.1.1. Tussen 2000 en 2012 ging bijna een derde van het marktaandeel verloren en was de groei van de uitvoer kleiner dan de groei van de wereldwijde invoer. Sinds 2013 is de situatie echter verbeterd en is het marktaandeel van zowel goederen als diensten toegenomen. De neerwaartse trend is weliswaar tot stilstand gekomen, maar de gecumuleerde verliezen blijven aanzienlijk: tussen 2000 en 2014 ging 27 % van het internationale marktaandeel verloren. In dezelfde periode zijn de marktaandelen van Frankrijk, Nederland en Duitsland met respectievelijk 29 %, 11 % en 5 % gedaald.

⁽⁵⁾ In overeenstemming met artikel 5 van Verordening (EU) nr. 1176/2011.

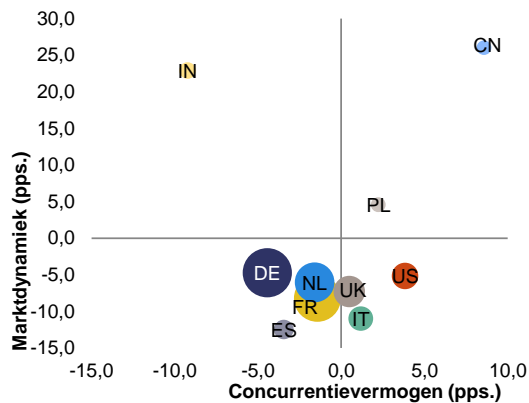
Grafiek 2.1.1: Exportmarktaandeel (EMA) goederen

Bron: Europese Commissie

De dalende trend van het marktaandeel is toe te schrijven aan de goederenuitvoer, terwijl de uitvoer van diensten min of meer stabiel is gebleven. Aangezien diensten maar een klein deel van de totale uitvoer uitmaken, konden de prestaties op dat gebied de verliezen op de goederenmarkt niet compenseren. De relatief zwakke groei van de goederenuitvoer weerspiegelt zowel volume- als prijsontwikkelingen. Uit het volume blijkt dat de Belgische uitvoer door de wereldwijde vraag is voorbijgestoken, terwijl de prijsontwikkelingen suggereren dat de gemiddelde prijs die voor de uitgevoerde producten wordt gekregen minder sterk gestegen is dan de gemiddelde internationale prijzen.

Grafiek 2.1.2: **Marktdynamiek en concurrentievermogen van goederenuitvoer voor top 10-landen (2000-2014)**

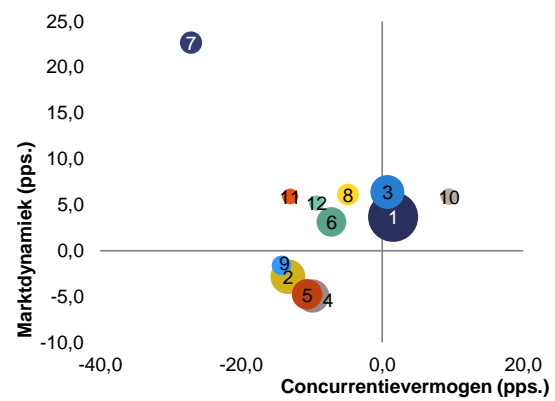

De grootte van de bol geeft het relatieve belang van het land voor België aan.

Bron: Europese Commissie

De dynamiek van het exportmarktaandeel kan op twee manieren worden benaderd, namelijk op geografische basis of op basis van de sector/het product. Uit de geografische opsplitsing voor 2000-2014 (grafiek 2.1.2) blijkt dat Belgische ondernemingen hoofdzakelijk uitvoeren naar landen waarvan de groei van de invoer minder dynamisch is dan de wereldwijde invoer. Deze gerichtheid kan grotendeels als exogeen worden beschouwd en de gevolgen ervan werden versterkt door bijkomende verliezen die gemiddeld op deze markten werden geleden, in het bijzonder in Duitsland, Frankrijk en Nederland, de belangrijkste handelspartners van België. Deze meer endogene ontwikkeling wijst erop dat er sprake is van een probleem wat betreft het concurrentievermogen. In grafiek 2.1.3 wordt een opsplitsing per sector gemaakt. Enerzijds beschikt België over producten waarnaar de wereldwijde vraag sneller dan gemiddeld is gestegen. Anderzijds kon deze gunstige initiële productspecialisatie niet voorkomen dat er zware verliezen aan marktaandeel werden geleden omdat de Belgische producten over het algemeen werden weggeconcurrerd, wat op kwaliteitsproblemen wijst. Belangrijke sectoren zoals de chemiesector en de petroleumraffinage presteerden beter dan de meeste andere sectoren, maar dat was hoofdzakelijk het geval in de jaren vóór het uitbreken van de crisis in 2008.

Grafiek 2.1.3: **Marktdynamiek en concurrentievermogen van goederenuitvoer voor top 12-sectoren (2000-2014)**

- 1 chemie; 2 machines & elektriciteit; 3 minerale producten 4 voertuigen, vliegtuigen & schepen; 5 metalen; 6 kunststoffen & rubber; 7 edelstenen; 8 levensmiddelen; 9 textiel; 10 instrumenten

- De grootte van de bol geeft het relatieve belang van de sector voor België aan.

Bron: Europese Commissie

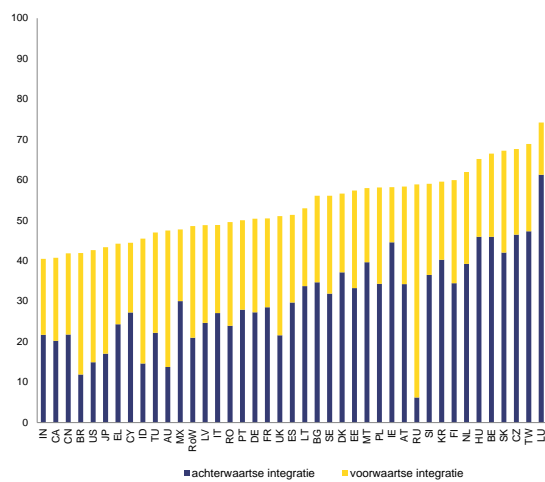
Mondiale waardeketens

De directe invoer- en uitvoerstromen die worden weergegeven in de gegevens over de brutohandel zeggen niet alles over het concurrentievermogen. Productieprocessen zijn steeds meer versnipperd geworden omdat ze opgesplitst worden en over verschillende landen verspreid worden. Dit heeft tot een sterke groei van de uitvoer geleid, maar deze overschat de ermee verband houdende inkomstenstijging omdat daarin de waarde is opgenomen die in alle productiestadia wordt gegenereerd. Dit geldt met name voor landen die sterk afhankelijk zijn van handel in ingevoerde halffabricaten, vaak kleine open economieën zoals België. De binnenlandse toegevoegde waarde geeft een beter beeld van de werkelijke inkomsten die uit de brutohandel worden gegenereerd.

België is in grote mate geïntegreerd in de mondiale waardeketens. In de index van de participatie in grafiek 2.1.4 worden de buitenlandse leveranciers (achterwaartse integratie) en afnemers (voorwaartse integratie) van de halffabricaten van een land aangegeven. De achterwaartse indicator geeft het buitenlands aandeel van de toegevoegde waarde van de bruto-uitvoer van elk land weer. Dit zijn ingevoerde inputs die aan de binnenlandse productie

bijdragen. De voorwaartse indicator geeft het aandeel van de uitvoer van een land weer dat verder verwerkt wordt in de mondiale waardeketen en dat dus in de bruto-uitvoer van derde landen vervat is. Gecombineerd geven beide indicatoren een idee van de mate waarin een nationale economie in de mondiale waardeketens geïntegreerd is.

Grafiek 2.1.4: Integratie in internationale productieketens (2011)

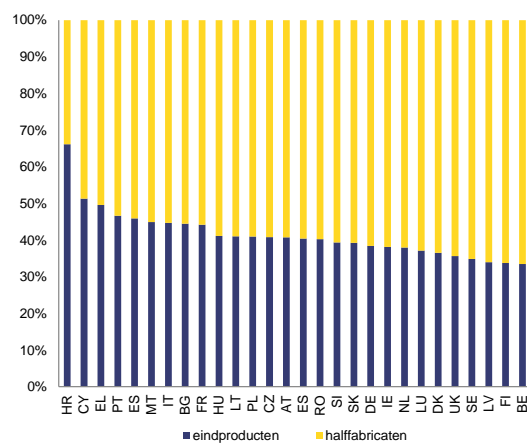
Bron: Europese Commissie (gebaseerd op WIOD)

De mate waarin een land kan profiteren van integratie in de internationale productieketens verschilt van land tot land. Kleine en open landen voeren meer halffabricaten uit het buitenland in, waardoor de buitenlandse toegevoegde waarde van de uitvoer gewoonlijk hoger is dan in grotere of grondstofrijke landen. Dit is ook het geval voor België. Levensmiddelen, textiel, papierproducten en chemische producten hebben de hoogste binnenlandse toegevoegde waarde van alle goederen, meer dan twee derde van de bruto-uitvoer.

Wanneer wordt gekeken naar de samenstelling van de binnenlandse toegevoegde waarde blijkt duidelijk dat België gericht is op halffabricaten (grafiek 2.1.5). Halffabricaten maken twee derde uit van de in het binnenland geproduceerde toegevoegde waarde. Dit is een van de hoogste cijfers in de EU, wat betekent dat het aandeel eindproducten in België een van de laagste in de EU is. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat België in vergelijking met andere EU-landen hoofdzakelijk inputs voor andere landen

produceert en zelf relatief weinig eindproducten genereert. Deze bevindingen liggen in de lijn van eerdere landenverslagen waarin werd gewezen op het relatief kleine volume van de uitvoer van kapitaalgoederen in België en waarin werd aangetoond dat het aandeel ervan binnen de totale uitvoer aan het afnemen was.

Grafiek 2.1.5: Samenstelling aandeel binnenlandse toegevoegde waarde van bruto-uitvoer (2011)

Voor landen met een grote (kleine) toeristische sector is het aandeel eindproducten gewoonlijk groter (kleiner). Het aandeel halffabricaten blijft omzeggens gelijk voor BE als alleen rekening wordt gehouden met uitgevoerde industrieproducten.

Bron: OESO

Met een waardeketenanalyse wordt het kleine aandeel diensten in de bruto-uitvoer in perspectief geplaatst. Diensten leveren, behalve een directe bijdrage aan de handel, ook een indirecte bijdrage, omdat ze een aanzienlijk deel vormen van de inputs voor de productie van goederen. Dit is met name het geval voor België, waar diensten in 2011 bijna 45 % van de waarde van de uitgevoerde industrieproducten bedroegen, een cijfer dat alleen in Frankrijk hoger ligt. Ondernemingsdiensten en groothandel, detailhandel en hotels zijn de belangrijkste types diensten die gebruikt worden voor de uitgevoerde industrieproducten. Vervoer en telecommunicatie en financiën en verzekeringen leveren een kleinere bijdrage. De sectoren met het grootste dienstenaandeel in de uitvoer zijn levensmiddelen,

textiel en kleding, basismetaal en motorvoertuigen ⁽⁶⁾.

Diensten vormen dus een belangrijk onderdeel van de Belgische integratie in waardeketens. Dit maakt duidelijk hoe dienstverlenende activiteiten, ook als ze geen betrekking hebben op internationale handel, vanwege cascade-effecten toch van belang zijn voor het algemene externe concurrentievermogen.

Kwaliteit van exportgoederen

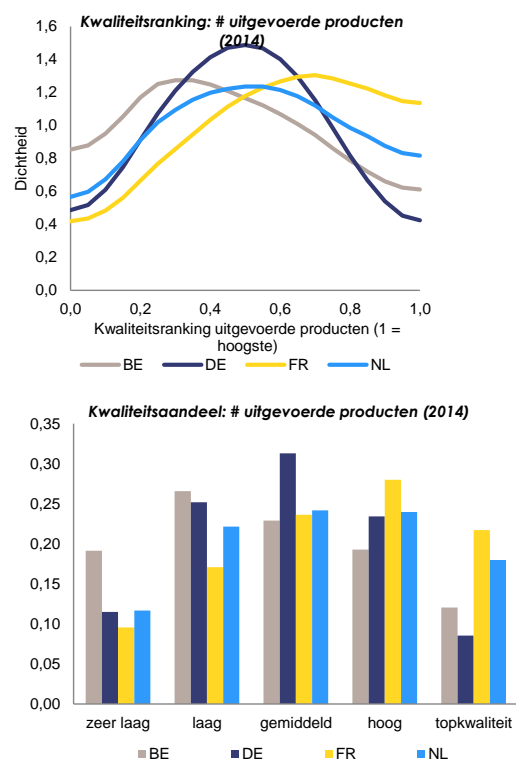
De productkwaliteit is duidelijk de belangrijkste niet-prijscomponent van het concurrentievermogen, want zij bepaalt, samen met de kostenparameters, in grote mate de consumentenvraag naar een product. Zoals blijkt uit grafiek 2.1.6 is de gemiddelde kwaliteit van de Belgische producten linksscheef. Dat betekent dat België hoofdzakelijk goederen van lagere kwaliteit uitvoert. Volgens ramingen is deze specialisatie de afgelopen jaren stabiel gebleven. De gemiddelde kwaliteit in de buurlanden is hoger: Duitsland en Nederland situeren zich in het middensegment en de Franse uitvoer is eerder aan het bovenste uiteinde van het kwaliteitsspectrum geconcentreerd ⁽⁷⁾.

België blijft achter bij zijn buurlanden wat betreft de uitvoer van producten van topkwaliteit: het staat op de 25e plaats in de EU. Het omgekeerde geldt voor producten onderaan de kwaliteitsschaal, die volgens deze ramingen het grootste deel van de Belgische goederenuitvoer uitmaken.

Door deze gerichtheid op marktsegmenten met een lager dan gemiddelde kwaliteit en een lagere toegevoegde waarde is de Belgische uitvoer sterker afhankelijk van kostenfactoren, omdat in die segmenten een hevige prijsconcurrentie speelt. Deze druk kan verminderd worden door de meest gespecialiseerde productiestadia langsheen de waardeketens te

ontwikkelen. De uitvoering hiervan is afhankelijk van uiteenlopende voorwaarden, die verband houden met innovatie- en technologie-onderwerpen, de oprichting en groei van bedrijven, product- en procesontwikkeling, de deelname aan handel en factoren die een gunstig ondernemingsklimaat in de hand werken. Dit wordt besproken in punt 2.3.

Grafiek 2.1.6: Raming productkwaliteit (uitgevoerde goederen)

De kwaliteit van een goed is subjectief (de kwaliteit die door de consument in een bepaalde markt, in dit geval de EU-markt, wordt ervaren). De kwaliteit die in de prijs tot uiting komt, wordt weergegeven, niet de intrinsieke kwaliteit van een product. Zie di Comité, Thisse en Vandenbussche (2014) & Vandenbussche (2014) voor een beschrijving van de benadering die wordt gevolgd voor de besproken kwaliteitsindicatoren.

Bron: Europese Commissie

Kostenparameters

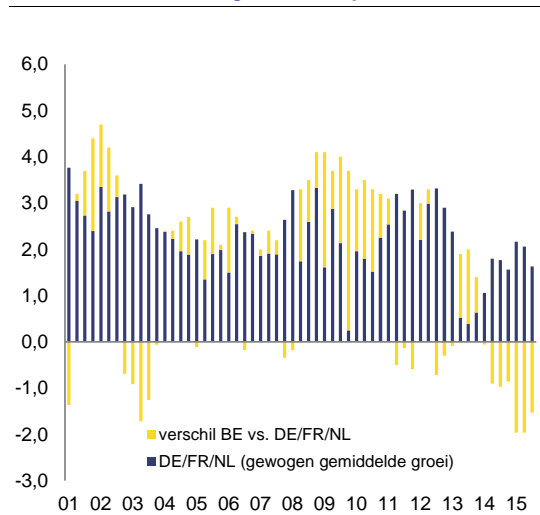
Tussen 2004 en 2013 moesten Belgische ondernemingen het hoofd bieden aan snelle loonstijgingen, terwijl het niveau al hoog lag. De uurloonkosten behoren tot de hoogste van de EU en zijn de hoogste van de eurozone. In grafiek 2.1.7 wordt aangetoond dat de loongroei in België tussen 2004 en 2013 bijna altijd de

⁽⁶⁾ OESO-WTO, handel volgens toegevoegde waarde, 2015.

⁽⁷⁾ Wanneer een verdeling wordt gemaakt op basis van de uitvoerwaarde bevinden België, Frankrijk en Nederland zich in het brede middensegment, Duitsland in het hogere middensegment. De bevindingen voor producten van topkwaliteit zijn dezelfde in waarde als in aantal producten; hier neemt België de 22e plaats in de EU in.

loongroei in de buurlanden overtrof, met bijzonder grote verschillen in 2009-2010. In de loop van dat decennium bedroeg de jaarlijkse stijging van de loonkosten in België 2,8 %, tegenover 2,4 % in de eurozone en 2,1 % in de buurlanden, wat hoofdzakelijk toe te schrijven was aan de tragere groei in Duitsland. Sinds begin 2014 is deze trend omgebogen en zijn de loonkosten gemiddeld 0,5 % gestegen, tegenover 1,4 % in de eurozone en 1,7 % in de buurlanden. De oorzaken van de relatief snelle loongroei in het verleden en de vertraging van de jongste jaren worden besproken in punt 2.2, waar dieper ingegaan wordt op de loonvorming en de vastgestelde beleidsmaatregelen.

Grafiek 2.1.7: Uurloonkosten per kwartaal (jaarlijkse verandering in %; sector)

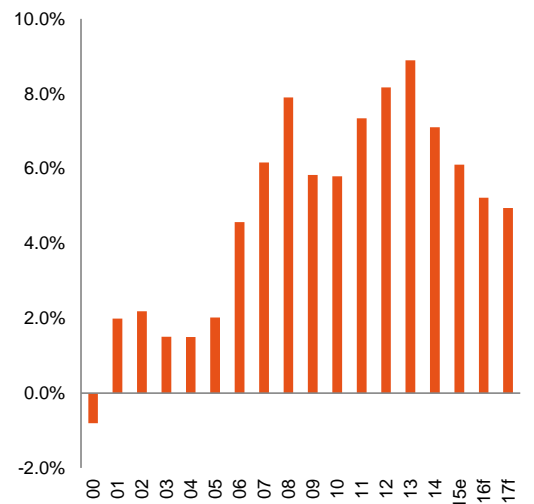
Bron: Europese Commissie

Uit concurrentieoogpunt moeten de loonniveaus en -stijgingen worden beoordeeld ten opzichte van de binnenlandse productiviteitsniveaus en -groei⁽⁸⁾. Beide worden tegenover elkaar geplaatst in het concept "loonkosten per eenheid product", die een belangrijke indicator vormen voor het kostenconcurrentievermogen van activiteiten waarbij arbeid de belangrijkste kostenfactor is. Er werd geconstateerd dat de loonkosten per eenheid product, samen met niet-kostenelementen zoals de kwaliteit, de uitvoerprestaties van de Belgische ondernemingen — met name wat betreft arbeidsintensieve activiteiten — en de neiging om

⁽⁸⁾ Binnen het Belgische kader van monitoring van het kostenconcurrentievermogen is het echter de loongroei ten opzichte van Duitsland, Frankrijk en Nederland sinds 1996 die wordt onderzocht (zie punt 2.2).

te beginnen of stoppen met uitvoeren beïnvloeden⁽⁹⁾. De loonkosten per eenheid product en de belastingtarieven hebben ook invloed op het vermogen van een land om nieuwe, productieve investeringen aan te trekken.

Grafiek 2.1.8: Verschil in niveau van loonkosten per eenheid product: BE t.o.v. Duitsland, Frankrijk en Nederland

Bron: Europese Commissie

Hoewel België tot de meest productieve economieën in de eurozone behoort, neemt de productiviteitsgroei af. Vroeger werden de hoge loonkosten grotendeels gecompenseerd door het hoge geaggregeerde productiviteitsniveau. Zoals blijkt uit grafiek 2.1.8 lagen de absolute niveaus van de loonkosten per eenheid product rond de eeuwwisseling in de lijn van het gemiddelde in de buurlanden. De combinatie van de lagere productiviteitsgroei dan in vergelijkbare landen en vooral de reeds vermelde hogere nominale loongroei had echter als resultaat dat geleidelijk een absoluut verschil in loonkosten per eenheid product ontstond⁽¹⁰⁾. Dit verlies aan relatief kostenconcurrentievermogen bereikte een piek van ongeveer 9 % in 2013, maar neemt sindsdien af. Volgens de meest recente prognoses van de

⁽⁹⁾ Decramer et al. (2015), Hoe reageren exporteurs op veranderingen in het concurrentievermogen in termen van kosten?, NBB Working Paper nr. 276.

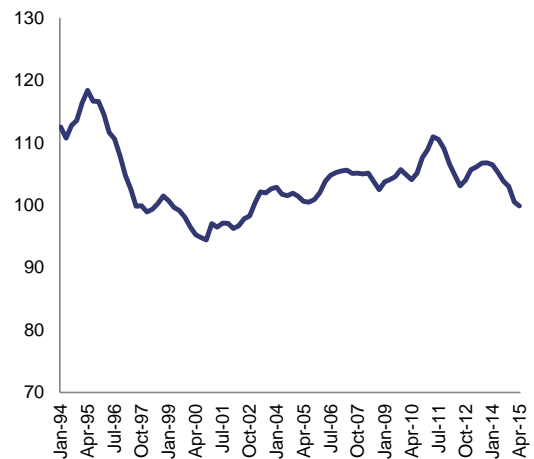
⁽¹⁰⁾ Dit verschil in absolute loonkosten per eenheid product — eventueel gecorrigeerd voor bepaalde loonsubsidies — is wellicht een betere maatstaf dan alleen de loongroei voor de ontwikkeling van het kostenconcurrentievermogen in België in verhouding tot de buurlanden.

Commissie was de kloof in 2015 verkleind tot 6 % omdat met name de loongroei was vertraagd, en zou zij in 2016-2017 naar verwachting nog kleiner worden.

De mate waarin de productiviteitsgroei en de loongroei van elkaar afwijken, varieert van sector tot sector. Zoals blijkt uit grafiek 2.1.10 is de loongroei sinds 2001 groter in de verwerkende industrie dan in de dienstensectoren. Tegelijkertijd is de productiviteit echter ook veel sneller toegenomen in de verwerkende industrie, waardoor de loonkosten per eenheid product in het algemeen meer gelijke tred hebben gehouden met de buurlanden. Ze zijn in 2001-2004 met 3 % toegenomen, wat minder is dan in de eurozone en in Nederland, maar meer dan in Duitsland (1 %) en in Frankrijk (2 %), de twee belangrijkste handelspartners. Het gewogen verschil met de buurlanden piekte in 2011, maar is sindsdien afgenomen en zal de komende jaren naar verwachting blijven afnemen.

Het betere kostenconcurrentievermogen in de verwerkende industrie wordt geïllustreerd in grafiek 2.1.9, die de reële effectieve wisselkoers weergeeft. Deze wordt berekend ten opzichte van een groep van 37 geïndustrialiseerde landen en gedefleerd met de loonkosten per eenheid product in de verwerkende industrie. Uit een beoordeling van de periode tot 2011 blijkt dat deze indicator gedaald is. In de eerste helft van 2015 lag hij dicht bij het langetermijngemiddelde, onder meer door de sterke waardevermindering van de euro, met name ten opzichte van de dollar, sinds 2014.

Grafiek 2.1.9: Reële effectieve wisselkoers

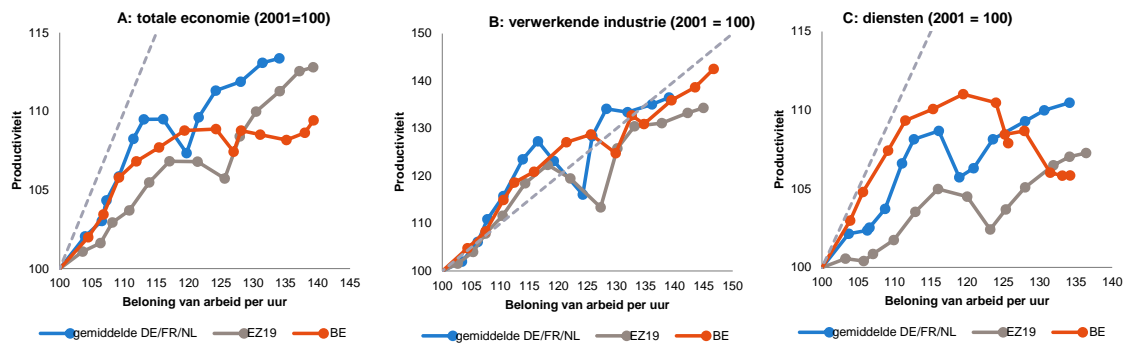

Deflator: loonkosten per eenheid product in de verwerkende industrie; gewogen voor 37 geïndustrialiseerde landen; langetermijngemiddelde = 100.
Bron: Europese Commissie

Er zijn aanwijzingen dat de productiviteit in de verwerkende industrie zich deels heeft aangepast aan de sterke loongroei, veeleer dan dat de lonen gestegen zijn in verhouding tot de productiviteitswinst. Ondanks de hoge productiviteit en de hoge productiviteitsgroei in de verwerkende industrie⁽¹⁾ is er meer de-industrialisering in België dan in vergelijkbare landen. Dit heeft zowel gevolgen voor de werkgelegenheid als voor het aandeel in de totale toegevoegde waarde, zoals besproken in het verslag van vorig jaar. De Belgische industriële ondernemingen worden met hoge loonkosten geconfronteerd en blijken daarom hun kapitaalintensiteit te hebben verhoogd door de productie te automatiseren. Hierdoor kunnen ze de verhouding tussen kosten en productiviteit in stand houden, maar gaan er banen verloren omdat arbeid door kapitaal wordt vervangen om een nieuw evenwicht te bereiken. Dit verklaart mede het in punt 1 genoemde aanhoudende banenverlies in de Belgische industrie, waar steeds minder, maar steeds productievere ondernemingen overblijven. Als een dergelijk mechanisme inderdaad

⁽¹⁾ De overgang van ESR 1995 naar ESR 2010 voor het opstellen van de nationale rekeningen hield in dat O&O-uitgaven als investeringen worden geclassificeerd, wat de toegevoegde waarde en de productiviteit positief beïnvloedt. Het effect van deze nieuwe benadering op de productiviteit was gemiddeld groter in België dan in de buurlanden.

Grafiek 2.1.10: Trends in componenten van de loonkosten per eenheid product (2001-2014)

Bron: Europese Commissie

meespeelt, is het duidelijk dat dit vanuit werkgelegenheidsoogpunt vragen doet rijzen omdat het concurrentievermogen behouden blijft ten koste van de werkgelegenheid. De banen die het meest getroffen worden door intensieve automatisering zijn die voor laaggeschoolden. Zoals besproken wordt in punt 3.1, is de arbeidsparticipatie van laaggeschoolden in België bijzonder laag.

In de Belgische dienstensectoren zijn de loonkosten per eenheid product het voorbije decennium ongunstig geëvolueerd. In de meeste landen is de toename van de loonkosten per eenheid product merkelijk groter in de dienstensectoren dan in de verwerkende industrie (grafiek 2.1.10). Dit verschil tussen de sectoren wordt verklaard door de aard van veel diensten, waardoor het moeilijker is om productiviteitswinsten te behalen. In België is de kloof echter groter door de beperkte productiviteitsgroei in de dienstensectoren sinds 2001. De voorbije tien jaar is de productiviteitsgroei zelfs stilgevallen. Dit duidt erop dat de concurrentie in de dienstensectoren in België gemiddeld lager is, hoewel de creatie van een groot aantal laagproductieve banen via het systeem van de dienstencheques de stagnerende productiviteitsgroei ook deels kan verklaren. Rekening houdend met het hierboven vermelde grote intermediaire verbruik van diensten door exporteurs, bestaat het risico dat de verwerkende industrie hierdoor met een kostennadeel wordt opgezadeld.

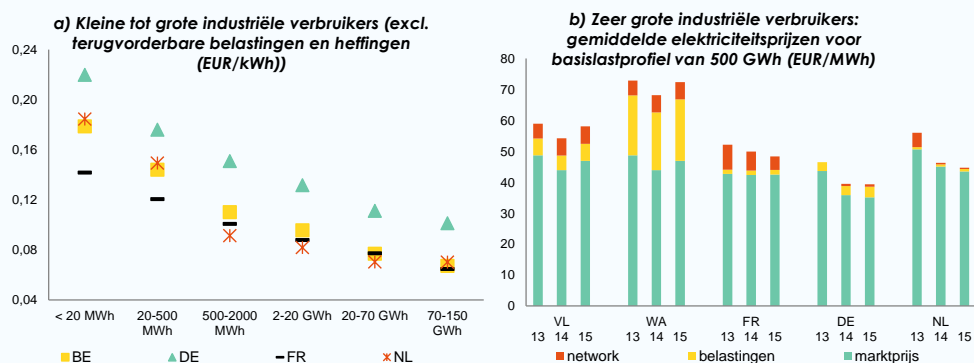
Kader 2.1.1: Elektriciteitskosten voor industriële verbruikers

Voor grote ondernemingen die in de chemische of petrochemische industrie actief zijn — waarvan er veel zijn in de Antwerpse haven — met een jaarlijks elektriciteitsverbruik in de orde van grootte van 1 000 GWh maakt niet arbeid, maar energie het grootste deel uit van de totale kosten voor bepaalde producten. Daarom zijn competitieve energieprijzen van essentieel belang.

Hoewel de gasprijzen voor industriële afnemers aanzienlijk lager zijn dan in de buurlanden en tot de laagste van de EU behoren, ziet het plaatje van de elektriciteitsprijzen er anders uit. Voor gemiddelde ondernemingsprofielen (grafiek 1a) zijn de prijzen competitief in vergelijking met die in de buurlanden. De prijzen in Wallonië zijn hoger door de heffingen in verband met de regionale openbaredienstverplichtingen voor ondernemingen die niet rechtstreeks op het transmissienet zijn aangesloten ⁽¹⁾.

De prijzen voor de grootste industriële verbruikers zijn aanzienlijk hoger dan in de buurlanden (grafiek 1b). Dit is zowel in Vlaanderen als in Wallonië het geval. Naast de hogere marktprijzen voor de energie zelf ⁽²⁾ dragen ook de hogere belastingen en netwerkkosten bij tot het hogere prijsniveau voor de grootste verbruikers in België. In een aantal buurlanden genieten ondernemingen met een groot en stabiel verbruik gewoonlijk aanzienlijke kortingen die tot 90 % van de standaard netwerktarieven bedragen, onder strikt toezicht van de energieregulator ⁽³⁾. De prijsstijgingen in 2015 werden veroorzaakt door de stijgende prijs van de energiecomponent — die in de buurlanden gemiddeld daalde ten opzichte van 2014 — en de hogere heffingen die voortvloeien uit de strategische reserve voor opwekkingscapaciteit (zie kader 3.3.1) en het beleid inzake hernieuwbare energie.

Grafiek 1: Elektriciteitsprijzen voor industriële verbruikers

Bron: Europese Commissie; Deloitte/Febeliec

De plannen om naar analogie met de loonnorm een energienorm in te voeren, zijn tot dusver nog niet in de praktijk gebracht. Een dergelijke norm zou als doel hebben ervoor te zorgen dat de prijzen voor ondernemingen worden afgestemd op die van de buurlanden door de verschillende prijscomponenten te monitoren. Het is echter de vraag of zo'n norm in de praktijk zou functioneren. Bovendien bestaat het risico dat de invoering van een norm voor energiekosten de liberalisering van de energiemarkt zou tenietdoen en moet een dergelijke norm verenigbaar zijn met het Europese wetgevingskader inzake de interne energiemarkt. Aangezien het monitoren van de grondstoffencomponent overmatige inmenging op de binnenlandse energiemarkten kan inhouden, kan dit mogelijk de bereidheid om in nieuwe capaciteit te investeren, verder verminderen (zie kader 3.3.1).

⁽¹⁾ Pwc (2015), A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers, studie in opdracht van de CREG. De elektriciteitsprijzen (in oktober 2014) werden voor drie profielen onderzocht: ondernemingen met een jaarlijkse afname van 25 GWh die op het distributienet zijn aangesloten, ondernemingen met een jaarlijkse afname van 25 GWh die op het transmissienet zijn aangesloten, en ondernemingen met een jaarlijkse afname van 250 GWh die op het transmissienet zijn aangesloten.

⁽²⁾ Nadat eind 2015 werd aangekondigd dat de nucleaire capaciteit volledig zou worden hersteld, zijn de groothandelsprijzen gedaald.

⁽³⁾ Deloitte (2015), Benchmarking study of electricity prices between Belgium and neighbouring countries, studie in opdracht van Febeliec.

2.2. LOONKOSTEN

Loonvorming

Het zwaartepunt van de loonvorming bevindt zich in België op sectoraal niveau, met nationale normen die garanderen dat er een grote mate van coördinatie tussen de sectoren bestaat. Op nationaal niveau vormt de *Wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen* (hierna de "wet van 1996" genoemd) de basis waarop de sociale partners om de twee jaar de "loonnorm" vaststellen. Deze norm bepaalt de maximale reële loonsverhoging die op sectoraal niveau is toegestaan. Ze wordt vastgesteld op basis van de loonontwikkelingen bij de voornaamste handelspartners (zie kader 2.2.1). Nominale loonaanpassingen voor inflatie en loonschaalverhogingen (door anciënniteit of promoties) vallen buiten de loonnorm. De precieze voorwaarden voor dit type loonaanpassingen zijn gewoonlijk vastgelegd in sectorale collectieve arbeidsovereenkomsten. Behalve de loonnorm voor de hele particuliere sector⁽¹²⁾ beperkt ook het nationale "gewaARBorgd minimum maandinkomen"⁽¹³⁾ de loonvorming op intersectoraal en sectoraal niveau en op het niveau van de ondernemingen.

Aangezien het loonvormingsproces heeft geleid tot een snellere loongroei dan in de referentielanden, is de loonnorm haar doel voorbijgeschoten. Dit was deels toe te schrijven aan een overschatting van de voorspelde reële loongroei in die landen (met name Duitsland), die nadien niet is gecorrigeerd. Bovendien is de inflatie meermaals boven de voorspellingen uitgekomen en heeft ze de prijsdruk ingehaald in de buurlanden, waar automatische aanpassingen aan de kosten van levensonderhoud minder gangbaar zijn dan in België. Dit verklaart het structurele verschil in loongroei tot 2014 dat in punt 2.1 werd aangehaald.

⁽¹²⁾ De loonvorming bij economische overheidsbedrijven valt sinds 2015 ook onder de loonnorm.

⁽¹³⁾ Hoewel dit niet volledig overeenstemt met een minimumloon zoals dat gewoonlijk gedefinieerd en bij wet vastgesteld wordt, is dit in de praktijk bijna hetzelfde en heeft het dezelfde juridische waarde. Het gewaarborgd minimum maandinkomen is van toepassing tenzij in de betrokken collectieve arbeidsovereenkomst een hoger minimum is vastgesteld, wat vaak het geval is.

Daarenboven beperkt het bestaande kader de ruimte voor loonmatiging en aanpassingen van de reële lonen. De loonindexering en de loonnorm vormen respectievelijk het minimum en het maximum van de totale loongroei. Loononderhandelingen vinden in alle ondernemingen effectief binnen deze grenzen plaats. Bijgevolg blijkt de loongroei tijdens een economische neergang, wanneer loonmatiging raadzaam kan zijn om het banenverlies te beperken, moeilijk te controleren.

Een derde probleem bij de macro-economische looncoördinatie in België ligt in het feit dat de loon- en productiviteitsontwikkeling slecht op elkaar zijn afgestemd. Hoewel dit vroeger, toen de productiviteit snel steeg, geen probleem was, hebben de slinkende productiviteitswinsten verandering gebracht in deze analyse. Dit komt in de ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product tot uitdrukking (zie punt 2.1). Om de in deze en andere indicatoren weerspiegelde verslechtering van het kostenconcurrentievermogen tot stilstand te brengen, hebben de Belgische autoriteiten geprobeerd de loongroei af te remmen.

Corrigerende maatregelen

De mate van nationale coördinatie is de voorbije jaren verder toegenomen omdat de autoriteiten zijn tussengekomen in het loonvormingsproces om de loongroei te vertragen. Al in 2011-2012 (0,3 %) en 2013-2014 (0,0 %) werd de loonnorm door de federale regering vastgelegd, omdat de sociale partners niet tot een akkoord kwamen. Voor 2015-2016 werd een ontwerpakkoord dat door alle sociale partners op één na werd gesteund, door de regering in een wet omgezet. Daardoor zijn bescheiden loonstijgingen mogelijk in 2016 (0,8 %). Tegelijkertijd besloot de regering om de loonindexering tijdelijk op te schorten.

De sectorale regelingen voor loonindexering zijn sinds april 2015 inderdaad opgeschort en zullen pas geheractiveerd worden als de gezondheidsindex met 2 % is gestegen⁽¹⁴⁾. De

⁽¹⁴⁾ In feite blokkeert de regering de gezondheidsindex en wordt de indexering voortgezet, maar op basis van deze afgevlakte index.

Kader 2.2.1: Centrale Raad voor het Bedrijfsleven: rol in het loonvormingsproces

De Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) heeft als taak de sociale dialoog te ondersteunen door de sociale partners analyses en adviezen over sociaaleconomische kwesties te verstrekken. Een van de gebieden waarop de CRB actief is, is het monitoren van de ontwikkelingen van het concurrentievermogen, met bijzondere aandacht voor de loonkosten. Zijn rol is vastgelegd in de wet van 1996 waarin het macro-economisch loonbeleid van het land wordt geschetst.

De Belgische CRB wordt beheerd door de sociale partners. Hij bestaat uit een politieke raad en een technisch secretariaat dat input levert aan de raad. Van de 54 leden van de raad zijn er 48 vertegenwoordigers van organisaties van sociale partners. Deze belangenvertegenwoordigers worden voorgedragen door hun respectievelijke organisatie en worden door de federale regering benoemd voor een hernieuwbare termijn van vier jaar. De zes andere gecoöpteerde leden hebben een academische achtergrond en worden rechtstreeks door de regering benoemd. De samenstelling van de raad weerspiegelt het Belgische consensusmodel voor overleg.

In de wet van 1996 is bepaald dat de CRB twee keer per jaar een verslag publiceert over de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de loonkosten in België en de referentielanden, namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland. Structurele aspecten van het externe concurrentievermogen van het land moeten ook in de analyse worden opgenomen, alsook mogelijke suggesties voor verbetering.

Naast deze algemene monitoring van economische ontwikkelingen speelt de CRB een belangrijke rol bij het vastleggen van de tweejaarlijkse loonnorm. Om de twee jaar stelt de CRB een *Technisch Verslag* op waarin hij voor de komende twee jaar de beschikbare marges voor de loonkostenontwikkeling in nominale termen voorstelt en aparte voorspellingen doet over de inflatie. De CRB vergelijkt de stijging van de loonkosten in België met die in de buurlanden en berekent zo de bestaande loonkloof ⁽¹⁾. Het basisjaar voor deze studie is 1996, het jaar waarin de loonnorm in de wet inzake het macro-economisch loonbeleid werd ingevoerd. Er wordt dus geen rekening gehouden met de absolute loonkostenniveaus, noch met verschillen in loonkosten die voor 1996 bestonden. Daarnaast wordt voor de komende twee jaar een raming opgesteld van de loonkostenontwikkeling in de buurlanden. Aan de hand van de loonkloof en deze ramingen samen wordt de beschikbare marge bepaald die in het Technisch Verslag wordt voorgesteld.

De berekeningen van de CRB vormen het uitgangspunt voor de daaropvolgende onderhandelingen tussen de sociale partners om binnen twee maanden na de publicatie van het Technisch Verslag — en binnen de ruimere context van het interprofessioneel akkoord — de loonnorm vast te stellen. De norm vormt de bovengrens voor de loonsverhogingen in de twee volgende jaren. Collectieve arbeidsovereenkomsten die op een lager niveau worden gesloten, moeten eraan voldoen. Aangezien loonsverhogingen op basis van indexeringsregelingen en loonschalen die in collectieve arbeidsovereenkomsten zijn vastgelegd, altijd gewaarborgd zijn, stemt de loonnorm overeen met de maximale verhoging van de reële lonen.

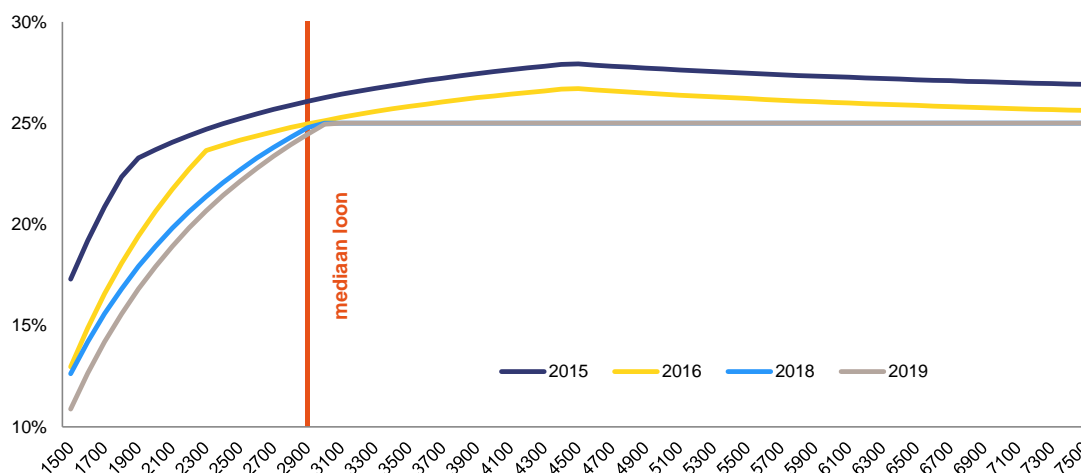
⁽¹⁾ 1,5 % in 2015, volgens het Technisch Verslag dat in december 2015 werd gepubliceerd.

gezondheidsindex is een maatstaf voor de kerninflatie en is de verplichte benchmark voor alle indexeringsregelingen. Hoewel de timing van het verlies van sector tot sector verschilt, zal de maatregel uiteindelijk resulteren in een reëel loonverlies van 2 % voor bijna alle werknemers.

Allemaal samen hebben de regeringsmaatregelen de voorbije jaren geleid tot een aanzienlijke vertraging van de loongroei. De afnemende prijsdruk in 2013-2014 heeft in dit verband ook bijgedragen. De

maatregelen om buitensporige vroegere loongroei te corrigeren door middel van loonmatiging werpen dus vruchten af: de economische prestaties van België verbeteren en het land wordt aantrekkelijker voor buitenlandse investeerders. De Belgische autoriteiten hebben bovendien een taxshift weg van arbeid doorgevoerd om de indirecte loonkosten te verlagen. De precieze opzet en samenstelling van deze taxshift wordt besproken in punt 3.2.

Grafiek 2.2.1: **Verwachte evolutie van het werkelijke tarief van de werkgeversbijdrage als percentage van het brutoloon (2015-2019)**

Er gelden aanvullende verminderingen voor ploegenarbeid (continuarbeid), eerste aanwervingen door kmo's en de bouwsector (pas vanaf 2020).

Bron: VBO

Tussen 2016 en 2019 zullen de algemene verlagingen van de socialezekerheidsbijdragen voor werkgevers in de particuliere sector ongeveer 2 miljard EUR bedragen en de specifieke verlagingen ongeveer 1 miljard EUR.

De opvallendste maatregel is de geplande verlaging van het maximale faciaal tarief van de werkgeversbijdrage van 32,4 % naar 25 %. Er zij echter op gewezen dat de werkelijke tarieven al iets onder dit theoretische maximum liggen. Door een aantal bestaande structurele verminderingen en loonsubsidies ligt het werkelijke tarief tussen 17,3 % en 27,9 %. Deze verminderingen en loonsubsidies zullen ertoe bijdragen dat het faciaal tarief voor de hoogste lonen daalt tot 25 %. In grafiek 2.2.1 worden de hieruit resulterende effectieve tarieven voor 2015, 2016, 2018 en 2019 weergegeven.

Vanaf 2018 zullen de effectieve tarieven voor alle werknemers maximaal 25 % bedragen, met aanvullende verminderingen voor de lage en gemiddelde lonen in 2019. Voor de hogere lonen zal het tarief van de bijdrage dus met maximaal 3 procentpunten verlagen ten opzichte van het niveau van 2015, terwijl het tarief voor de laagste lonen met bijna 7 procentpunten zal dalen, meestal al vanaf 2016. De plannen van de regering verlagen niet alleen de effectieve tarieven, maar ze brengen ook als voordeel mee dat het systeem vereenvoudigd wordt en dat het faciaal tarief in

overeenstemming gebracht wordt met een verlaagd werkelijk tarief. De verminderingen en loonsubsidies hebben tot een complex systeem geleid. Door de geplande wijzigingen zal het systeem dus ook gemakkelijker te begrijpen zijn voor buitenlandse investeerders.

Er kunnen het meest banen gecreëerd worden door de werkgeversbijdrage voor de laagbetaalde banen — die over het algemeen door laaggeschoolden worden ingevuld — te verminderen. De hoge loonkosten in België zijn met name nadelig voor banen met een lage productiviteit, gezien de wanverhouding tussen de loonkosten en de productiviteit. Hierdoor blijft de arbeidsparticipatie van laaggeschoolden in België laag (zie punt 3.1). In die zin zal met de beslissing van de regering om de grootste vermindering van de bijdragen op de lagere inkomenscategorieën toe te passen wellicht het grootste werkgelegenheidseffect worden behaald.

De stijging van de loonkosten zal in 2016 verder worden beperkt door deze maatregelen, ook als de regelingen voor loonindexering geheractiveerd worden wanneer de reële lonen daadwerkelijk 2 % zijn verlaagd. De totale loonkosten per werknemer in de particuliere sector zouden in 2016 met 0,4 % stijgen. Ten vergelijking: de stijging bedroeg in 2015 0,5 %, het laagste cijfer in meer dan twintig jaar. Zoals

besproken in punt 2.1 resulteert de vertraging van de loongroei in een vlakke stijging van de loonkosten per eenheid product in de periode 2014-2016. Dit betekent dat het kostenconcurrentievermogen verbetert, omdat de stijging van de loonkosten per eenheid product in andere landen dynamischer is.

Beleidskloven

Er kan worden voorkomen dat vroegere problemen zich opnieuw voordoen door een hervorming van het loonvormingskader. Zoals eerder aangegeven, hebben twee belangrijke factoren in het verleden tot een snelle loongroei geleid: de relatief hoge inflatie en de reële loonstijgingen in de buurlanden die lager uitvielen dan verwacht. Toch werden de aanpassingen aan de kosten van levensonderhoud door middel van de loonindexering en de reële loongroei in het kader van de marges die in de loonnorm zijn vastgesteld niet grondig hervormd.

Hoewel de regering van plan is de wet van 1996 te herzien, is tot dusver weinig vooruitgang geboekt. Volgens de plannen zou bij het vastleggen van de loonnorm in de toekomst rekening worden gehouden met zowel ramingen voor de twee volgende jaren als ontwikkelingen in de twee voorbije jaren. Bovendien zou nauwlettender worden gemonitord of individuele ondernemingen de norm naleven en zouden automatische correctiemechanismen — waarin de wet voorziet, maar die nooit zijn toegepast — in het leven worden geroepen om overschrijdingen door het niet naleven van de loonnorm of omdat deze op een te hoog niveau was vastgesteld (wat in het verleden het geval is geweest), aan te pakken. Al deze factoren zouden het loonvormingsproces ten goede komen. Daarnaast zou een aantal andere factoren ook in aanmerking kunnen worden genomen.

De monitoring van het loonkostenconcurrentievermogen zou kunnen worden uitgebreid door ook productiviteitsontwikkelingen in aanmerking te nemen. De herziene wet zou als belangrijkste doel moeten hebben te voorkomen dat de loongroei de productiviteit overtreft. Met de huidige opzet van het loonvormingsproces wordt dit niet gegarandeerd, omdat de loonnorm gericht is op nominale loonontwikkelingen en deze koppelt aan

loonontwikkelingen in de buurlanden. Een uitbreiding van de monitoring van het loonkostenconcurrentievermogen zodat deze ook de loonkosten per eenheid product omvat, zou garanderen dat in het macro-economische loonbeleid rekening wordt gehouden met alle relevante bepalende factoren van het kostenconcurrentievermogen. Er zou ook minder behoefte zijn aan correcties achteraf als de loongroei volledig werd gebaseerd op loonontwikkelingen in het verleden in de buurlanden.

Ingebouwde waarborgen kunnen helpen voorkomen dat indirecte verminderingen van de arbeidskosten in volgende loonvormingsronden worden tenietgedaan. In de wet van 1996 wordt de wijziging van de totale arbeidskosten, en niet van de brutolonen, als benchmark gebruikt. Daardoor bestaat het risico dat inspanningen om de indirecte loonkosten in de vorm van socialezekerheidsbijdragen te verlagen, in het kader van de wet van 1996 schijnbaar ruimte creëren voor loonsverhogingen. In zekere mate is dit wat wellicht gebeurd is toen in bepaalde gevallen in het verleden de autoriteiten de werkgeversbijdragen herhaaldelijk hebben verlaagd om de onderhandelingen tussen de sociale partners te vergemakkelijken. Met deze ingebouwde opwaartse druk moet rekening worden gehouden bij de herziening van de wet van 1996.

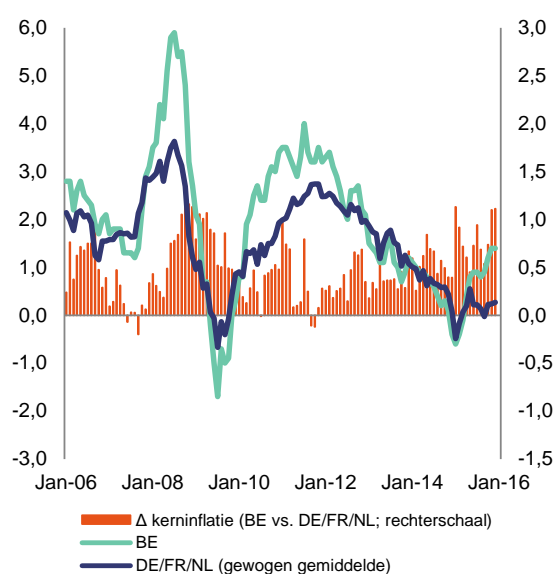
All-inovereenkomsten op sectoraal niveau kunnen worden bevorderd om de negatieve effecten van de stijgende inflatie te verzachten. Dergelijke overeenkomsten begrenzen de nominale loongroei, in tegenstelling tot de loonnorm, die momenteel de reële loongroei beperkt. In de periode 2007-2008 werd in een aantal sectoren actief gebruik gemaakt van all-inovereenkomsten. Ze neutraliseren het effect van onverwachte inflatiestijgingen.

Inflatie

De voorbije tien jaar lag de inflatie gemiddeld 0,2 procentpunten hoger dan in de eurozone en 0,4 procentpunten hoger dan in de buurlanden. Tot 2011 was dit hoofdzakelijk te wijten aan de energieprijzen, maar de toegenomen concurrentie en dynamiek op de binnenlandse energiemarkt — en internationale prijsontwikkelingen — hebben de prijzen dicht bij elkaar gebracht. De kloof was de

voorbije jaren kleiner geworden, maar is weer beginnen groeien in de tweede helft van 2015 (grafiek 2.2.2). Dat de inflatie opnieuw uiteenloopt, baart zorgen. Terwijl de inflatie in 2015 in de buurlanden gemiddeld tussen 0,1 % en 0,2 % bedroeg (0,0 % in de eurozone), zijn de prijzen in België met 0,6 % gestegen. Deze kloof zal in 2016 naar verwachting nog groter worden.

Grafiek 2.2.2: Inflatie: HICP (jaarlijkse verandering in %)

Bron: Europese Commissie

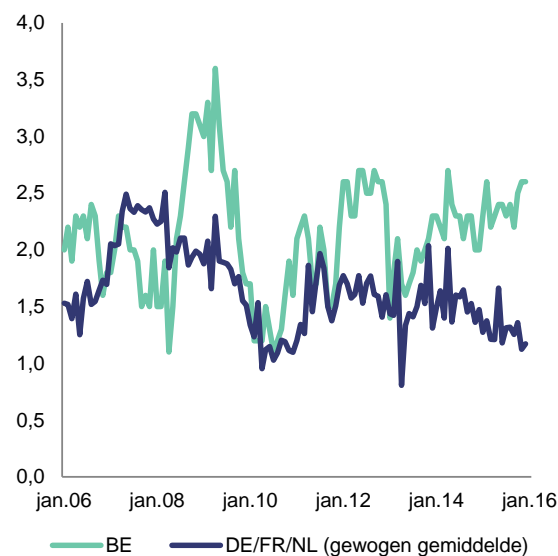
Het structurele verschil in de onderliggende inflatie ondermijnt de houdbaarheid van de algemeen toegepaste loonindexering. Als de automatische aanpassingen aan de kosten van levensonderhoud in een bepaalde vorm willen worden behouden, moeten de achterliggende oorzaken van dit verschil krachtadig worden aangepakt. Als dit niet gebeurt, bestaat het risico dat de problemen uit het verleden opnieuw de kop opsteken en dat de in de voorbije jaren genomen corrigerende maatregelen (bevriezing van de reële lonen en opschorting van indexeringsakkoorden) in de toekomst weer nodig zijn.

De autoriteiten hebben de voorbije jaren geprobeerd de inflatiedruk te verminderen. Zoals in eerdere landenverslagen werd besproken, omvatten deze inspanningen concurrentieversterkende maatregelen in de energie- en telecommunicatiesector en een verlaging van de btw op elektriciteit. In dezelfde geest werd een aantal parameters gewijzigd in de

formule voor de berekening van de gezondheidsindex om de huidige consumptiepatronen en productprijzen beter weer te geven. Deze pogingen om het verschil in inflatie met de buurlanden te verkleinen, hebben tot op zekere hoogte succes gehad. De Belgische inflatie is tussen 2012 en 2014 dicht bij het niveau van de belangrijkste handelspartners gekomen (grafiek 2.2.2).

Sinds begin 2015 is het verschil in inflatie met de buurlanden en de eurozone echter opnieuw beginnen toenemen. Een deel van deze stijging is toe te schrijven aan regeringsmaatregelen op het gebied van de energieprijzen, zoals het terugdraaien van de btw-verlaging op elektriciteit en de verhoging van de accijnzen, maar deze verklaren niet het hele verschil.

Grafiek 2.2.3: Inflatie: diensten (jaarlijkse verandering in %)

Bron: Europese Commissie

De kerninflatie, d.w.z. exclusief energie en onverwerkte voedingsmiddelen, blijft aanzienlijk afwijken van die in de buurlanden (grafiek 2.2.2). De belangrijkste reden hiervoor is de grotere stijging van de prijzen voor diensten. Het feit dat de inflatie in de dienstensector maar moeizaam daalt, zoals uit grafiek 2.2.3 blijkt, is toe te schrijven aan twee specifieke factoren met tweederonde-effecten, die in een hogere kerninflatie tot uitdrukking komen. Ten eerste werkt de automatische loonindexering door in de

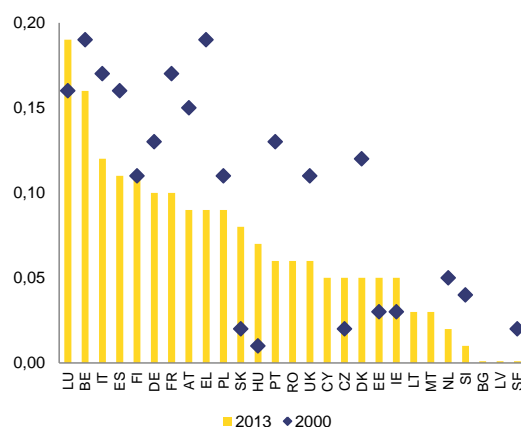
prijzen van diensten, omdat lonen een groot deel van de factorkosten voor diensten uitmaken. Ten tweede is de praktijk van formele en informele loonindexering gebruikelijk in de dienstensector. Volgens een studie van de Nationale Bank uit 2012 over indexering worden de prijzen van ongeveer 25 % van alle diensten rechtstreeks geïndexeerd op basis van de inflatie, over het algemeen de gezondheidsindex.

De rechtstreekse prijsindexering geldt bijvoorbeeld voor huurprijzen, verzekeringspremies en spoorvervoer. Voorts passen veel andere ondernemingen bij het vaststellen van prijzen de vuistregel toe dat de prijzen worden aangepast aan recente stijgingen van de consumentenprijzen. Dit is gebruikelijker in sectoren die minder aan concurrentie blootstaan, zoals de dienstensector. De tweederonde-effecten van deze praktijken komen tot uiting in de verhouding tussen de gezondheidsindex en de prijzen van diensten. In de periode 2006-2014 bedroeg de correlatie tussen de gezondheidsindex in de lopende maand "m" en de inflatie voor diensten in maand "m+7" 0,8. Het verband wordt zwakker als de gezondheidsindex vertraagt, wat de neerwaartse starheid van de prijzen van diensten aantoont.

Het suboptimale functioneren van sommige productmarkten, met name in de detailhandel, draagt ook bij tot het verschil in inflatie. De prijsniveaus van levensmiddelen en non-foodartikelen blijken in België wezenlijk hoger te zijn dan in de buurlanden⁽¹⁵⁾. Bovendien is deze kloof door de jaren heen groter geworden, omdat de prijzen in België sneller stijgen. Het Federaal Planbureau heeft de omvang van de Belgische markt, de aankoopvoorwaarden, de loonkosten en de btw-tarieven aangewezen als factoren die het absolute prijsverschil kunnen verklaren⁽¹⁶⁾. Daarnaast staan de bedrijfsstrategieën van Belgische distributeurs prijsdalingen mogelijk in de weg, terwijl hogere kwaliteitseisen van de

consument de prijsverschillen kunnen rechtvaardigen⁽¹⁷⁾. Toch worden de hoge bevolkingsdichtheid en de arbeidsproductiviteit tegelijkertijd geacht een verzachtend effect op de prijzen te hebben, net als de aanwezigheid van softdiscounters en harddiscounters in België. Gecombineerd kunnen deze factoren inderdaad rechtvaardigen dat het prijsniveau in België iets hoger is dan op naburige markten. De hogere prijsgroei die vooral de laatste jaren werd vastgesteld, kunnen ze echter niet verklaren, gezien het feit dat de normale btw-tarieven in de buurlanden in de richting van het Belgische niveau geëvolueerd zijn en gezien de gunstige loonkostenontwikkelingen.

Grafiek 2.2.4: Marges in de detailhandel

Bron: Europese Commissie (Thum-Thyssen & Canton, 2015)

De hoge prijs-/kostenmarges kunnen ook mede een verklaring vormen voor de prijs- en inflatieverschillen in de Belgische detailhandelssector. Uit berekeningen van het Prijzenobservatorium (2015) voor België en de buurlanden is gebleken dat, afhankelijk van de gevolgde benadering, de gemiddelde winstmarge van de Belgische detailhandelssector in de periode 2008-2012 de hoogste of op één na hoogste was. De Belgische detailhandelssector blijkt één van de hoogste prijs-/kostenmarges in de EU te hebben (grafiek 2.2.4). Zulke marges zijn belangrijke indicatoren van spanningen op de goederenmarkten en om de vinger te leggen op de

⁽¹⁵⁾ In 2012 lagen de prijzen voor levensmiddelen en non-foodartikelen respectievelijk 11,7 %, 8,6 % en 6,5 % hoger dan in Nederland, Duitsland en Frankrijk. Bron: Prijzenobservatorium (2014), Instituut voor de Nationale Rekeningen, Jaarverslag 2013. Gegevens van winkels > 400 m², exclusief harddiscounters.

⁽¹⁶⁾ Van der Linden, J. (2012), Consumptieprijzen in België en de buurlanden, Working Paper 13-12, Federaal Planbureau.

⁽¹⁷⁾ Prijzenobservatorium (2015), Instituut voor de Nationale Rekeningen, Jaarverslag 2014.

mate van concurrentie op een productmarkt⁽¹⁸⁾. Over het algemeen lijkt de regulering op het gebied van registratie en vergunningen de marges in de detailhandelssector het meest te beïnvloeden⁽¹⁹⁾. Regulering en concurrentie in de detailhandelssector worden besproken in punt 2.3.

⁽¹⁸⁾ Griffith, R. & Harrison, R. (2004), The link between product market reform and macro-economic performance, Europese Commissie, Economic Papers 209.

⁽¹⁹⁾ Thum-Thysen, A. & Canton, E. (2015), Estimation of service sector mark-ups determined by structural reform indicators, Europese Commissie, Economic Papers 547.

2.3. INNOVATIE EN ONDERNEMINGSKLIMAAT

O&O en innovatie

Investerings in immateriële activa zoals O&O vormen tezamen het zogeheten kenniskapitaal ⁽²⁰⁾. Anders dan materiële kapitaalinvesteringen, werpen onstoffelijke investeringen baten af zoals positieve "spill-overs" van kennis en schaalvoordelen. Investerings in kenniskapitaal zijn bevorderlijk voor innovatie en de productie van geavanceerde, moeilijk te kopiëren goederen en diensten die een aandeel in de wereldwijde waardeketens waarborgen. Daarenboven spelen investeringen in kenniskapitaal een belangrijke rol in de doorgifte van ideeën van de meest productieve en innovatieve bedrijven ter wereld ("global frontier firms") aan die binnen een land ("domestic firms") doordat zij de opname van nieuwe technologieën stimuleren.

Er is eensgezindheid over in België dat bevordering van het concurrentievermogen van Belgische ondernemingen via innovatie van cruciaal belang is. Alle beleidsentiteiten hebben dit tot uiting gebracht door op nationaal en regionaal niveau een gesofisticeerde en veelomvattende mix van beleidsmaatregelen samen te stellen en door middel van aanzienlijke budgettaire inspanningen. Op federaal niveau zijn belastingprijkkels voor O&O een belangrijk instrument, dat in 2013 twee derden van alle overheidssteun voor bedrijfs-O&O uitmaakte. De steunregelingen van de overheid blijven evenwel versnipperd en door een gebrekkige coördinatie tussen de overheidsniveaus worden regio-overschrijdende synergieën niet ten volle benut ⁽²¹⁾.

⁽²⁰⁾ Er worden gewoonlijk drie grote categorieën van immateriële activa gemeten: *computerised information* (wat software en gegevensbanken omvat), *innovative property* (O&O, ontwerp, exploratie van minerale reserves, financiële innovaties en originele artistieke producties) en *economic competencies* (reclame, marktonderzoek, eigen maatschappelijk kapitaal en opleiding). Corrado, C., Haskel J. and Jona-Lasino, C. (2014), Knowledge Spill-overs, ICT and Productivity Growth, IZA Discussion Paper n° 8274.

⁽²¹⁾ De hoofdverantwoordelijkheid voor het research- en innovatiebeleid ligt in België bij de gewesten en gemeenschappen. De gewesten zijn de belangrijkste bron van steun voor innovatie en bedrijfs-O&O en de gemeenschappen van steun voor wetenschappelijk onderzoek. Het federale niveau heeft geen overkoepelende rol boven de gewesten en gemeenschappen, maar vormt een extra laag naast de gewesten en gemeenschappen. Alles

België lijkt in grote lijnen op schema te liggen om de 3%-doelstelling inzake O&O-intensiteit van Europa 2020 te halen. De uitgaven voor O&O als percentage van het bbp zijn sinds 2005 voortdurend gestegen. In 2014 bedroeg het 2,5% van het bbp, wat bovengemiddeld in de EU is. De meeste O&O-uitgaven worden gedaan door het bedrijfsleven (1,8% van het bbp in 2014) en zijn geconcentreerd in een beperkt aantal, met name hoogtechnologische sectoren (vooral geneesmiddelen en elektronica). Hieruit kan worden afgeleid dat de Belgische bedrijfstakken die reeds O&O-intensief zijn, meer dan andere geneigd zijn kenniskapitaal te vergaren ⁽²²⁾.

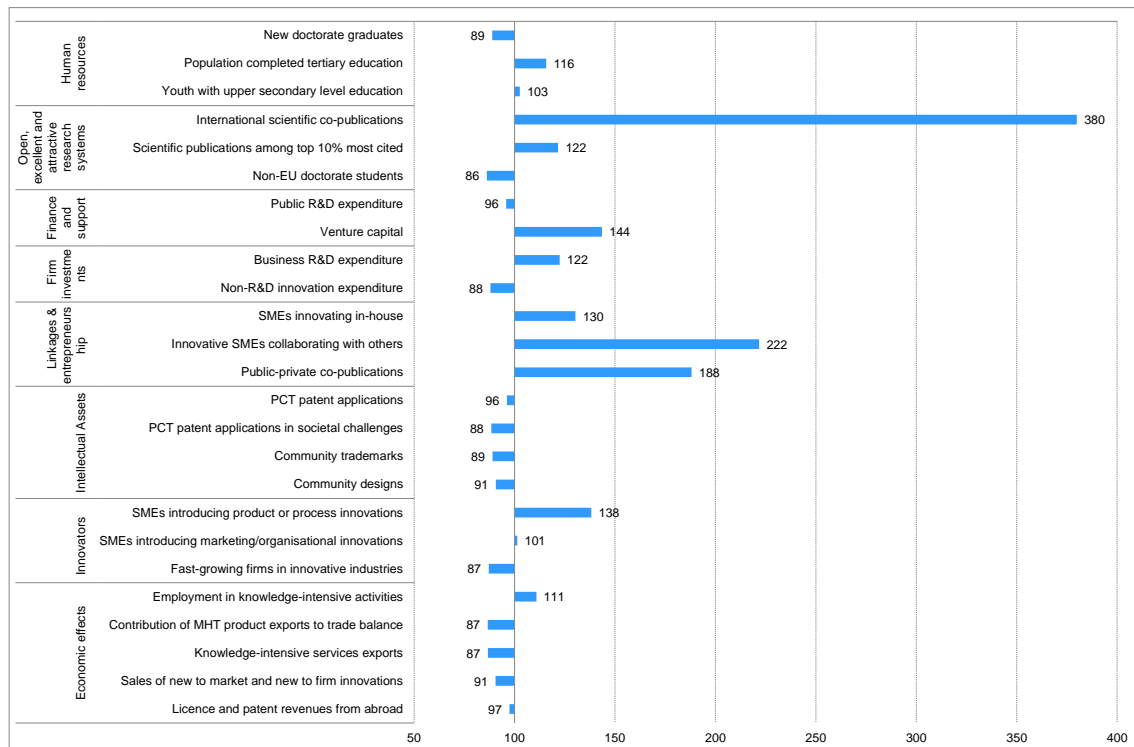
De innovatie-outputindicatoren geven echter een verdeeld beeld te zien. Alhoewel België over een goed presterend publiek onderzoekssysteem beschikt (4e in de EU volgens de relatieve citatiescore van publicaties en 6e volgens het aantal internationale co-publicaties in verhouding tot de bevolking), lijkt dit zich onvoldoende te vertalen in de innovatie-output en in economische resultaten (grafiek 2.3.1). België schiet, zowel wat betreft het presteren binnen de EU als inzake innoverende ontwikkelingen, tekort omdat het land er maar beperkt in slaagt intellectuele eigendomsrechten voort te brengen en de indicatoren voor de "economische effecten" van de innovatieactiviteiten zwak zijn. Van deze laatste komt alleen de "werkgelegenheid in kennisintensieve activiteiten" boven het EU-gemiddelde uit ⁽²³⁾.

tezamen zijn er vijf overheidsniveaus actief inzake het O&I-beleid (waarbij de Vlaamse regering zowel voor het gemeenschaps- als voor het gewestbeleid verantwoordelijk is).

⁽²²⁾ Biatour, B. & Kegels, C. (2015), Labour productivity growth in Belgium Long-term trend decline and possible actions, Federal Planning Bureau Working Paper 06-15; Dumont, M. (2015), Evaluation of federal tax incentives for private R&D in Belgium: an update, Federal Planning Bureau Working Paper 05-15.

⁽²³⁾ In dit verband zij aangetekend dat het feit dat het aandeel van België in de uitvoer met een middelhoog tot hoog technologiegehalte en het aandeel van kennisintensieve diensten in de dienstenuitvoer onder het EU-gemiddelde liggen, te verklaren is door de omvang van de uitvoer van sommige logistieke, handelsgerelateerde en vervoersdiensten die samenhangen met de geografisch bepaalde intermediaire rol van het land en die als niet-kennisintensief worden gekwalificeerd.

Grafiek 2.3.1: Innovatiescore van België t.o.v. de EU (EU = 100)

Bron: Europese Commissie (Innovatie-Unie scorebord 2015)

Een kritiek punt is het gebrek aan snel groeiende ondernemingen in innovatieve sectoren. Snelgroeiende ondernemingen leveren een significante bijdrage aan de banengroei. Met een werkgelegenheidsaandeel van snelgroeiende ondernemingen van slechts 5,9% blijft België fors onder het EU-gemiddelde van 9,1% (en bekleedt het een 23e plaats in de EU volgens deze indicator). Daarenboven zijn heel wat snelgroeiende Belgische ondernemingen niet in innovatieve sectoren actief, maar in de bouw en de transportsector. Inzake de deelindicator van de innovatie-outputindicator⁽²⁴⁾ die aangeeft in welke mate snelgroeiende ondernemingen in innovatieve

sectoren actief zijn, scoort België bijgevolg lager dan het EU-gemiddelde (16,9 tegenover 18,8).

Aangezien kenniskapitaal voornamelijk afhankelijk is van het menselijk vernuft, dient in het bijzonder aandacht te worden geschonken aan het percentage nieuw afgestudeerde wetenschappers en ingenieurs, dat bij uitstek van belang is in innovatieve kenniseconomieën. Het aandeel van afgestudeerden met een universitair diploma in exacte wetenschappen, technologie en techniek, en wiskunde per duizend inwoners in de leeftijdscategorie 25-34 jaar ligt in België ver onder het EU-gemiddelde, en de cijfers van Frankrijk en Duitsland, ook al is het sinds 2008 lichtjes gestegen. Deze score is bijzonder zorgwekkend omdat deze nieuw afgestudeerden, gelet op het toenemende gebruik van immateriële activa in de economie en op de vergrijzing, cruciaal zijn om de populatie hooggekwalficeerde arbeidskrachten op peil te houden.

Er zijn op het niveau van de gemeenschappen en gewesten diverse maatregelen genomen om

⁽²⁴⁾ De innovatie-outputindicator meet in hoeverre ideeën uit innovatieve sectoren de markt bereiken, en zodoende betere banen opleveren en het concurrentievermogen van Europa vergroten. De indicator is samengesteld uit vier deelindicatoren die zich op vier zwaartepunten van het beleid toespitsen: groei via technologie (octrooien); banen (kennisintensieve werkgelegenheid); wereldwijd concurrentievermogen op lange termijn (handel in mid-/hightechnoederen); en toekomstige zakelijke kansen (banen in snelgroeiende innovatieve bedrijven).

iets te doen aan het lage percentage nieuw afgestudeerde wetenschappers en ingenieurs. In Vlaanderen hebben de domeinen wetenschapsbeleid en innovatie enerzijds, en onderwijs en opleiding anderzijds, hun inspanningen gebundeld om het aantal studenten exacte wetenschappen, technologie en techniek, en wiskunde te verhogen en hen aan te moedigen voor een loopbaan in exacte wetenschappen of technologie te kiezen (het STEM-actieplan 2012-2020, zie 3.1). Volgens de meest recente voortgangsupdate zijn er enkele bemoedigende trends, met name wat betreft de instroom en de doorstroming in het hoger wetenschappelijk en/of technologie-onderwijs. De progressie verloopt evenwel traag bij middelbare scholieren en meisjes⁽²⁵⁾. Wallonië ondersteunt met de Beware Fellowships de mobiliteit van onderzoekers en de sensibilisering van jongeren voor wetenschap en technologie. Het Marshall Plan 4.0 heeft tot doel het aanbod van afgestudeerden in Wallonië beter af te stemmen op de behoeften van het bedrijfsleven. Een onderdeel hiervan is het inventariseren van de "beroepen van de toekomst". De aandacht van het beleid gaat in toenemende mate ook uit naar het aantrekken van buitenlandse researchers, in Vlaanderen via "Odysseus" en "Pegasus 2", in Wallonië via "Ulysse" en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest via "Attract".

Ondernemingsklimaat en ondernemingszin

Niettegenstaande het klimaat voor kmo's in het algemeen gunstig is in België en het er vrij eenvoudig is een zaak op te richten⁽²⁶⁾, heeft het land een relatief laag starterspercentage en presteert het zwak inzake ondernemingszin en ondernemingsdynamiek. Dit is nadelig voor de noodzakelijke vernieuwing van het economische

⁽²⁵⁾ STEM Monitor 2015.

⁽²⁶⁾ Op de *Doing Business 2016*-rangschikking van de Wereldbank staat België 7e van de EU-lidstaten wat betreft het gemak waarmee een zaak kon worden opgericht in 2015. Het neemt 5 dagen in beslag om een particuliere vennootschap te registreren en deze operationeel te krijgen, tegenover 10 dagen gemiddeld in de EU, en er moeten minder procedures worden afgehandeld. Niettegenstaande de onlineprocedures zijn vereenvoudigd via elektronische applicaties zoals "e-Depot", is er nog ruimte voor verdere vereenvoudiging. Ook zijn de vereisten inzake het minimum vol te storten maatschappelijk kapitaal voor een kleine en middelgrote onderneming relatief strenger dan in de EU als geheel.

weefsel en de transitie naar een meer kennisintensieve en innovatiegestuurde economie, gelet op de sleutelrol die starters vervullen bij de introductie van nieuwe ideeën. Dit komt doordat de angst om te mislukken in België (49,4%) groter is dan in de EU als geheel (40,7%) en beperkt zich niet tot sommige sectoren met strengere toegangsvoorwaarden, maar geldt voor de gehele Belgische economie. Daarenboven remmen sommige aspecten van de fiscaliteit de ondernemingsdynamiek af.

Betalingsachterstallen van andere ondernemingen en overheidsinstanties hinderen de uitbreiding van activiteiten. De gemiddelde betalingstermijn die Belgische ondernemingen aan andere ondernemingen toestaan bedraagt 31 dagen, maar in de praktijk duurt het gemiddeld 44 dagen voordat de betaling daadwerkelijk plaatsvindt. De achterstand is nog groter wanneer de schuldenaar een overheidsinstantie is.

Er zijn nieuwe initiatieven en maatregelen genomen om de geringe ondernemingszin te versterken en essentiële aspecten aan te pakken, zoals onderwijs, mentoring, coaching, bedrijfsplanning, steun voor vrouwelijke ondernemers en immigranten, en bedrijfsoverdrachten. In 2015 heeft de federale regering een "Start-Up Plan" aangekondigd om jonge, innovatieve bedrijven te ondersteunen. Het behelst een taxshelter voor start-ups om hun financiering te vergemakkelijken, fiscale stimulansen voor crowdfunding en lagere arbeids- en digitale investeringskosten voor beginnende ondernemingen. Dergelijke belastingverminderingen zijn een belangrijke prikkel en kunnen een geschikte manier zijn om nieuwe investeerders aan te trekken, omdat het voordeel wordt toegekend op het moment waarop het investeringsbesluit wordt genomen, los van het rendement van de investering. Alhoewel het pakket veelomvattend en doelgericht is, zullen sommige maatregelen in het oog moeten worden gehouden, want de fiscale voordelen mogen immers niet als sluitpost of achterpoortje dienen. Het pakket brengt overigens extra fiscale uitgaven met zich mee, terwijl dat in het land reeds een discussiepunt is (zie 3.2). In Vlaanderen zullen Vlaamse studenten met ambities als ondernemer dankzij het geactualiseerde actieplan "Ondernemend Onderwijs 2015-2019" vanaf 2016 een getuigschrift "basiskennis van het

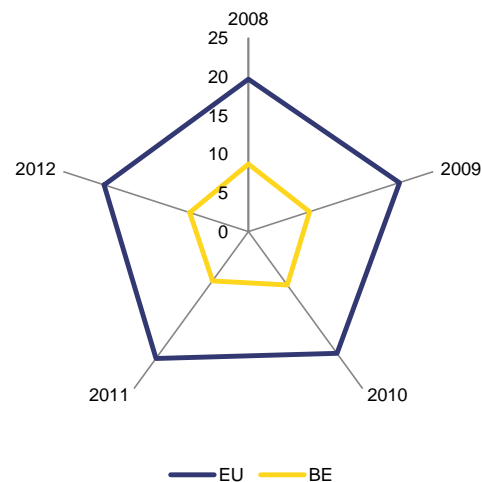
bedrijfsbeheer" kunnen verwerven tijdens hun universiteits- of hogeschoolstudie. Dit is een formeel vereiste om een onderneming te kunnen beginnen voor wie geen bachelordiploma heeft of zijn studie nog niet heeft voltooid. Het in december 2013 bekendgemaakte "Entrepreneuriat 3.15"-plan van het Waalse Gewest beoogt in een vroeg stadium ondernemersvaardigheden te ontwikkelen door banden met middelbare scholen of tertiaire instellingen te scheppen, docenten te ondersteunen en de ontwikkeling van ondernemersscholen aan te moedigen.

Om kmo's en zelfstandigen ertoe over te halen aan te werven, heeft de regering de werkgeversbijdragen over de eerste (nieuw) in dienst genomen werknemer voor onbepaalde tijd afgeschaft. De bestaande verlaging voor de eerste vijf werknemers zal worden toegepast voor de 2e tot de 6e nieuwe indienstneming. De in 2014 en 2015 opnieuw ingevoerde investeringsaftrek voor kmo's wordt vanaf 2016 permanent en het percentage wordt van 4% naar 8% opgetrokken voor nieuwe investeringen. De verwachting is dat deze maatregelen kleine ondernemingen zuurstof geven: de Nationale Bank schat dat dit pakket de komende vijf jaar 3 000 banen zal opleveren.

Een eengemaakte markt voor diensten

Hoge regelgevende barrières belemmeren de efficiëntie in verschillende dienstensectoren in België. De regels voor professionele diensten behoren globaal gezien tot de meest restrictieve in de EU. Knelpunten zijn de beperkende vergunningsverplichtingen — bedrijven worden soms verhinderd om een dienstenwaaier aan te bieden vanwege multidisciplinaire restricties, verzekeringsverplichtingen en voorschriften wat betreft de rechtsvorm en het aandeelhouderschap. Beroepen die met dergelijke toegangs- en uitoefeningsbelemmeringen worden geconfronteerd, zijn architecten, accountants en immobiliënmakelaars. De bij het wegruimen van de meest restrictieve barrières — een bevoegdheid van de gewesten — geboekte vooruitgang is beperkt te noemen.

Grafiek 2.3.2: Opzeggingspercentages professionele diensten — BE- en EU-gemiddelden (2008-2012)

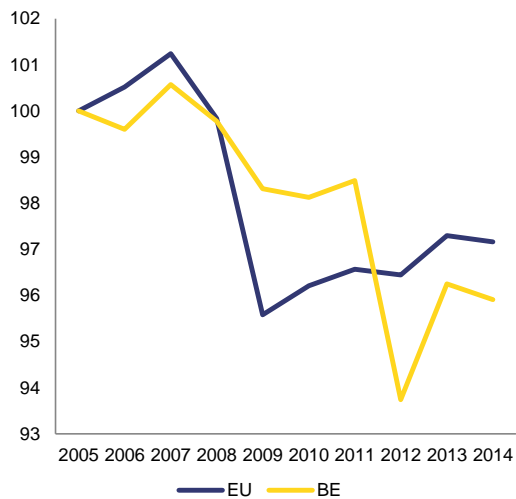

Bron: Europese Commissie.

Het gevolg daarvan is dat België inzake professionele diensten een zwakke marktdynamiek kent en dat er weinig concurrentie is. De toetredings- en opzeggingspercentages liggen beduidend onder de EU-gemiddelden (grafiek 2.3.2). De productiviteit in de professionele dienstverlening is de jongste jaren achteruitgegaan, wat het concurrentievermogen van de diensten in gevaar brengt (grafiek 2.3.3). Tot slot zijn er belemmeringen voor een efficiënte toewijzing van middelen in belangrijke sectoren van de zakelijke dienstverlening. Dit wordt bevestigd door een aanzienlijk negatieve allocatieve efficiëntie in die sectoren (grafiek 2.3.4)⁽²⁷⁾. Het wegruimen van die belemmeringen zou productieve ondernemingen in staat stellen te groeien en grotere marktaandelen in te palmen, en terzelfder tijd nieuwe kansen voor dienstverleners creëren om de markt te betreden.

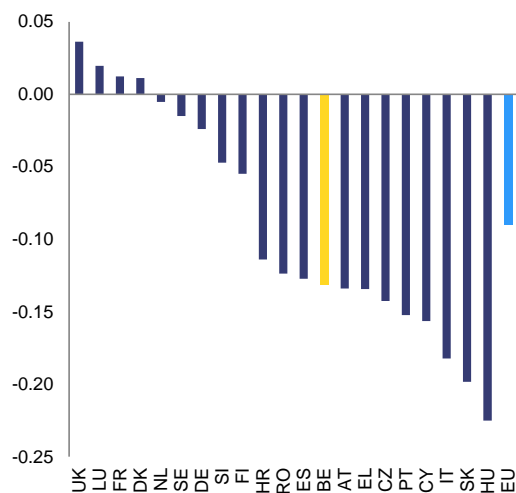
⁽²⁷⁾ Een positieve (of negatieve) waarde voor allocatieve efficiëntie betekent dat middelen (arbeid) t.o.v. de beginsituatie meer (of minder) efficiënt worden toegewezen door de verschillende groottecategorieën van ondernemingen. Negatieve waarden wijzen erop dat er krachten in de economie werkzaam zijn die verhinderen dat de mededinging haar rol speelt, zoals buitensporige regulering, onproductief winstbejag, ondoelmatige aanbestedingen of cliëntelisme.

Grafiek 2.3.3: Ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit bij professionele diensten — BE en EU (2005-2014)

Bron: Europese Commissie.

Grafiek 2.3.4: Allocatieve efficiëntie-index voor zakelijke diensten

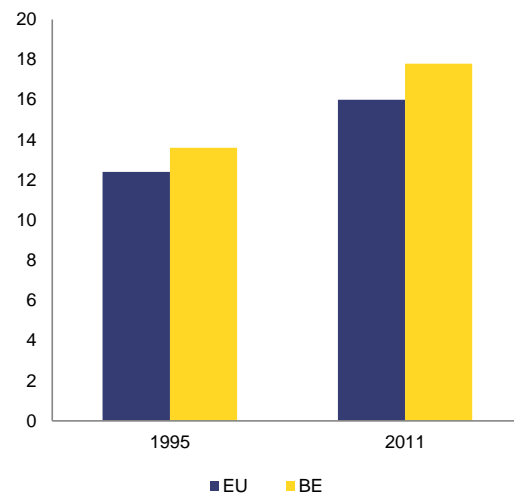

Bron: Europese Commissie.

De efficiëntie en de mededinging vergroten is cruciaal, aangezien zakelijke diensten in toenemende mate van belang zijn als input voor het Belgische bedrijfsleven. Ongeveer 18% van de door de Belgische industrie voortgebrachte waarde is afkomstig van inputs van zakelijke diensten (grafiek 2.3.5). Dit is één van de hoogste aandelen van alle lidstaten. Een beter presterende sector van de zakelijke diensten zal bijgevolg ook positieve effecten op andere sectoren hebben. Naar

aanleiding van een wederzijdse evaluatie hebben de Belgische autoriteiten de beperkingen inzake de toegang tot en de uitoefening van gereguleerde beroepen aan een beoordeling onderworpen. In het rapport wordt geconcludeerd dat momenteel geen hervorming nodig is, maar verschillende analyses zijn gaande om de behoefte aan een herziening van de geldende reglementeringen nader te onderzoeken.

Grafiek 2.3.5: Aandeel van zakelijke diensten in de industriële waardeketen

Bron: WIOD; wiiw calculations; ECSIP, Study on the relation between industry and services in terms of productivity and value creation, 2014.

Ook in de detailhandelssector is er ruimte voor een betere mededinging. De Belgische regelgeving voor de distributiesector wordt door de "Product Market Regulation" van de OESO als "minder concurrentiebevorderend" aangemerkt. De recente overheveling van de bevoegdheden naar de gewesten heeft tot dusver ogenschijnlijk nog niet tot vereenvoudiging geleid. België laat meer regels en operationele beperkingen dan vergelijkbare landen optekenen voor de volgende punten: reglementering voor grote winkels, bescherming van bestaande zaken, winkelopeningsuren, aanbiedingen en kortingen. Het stimuleren van de concurrentie in de detailhandelssector zou met andere woorden positieve prijs- en productiviteitseffecten kunnen teweegbrengen. Daarenboven blijkt uit het komende marktmonitoringonderzoek dat Belgische consumenten beduidend minder tevreden zijn dan gemiddeld in de EU wat betreft het aantal retailers

of producten waaruit zij kunnen kiezen. Dit geldt met name voor snel veranderende detailhandelsmarkten, wat andermaal wijst op een gebrek aan concurrentie in de sector ⁽²⁸⁾.

Toegang tot financiering

België scoort in het algemeen goed op het vlak van de toegang tot financiering voor kmo's. Eén van de redenen daarvoor is dat de overheid de beschikbaarheid van kredieten ondersteunt met garanties op verstrekte leningen. Het aantal afgewezen leningaanvragen en zakelijke voorstellen behoort tot de laagste in de EU. Financiering verkrijgen is voor Belgische kmo's minder problematisch dan voor hun tegenhangers elders in de EU, dankzij de fors lager dan gemiddelde kostenpremies voor kleine kredieten en de laagste rentetarieven in jaren. Voldoende gekwalificeerd of ervaren personeel vinden, wordt doorgaans trouwens als een nijpender probleem ervaren dan aan financiering komen ⁽²⁹⁾. De federale regering heeft initiatieven aangemoedigd om de transparantie en de voorspelbaarheid van het kredietverstrekingsproces voor kmo's te verbeteren door middel van een bindende gedragscode. Kmo's die een geschil hebben over financiering kunnen een beroep doen op de Ombudsman om te bemiddelen bij de bank en tot een oplossing te komen.

Zeer kleine ondernemingen en starters blijven echter moeilijkheden ondervinden bij het verkrijgen van bankkrediet om hun activiteiten op te starten. De hoofdredenen hiervoor zijn het gebrek aan onderpand en eigen vermogen, en de beperkte terugbetalingscapaciteit ⁽³⁰⁾.

De toegang tot financiering in de opstartfase lijkt adequaat in vergelijking met andere Europese landen, maar die in de daaropvolgende groeifasen verloopt minder vlot. Risicokapitaal, startkapitaal daaronder begrepen, is nog altijd matig ontwikkeld vergeleken met de koplopers op internationale

schaal en met de aanwezige investeringsmogelijkheden. Dit is des te opvallender gelet op de omvang van de financiële activa van de Belgische particuliere sector, die overwegend via de banksector hun weg vinden naar een beperkt gamma, hoofdzakelijk risicomijdende, spaarproducten. Als een deel van deze spaargelden vrijgemaakt zou kunnen worden, zou dit kunnen bijdragen tot een verdieping van de markt voor de financiering van projecten met een hoger risicoprofiel. Het zou bijvoorbeeld aangewend kunnen worden om in België meer fundamenteel onderzoek bij Belgische onderzoekscentra en aan universiteiten te verrichten.

Zowel op federaal als op regionaal niveau zijn beleidsmaatregelen genomen om de toegang tot krediet voor kmo's te vergemakkelijken en particuliere investeringen te stimuleren. Zij hebben betrekking op zeer kleine kredieten, financiering van spin-offs, toegang tot eigen vermogen, durfkapitaal en "business angels", en specifieke investeringen in creatieve sectoren. Er zijn ook inspanningen gedaan om de leemten in het rechtskader voor crowdfunding op te vullen. Met vereenvoudiging van de wettelijke vereisten voor prospectussen en een verhoging van het aanvaarde bedrag voor privé-investeerdere wordt getracht deze vorm van financiering te bevorderen en aantrekkelijker te maken voor occasionele investeerders. In Vlaanderen zijn maatregelen genomen om het netwerk van business angels te ondersteunen en Wallonië heeft een nieuw platform voor eigen vermogen geïntroduceerd.

Een responsief overheidsapparaat

Een aantal factoren lijkt het doorgroeien in België af te remmen zodra ondernemingen eenmaal operationeel zijn. Volgens de *Doing Business*-indicatoren van de Wereldbank vormen de tijd en de kosten die gemoeid zijn met het overdragen en registreren van een eigendom de grootste uitdaging op dit gebied. De kosten voor het overdragen van een eigendom bedragen ongeveer drie keer het EU-gemiddelde. Bovendien duurt de procedure voor het overdragen van eigendomsrechten ruim een maand langer. Grote projecten in het bijzonder, gaan vaak gepaard met grote administratieve vertraging als gevolg van lang aanslepende onderzoeks- en beoordelingsprocedures.

⁽²⁸⁾ Marktmonitoringonderzoek 2015, (binnenkort) te publiceren in het kader van het "Scorebord voor de consumentenmarkten".

⁽²⁹⁾ ECB, Survey on the access to finance of enterprises in the euro area (SAFE), verschillende edities.

⁽³⁰⁾ FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2014) – Studie over de kmo-financiering.

Bedrijven ervaren de complexiteit van de zich herhalende administratieve procedures als een substantieel probleem om zaken te doen in België. Op de Global Competitiveness Index 2015 van het World Economic Forum staat België 119e op 140 landen wat betreft "door overheidsregulering veroorzaakte lasten". De vergunnings-, regelgevings- en verslagleggingsvereisten voelen loodzwaar aan. Acht EU-lidstaten scoren slechter; België wordt voorafgegaan door Frankrijk, maar Nederland en Duitsland presteren veel beter. Het Industrial Performance Scoreboard van de Commissie komt tot een vergelijkbare conclusie. Overmatige administratieve lasten vormen een aanzienlijke belemmering voor kleinere ondernemingen, die vaak een beroep moeten doen op gespecialiseerde dienstenaanbieders omdat zij niet over de middelen noch over de deskundigheid beschikken om aan de wet- en regelgeving te voldoen.

Er zijn op de verschillende niveaus diverse maatregelen genomen om de administratieve procedures te vereenvoudigen en de lasten inzake verslaglegging voor het bedrijfsleven, in het bijzondere kleinere ondernemingen, te verlichten. Een effectbeoordeling van de regelgeving, met inbegrip van een "kmo-test", moet verplicht worden uitgevoerd voor alle ontwerpen van federale regelgeving. De voorgenomen vereenvoudigingen hebben betrekking op de introductie van digitale procedures en e-diensten zoals elektronisch factureren, elektronische loonbrieven, elektronische maaltijdcheques en elektronische certificaten voor openbare aanbestedingen. Volgens het Digitale Scorebord (2015) zijn digitale overheidsdiensten het enige beoordelingscriterium waarop België niet noemenswaardig beter dan het EU-gemiddelde scoort. Ter verlichting van de zware administratieve lasten zouden de gewesten eveneens de effectbeoordeling van nieuwe regelgeving en de "kmo-test" kunnen introduceren en systematisch toepassen.

De "kwaliteit" van de Belgische regelgeving is in een recente studie beoordeeld aan de hand van criteria zoals consistentie, stabiliteit, helderheid, doeltreffendheid en de hoeveelheid bureaucratie die regels met zich

meebrengen ⁽³¹⁾. De conclusie luidt dat in de afgelopen tien jaar tastbare vooruitgang is geboekt, al was deze de jongste vijf jaar beperkt. Volgens een enquête die tegelijkertijd bij Belgische ondernemingen is gehouden door het VBO, de Belgische werkgeversorganisatie, is er geen nettoverbetering merkbaar wat de administratieve lasten betreft. De progressie op het vlak van elektronische procedures woog niet op tegen de toegenomen complexiteit van de arbeidswetgeving, de bureaucratie in de sociale zekerheid en de fiscaliteit, en een algemeen gebrek aan consistentie in de wetgeving.

Een efficiënt functionerende justitie

Er is behoorlijk wat ruimte om het functioneren van het gerechtelijk apparaat te verbeteren. Op het vlak van efficiëntie is het percentage afgewikkelde geschillen in burgerlijke en handelszaken onbevredigend. Voor administratieve zaken behoort het tot de laagste van alle lidstaten die gegevens hebben verstrekt voor het EU-scorebord voor justitie 2016. Doordat minder zaken worden afgehandeld dan er aanhangig worden gemaakt, kan de gerechtelijke achterstand oplopen. De tijd die nodig is om administratieve zaken in eerste aanleg af te wikkelen bedraagt 625 dagen, waarmee België op vier na laatste is van alle gegevensverstreckende lidstaten. Omdat dit de eerste keer is dat België gegevens over de efficiëntie van het functioneren van zijn rechtssysteem heeft meegedeeld, kunnen deze niet worden vergeleken met die van vorige jaren.

Het potentieel van ICT wordt door justitie niet benut ⁽³²⁾. De beperkte mogelijkheden om vorderingen online in te dienen, de beperkte mate waarin de werking van het gerecht kan worden gemonitord en geëvalueerd, en de bijscholing van rechters zijn de belangrijkste tekortkomingen in het rechtssysteem ⁽³³⁾. Dit vormt des te meer een probleem omdat België meer binnenkomende

⁽³¹⁾ Idea Consult (2015), De kwaliteit van de regelgeving in België: knelpunt of hefboom voor competitiviteit?, studie besteld door het Verbond van Belgische Ondernemingen. België wordt vergeleken met Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Denemarken, Zwitserland en Canada.

⁽³²⁾ Raad van Europa, Challenges for judicial independence and impartiality in the member states of the Council of Europe, januari 2016.

⁽³³⁾ EU-scorebord voor justitie 2016 (binnenkort).

litigieuze burgerlijke en handelszaken per 100 inwoners heeft dan eender welke andere lidstaat.

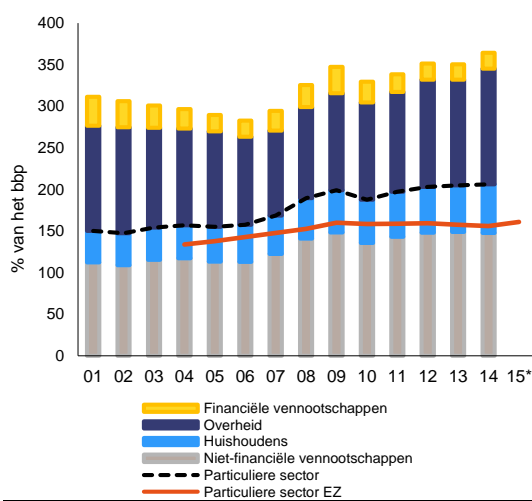
In maart 2015 heeft de regering een grootschalige hervorming van het rechtssysteem aan het parlement voorgelegd. Zij bestaat uit verschillende onderdelen die tegen 2019 zouden moeten worden goedgekeurd, waaronder initiatieven om het ict-gebruik te verbeteren. In een eerste fase is in oktober 2015 een hervorming van het burgerlijk procesrecht van kracht geworden die rechtscolleges, advocaten, deurwaarders en notarissen in staat stelt om rechtsgeldig langs elektronische weg met elkaar te communiceren.

2.4. SCHULDENLAST

Recente trends en macro-economische risico's

De Belgische economie kent een hoge particuliere en publieke schuldenlast. De overheidsschuld, die van 2008 tot 2014 opliep, is in 2015 naar schatting gedaald tot circa 106% van het bbp (tegenover 93% gemiddeld in de eurozone) dankzij de terugbetaling van een lening (0,8% van het bbp) door de financiële instelling KBC. Verwacht wordt evenwel dat ze in 2016 opnieuw zal toenemen, tegen de trend in de eurozone in. Strategieën om de overheidsschuld op een neerwaarts pad te brengen, hebben tot dusver geen succes gehad. Om te beginnen zijn de begrotingsdoelstellingen vaak niet gehaald en is het nominale saldo de afgelopen jaren maar in beperkte mate verbeterd. Als redenen hiervoor kunnen worden aangehaald, de ongunstige economische omstandigheden en een gebrek aan structurele verbetering ondanks een forse vermindering van de rente-uitgaven, zoals hierna wordt toegelicht. Ten tweede hebben zowel de lage inflatie als de matige economische groei het terugdringen van de schuldquote bemoeilijkt (het noemereffect). Ten derde heeft de statistische herindeling van sommige investeringsinstrumenten binnen de overheidssector geleid tot hogere overheidsschuldniveaus, voornamelijk op regionaal niveau.

Grafiek 2.4.1: Verdeling van de schuld per sector (niet-geconsolideerd)

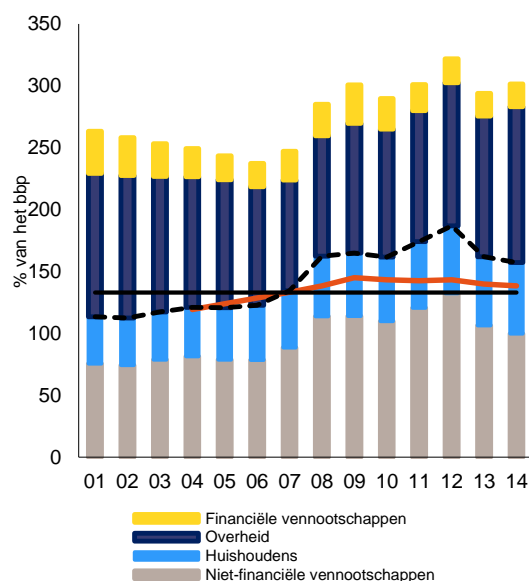

Bron: Europese Commissie.

Ook de particuliere schuldenlast is betrekkelijk hoog, en bedroeg (geconsolideerd) 157% van het bbp in 2014, tegenover 138% in de

eurozone. Dit is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de hoge schuldenlast van niet-financiële vennootschappen, die hoger is dan het gemiddelde van de eurozone, zowel in niet-geconsolideerde (grafiek 2.4.1) als in geconsolideerde termen (grafiek 2.4.2) (respectievelijk 148% en 100% van het bbp in België, tegenover 96% en 79% in de eurozone). Nadat tussen 2011 en 2013 sterke positieve kredietstromen werden opgetekend, werden de nettokredietstromen aan niet-financiële vennootschappen in 2014 negatief (zie grafiek 2.4.3), hetgeen bijdroeg tot een verslechtering van de schuldratio van de niet-financiële vennootschappen.

Grafiek 2.4.2: Samenstelling van de schuld per sector (geconsolideerd)

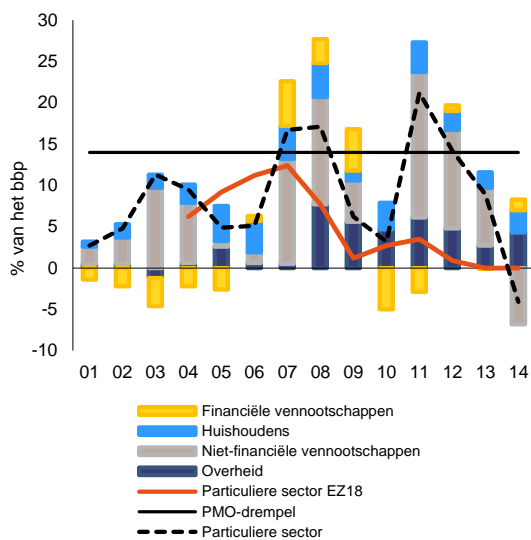

Bron: Europese Commissie.

In eerdere landverslagen is aangetoond dat dit hoge peil kan worden verklaard met omvangrijke leningen binnen ondernemingsgroepen, die worden aangemoedigd door de aftrek voor het eigen vermogen van een onderneming (de "notionele interestaftrek") in de vennootschapsbelasting. Deze leningen worden niet volledig geneutraliseerd in de geconsolideerde cijfers omdat het in sommige gevallen gaat om grensoverschrijdende transacties. Bovendien worden sinds de nationale rekeningen volgens de ESR2010-methodologie worden opgesteld, sommige financiële dochters niet langer als niet-financiële maar als financiële vennootschappen

ingedeeld, zodat hun leningen aan niet-financiële dochters van dezelfde groep ook in de geconsolideerde schuld worden opgenomen. Dergelijke groepsinterne leningen houden geen macro-economische risico's voor de Belgische economie in, maar zijn louter boekhoudkundige operaties binnen grote ondernemingen.

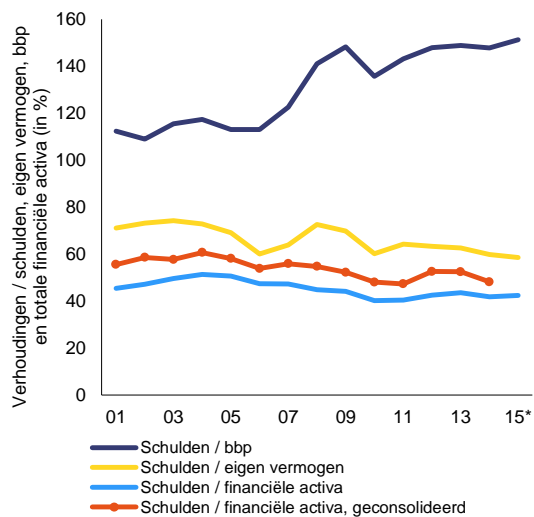
Grafiek 2.4.3: Kredietstromen

Bron: Europese Commissie.

De stijging van de schuldenlast van niet-financiële vennootschappen ging samen met een toename van de financiële activa. De verhouding vreemd vermogen/eigen vermogen en de verhouding schuld/financiële activa geven een globaal vlakke trend te zien de voorbije tien jaar (grafiek 2.4.4), in tegenstelling tot de verhouding schuld/bbp.

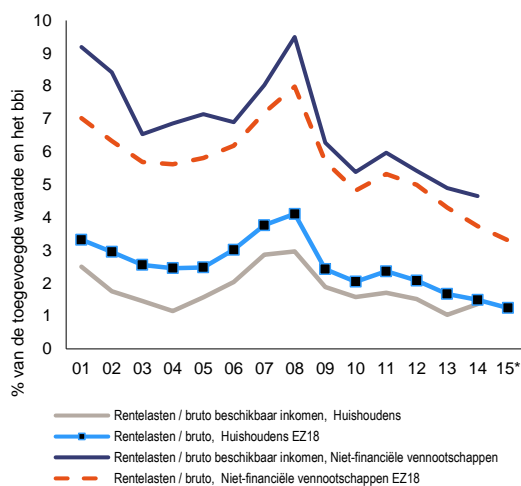
Grafiek 2.4.4: Leverage-ratio van niet-financiële vennootschappen

Bron: Europese Commissie.

De schuldenlast van de huishoudens is, ondersteund door positieve kredietstromen, blijven stijgen, van circa 40% van het bbp vóór de crisis tot 58% nu. Hiermee blijft België weliswaar onder het gemiddelde in de eurozone van 60% van het bbp, maar het verschil wordt kleiner sinds 2010, toen de schuldaufbouw in de eurozone begon. De stijging in België is volledig terug te voeren op een toename van de hypothecaire leningen.

Grafiek 2.4.5: Rentelasten

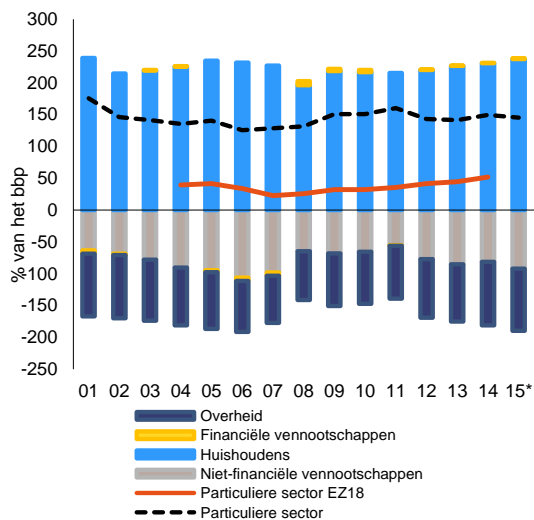

Bron: Europese Commissie.

Zowel de huishoudens als de ondernemingen hebben van de lage marktrente geprofiteerd om hun rentelasten de jongste jaren te verminderen, niettegenstaande de schuld niveaus zijn gestegen (grafiek 2.4.5). Ruim 60% van de uitstaande hypothecaire leningen van huishoudens, die het leeuwendeel van hun schuldenlast uitmaken, is aangegaan tegen een vaste rente. Dit betekent dat een plotselinge stijging van de marktrente maar geleidelijk aan van invloed zou zijn op de rentelasten van de huishoudens, zodat de risico's beperkt zijn.

De aan de hoge schuld niveaus verbonden macro-economische risico's worden eveneens getemperd door de, per saldo, netto financiële vermogenspositie van de economie (+50% van het bbp tegenover een nettoschuldpositie van 10% van het bbp gemiddeld in de eurozone) (grafiek 2.4.6). De netto financiële schuldpositie van de niet-financiële vennootschappen en de overheid wordt ruimschoots gecompenseerd door het hoge netto financiële vermogen van de Belgische huishoudens, dat sinds 2012 gestaag is toegenomen.

Grafiek 2.4.6: Samenstelling van de nettoactiva

Bron: Europese Commissie.

Onderlinge verwevenheid van de overheid en de financiële sector

De overheid en de financiële sector zijn in beide richtingen met elkaar verweven. België heeft nog steeds omvangrijke latente verplichtingen als gevolg van de waarborgen die het aan de financiële sector heeft verstrekt, hoewel deze sinds 2012 aanzienlijk zijn verminderd. De enige nog uitstaande waarborg betreft de regeling voor Dexia, dat deels eigendom van de Belgische overheid is. Het bedrag van de gegarandeerde verplichtingen bereikte met 42 miljard EUR (10,3% van het bbp) een hoogste punt in februari 2016 en is sedertdien geleidelijk aan afgenomen, tot 32 miljard EUR (7,5% van het bbp) begin februari 2016.

Belfius, een van de vier grote banken op de Belgische markt, is in handen van de federale overheid en de verzekeringsmaatschappij Ethias is eigendom van federale en regionale overheden. Nieuwe kapitaalbehoeften van deze vennootschappen kunnen een negatieve impact hebben op de bruto-overheidsschuld. Als onderdeel van zijn financieel herstelplan⁽³⁴⁾ heeft

⁽³⁴⁾ Naar aanleiding van de stresstests die de Europese Autoriteit voor verzekeringen en bedrijfspensioenen in 2014 in heel de EU uitvoerde, had de Nationale Bank van België (NBB) vastgesteld dat Ethias volgens de prudentiële vereisten van Solvency 2 die in 2016 van kracht worden,

de verzekeraar Ethias zijn achtergestelde schuld verhoogd door 250 miljoen EUR aan eeuwigdurende obligaties te converteren in juni 2015 en nog eens 150 miljoen EUR aan achtergestelde obligaties uit te geven in oktober 2015. Eind 2015 heeft KBC de laatste tranche van de in 2009 ontvangen overheidssteun terugbetaald (2 miljard EUR kapitaal en 1 miljard EUR aan compensatie).

Andersom zijn de Belgische banken en verzekeringsmaatschappijen gevoelig voor een eventuele toename van de rentespreads op Belgisch overheidspapier. De concentratie van activa van Belgische banken en verzekeraars in binnenlandse obligaties nam fors toe tussen 2010 en 2012, toen zij hun posities in overheidsobligaties van landen in de periferie van de eurozone sterk afbouwden. Niettegenstaande de concentratie achteraf enigszins verminderde, blijft zij betrekkelijk hoog. Eind 2014 hadden Belgische banken voor ongeveer 120 miljard EUR aan schuldinstrumenten van de Belgische overheid in portefeuille, wat overeenkomt met 52% van hun totale portefeuille overheidspapier en 12% van de totale bankactiva. Ook de activa van Belgische verzekeringsmaatschappijen geven een dergelijke voorkeur voor nationale instrumenten te zien: Belgische overheidsobligaties vertegenwoordigen 57 miljard EUR of 55% van de totale portefeuille overheidsobligaties die in aanmerking worden genomen als dekkingsactiva.

Overeenkomstig de vierde richtlijn kapitaalvereisten en de Belgische bankwet heeft de Nationale Bank van België besloten een kapitaaltoeslag op te leggen voor de acht Belgische banken die zijn aangemerkt als "andere instellingen die van systeembelang zijn" ⁽³⁵⁾. Volgens de Belgische Vereniging van Banken maken deze kapitaaltoeslagen op korte termijn geen nieuwe kapitaalverhogingen van haar leden noodzakelijk. Afgezien van Dexia en Axa Bank Europe waren de acht Belgische systeemrelevante instellingen in 2014

winstgevend. Hun solvabiliteitsratio, variërend van 14,7 tot 24,8%, is betrekkelijk comfortabel en hun Fitch-rating gaat van BBB+ (Belfius) tot AA+ (Euroclear). De kwaliteit van de activa verbetert doordat het aandeel probleemkredieten laag is en vermindert; het varieert van 2,3% (Belfius) tot 9,54% (KBC Groep).

De hoge wettelijke rendementen op aanvullende pensioenen (pensioenen van de "tweede pijler") zouden de solvabiliteit van levensverzekeraars negatief kunnen beïnvloeden. In oktober 2015 zijn de sociale partners overeengekomen het door werkgevers te garanderen rendement te verlagen van 3,25% (en zelfs 3,75% op de bijdragen van werknemers) tot minimaal 1,75%. In januari 2016 heeft de regering van haar kant het maximumrendement op levensverzekeringen van lange duur verlaagd tot 2%, terwijl de Nationale Bank van België 1,5% had voorgesteld. Als de huidige conjunctuur van zeer lage rentes zich voortzet, kan het voor werkgevers en verzekeraars toch nog moeilijk zijn om over de looptijd van de contracten de gegarandeerde rendementen te halen.

Focussen op de overheidsschuld

Zoals eerder gezegd, ligt de bruto overheidsschuld van België aanmerkelijk boven de 60%-drempel van de procedure voor macro-economische onevenwichtigheden en van het stabiliteits- en groeipact. De matige economische groei en het gebrek aan structurele verbetering hebben ertoe geleid dat de begrotingsdoelstellingen de jongste jaren systematisch zijn opgeschoven en dat de overheidsschuld verder is opgelopen. Tevens heeft de bijzonder lage inflatie in de voorbije jaren via het effect op de ontwikkeling van de noemer in de schuld/bbp-ratio bijgedragen tot een negatieve rentesnieuwbal. De lagere rentetarieven hebben zich anderzijds maar geleidelijk aan vertaald in lagere impliciete renteniveaus op de uitstaande schuld (zie verderop).

Circa 83% van de overheidsschuld van België zit op het centrale niveau en is bijna uitsluitend in euro. De gemiddelde looptijd van de federale schuldportefeuille is de jongste jaren aanzienlijk langer geworden, van circa 6 jaar begin 2010 tot bijna 8 jaar eind 2015, waardoor de renterisico's worden afgezwakt. De impliciete rente is in dezelfde periode geleidelijk aan gedaald van om en

een erg lage solvabiliteitsratio zal hebben. In verband daarmee had de NBB Ethias verzocht een financieel herstelplan uit te werken.

⁽³⁵⁾ 0,5% voor BNP Paribas Fortis, KBC Groep, ING België en Belfius Bank; 0,75% voor Axa Bank Europe, Argenta, Euroclear en The Bank of New York Mellon (BNYM).

bij de 4% tot 2,8%. Ongeveer 16% van de schuld van de centrale overheid is in 2016 aan herfinanciering toe en zodoende onderhevig aan renterisico's. De herfinancieringsrisico's zullen in 2017 lichtjes toenemen aangezien een groot aantal obligaties in dat jaar de vervaldatum bereikt.

Niettegenstaande de macro-economische risico's van de hoge overheidsschuld getemperd worden door de gezonde staat van de privésector, maakt die hoge overheidsschuld de economie nog altijd kwetsbaar omdat zij de marge van de regering om stabiliserende economische beleidsmaatregelen te nemen verkleint. Bovendien kan de zware schuldendienst meer productieve overheidsbestedingen in de weg staan. Bovendien leidt de hoge overheidsschuld ertoe dat België vanuit een slechtere uitgangspositie vertrekt om onverwachte budgettaire gevolgen van de vergrijzing op te vangen. Het federale niveau torst niet alleen de zwaarste schuldenlast, maar is ook verantwoordelijk voor het merendeel van de leeftijdsgebonden uitgaven, zoals voor pensioenen en de gezondheidszorg. De bevoegdheden voor langdurige zorg zijn recentelijk naar de gemeenschappen overgeheveld.

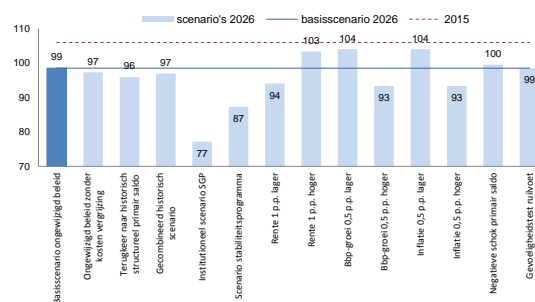
Onverwachte gebeurtenissen of een negatieve rentesneeuwbal als gevolg van zwakke groei of een rentestijging zouden de ontwikkeling van de overheidsschuld kunnen beïnvloeden. Op korte termijn (binnen het jaar) lijkt België geen significant risico van druk op de begroting te lopen dat verband houdt met zijn budgettaire of macrofinanciële situatie ⁽³⁶⁾. Sommige variabelen wijzen evenwel op mogelijke uitdagingen voor de nabije toekomst, zoals het peil van de brutofinancieringsbehoeften en het relatief hoge aandeel van de overheidsschuld dat door niet-ingezetenen wordt aangehouden (circa 60% in oktober 2015).

Op middellange termijn (10 jaar) lijken de houdbaarheidsrisico's aanzienlijk te zijn omdat de schuld bij ongewijzigd beleid naar verwachting om en bij de 100% van het bbp zal blijven en vanwege de gevoeligheid voor eventuele schokken op het vlak van nominale groei en rentevoeten (grafiek 2.4.7). Volgens een

⁽³⁶⁾ Europese Commissie (2016), Fiscal Sustainability Report 2015, European Economy Institutional Paper, no. 18.

simulatie van gelijktijdig optredende macrofinanciële en budgettaire schokken is de waarschijnlijkheid dat de schuldratio in 2020 hoger is dan in 2015 bijna 40%, wat vanwege het hoge beginniveau grote risico's met zich meebrengt. Aanzienlijke risico's op middellange termijn komen eveneens naar voren uit een analyse van de S1-indicator voor de houdbaarheidskloof ⁽³⁷⁾ en hebben te maken met het huidige schuldenpeil en, in mindere mate, met de voorziene overheidsuitgaven in verband met de vergrijzing. De begroting zou gecumuleerd met 3,8 p.p. van het bbp t.o.v. het basisscenario (bij ongewijzigd beleid) moeten worden bijgestuurd tussen 2017 en 2022 om tegen 2030 de referentiewaarde van 60% voor de schuldratio te bereiken.

Grafiek 2.4.7: Alternatieve projecties van de bruto-overheidsschuld — 2026 (% van het bbp)

(1) zie http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip018_en.pdf voor nadere informatie over de verschillende scenario's

Bron: Europese Commissie.

Op lange termijn tekenen zich middelgrote budgettaire risico's af die verband houden met de ongunstige budgettaire uitgangssituatie en de voorziene kosten van de vergrijzing (zie verderop). Bij ongewijzigd beleid zou een bijsturing van de begroting met ruim 2,7 p.p. van het bbp vereist zijn om de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn te waarborgen, voornamelijk om de voorziene toename van de uitgaven voor de vergrijzing, onder andere voor langdurige zorg, pensioenen en, in mindere mate, gezondheidszorg op te vangen. Alhoewel de recente hervormingen in de

⁽³⁷⁾ De S1-indicator geeft aan welke bijsturing van de begroting tussen 2017 en 2022 nodig is om de overheidsschuldquote tegen 2030 tot 60% van het bbp terug te brengen.

pensioensector tot een aanzienlijke vermindering van de voorspelde stijging van de publieke pensioenuitgaven hebben geleid, zou de houdbaarheid van de financiën op lange termijn gebaat zijn bij verdere hervormingen om de toename van de uitgaven in verband met de vergrijzing onder controle te houden.

Cruciaal voor het welslagen van de schuldaufbouw zijn met andere woorden, het opnieuw aanknopen met voldoende hoge primaire begrotingsoverschotten, een hogere potentiële bbp-groei en structurele hervormingen om de stijging van de uitgaven — in het bijzonder die voor de vergrijzing — in bedwang te houden. De verkoop van overheidsactiva kan weliswaar de bruto-overheidsschuld ook drukken, maar heeft geen effect op het nettopeil aangezien de schuldvermindering zou worden uitgevlakt door de afname van de overheidsactiva. Daarenboven zou dit nadelig kunnen uitpakken voor de toekomstige, van overheidsbedrijven te ontvangen dividenden.

Volgens de winterprognoses 2016 van de Commissie zou het structureel begrotingstekort van België in 2016 verminderen tot 2,4% van het bbp. In de huidige economische omstandigheden is dat onvoldoende om het schuldniveau omlaag te brengen. Het structureel begrotingssaldo op het niveau van de middellangetermijndoelstelling brengen, d.w.z. op een overschot van 0,75% van het bbp, zou het schuldniveau op een neerwaarts pad brengen en een deel van de voorspelde vergrijzingskosten prefinancieren. Daarvoor zou een extra consolidatie-inspanning van bijna 3% van het bbp nodig zijn.

Aangezien de fiscale druk relatief gezien al hoog is, lijkt er weinig ruimte te zijn om de totale ontvangsten substantieel te verhogen zonder het concurrentievermogen en de werkgelegenheid aan te tasten. Dat neemt niet weg dat er verschillende gebieden zijn (zie punt 3.2) waar een optimalisering van het belastingstelsel zou kunnen zorgen voor extra inkomsten of positieve externe effecten. Voorbeelden daarvan zijn, meer gebruik maken van milieuheffingen en de gunstige fiscale behandeling van bedrijfswagens afschaffen.

De primaire overheidsuitgaven zijn aanzienlijk toegenomen tussen 2008 en 2013, toen ze

piekten op 52,3% van het bbp. Sedertdien zijn zij geleidelijk aan verminderd als gevolg van consolidatiemaatregelen en hervormingen; verwacht wordt dat deze trend zich de komende jaren zal voortzetten. Een fundamenteel andere kijk op het functioneren van de overheid zou extra besparingen kunnen opleveren, bovenop de traditionele lineaire ingrepen. Productieve overheidsinvesteringen ongemoeid laten bij de consolidatie-inspanningen zou voorkomen dat de toekomstige economische groei negatief wordt beïnvloed.

Wegens de gedecentraliseerde staatsstructuur en de afwezigheid van een hiërarchie tussen de verschillende niveaus is een doeltreffende begrotingscoördinatie nodig om de consolidatiestrategie tot een goed einde te brengen. België heeft daarom de aanbeveling gekregen de begrotingsdoelstellingen bindend te maken voor alle regeringssniveaus. Op dit punt is tot hiertoe slechts beperkte vooruitgang geboekt. Het eind 2013 gesloten Samenwerkingsakkoord is nog niet volledig geïmplementeerd; de voornaamste reden daarvoor is dat men nog geen overeenstemming heeft bereikt over een bindende verdeling van de doelstellingen die in het stabiliteitsprogramma 2015 zijn opgenomen. Daardoor kan de afdeling Financieringsbehoeften van de Overheid van de Hoge Raad van Financiën, die onder andere tot taak heeft toe te zien op het naleven van de overeengekomen verdeling van de doelstellingen, haar toezichhoudende rol niet volledig vervullen. Dit betekent dat zij het correctiemechanisme niet in werking kan stellen wanneer zich een significante afwijking in de zin van het Samenwerkingsakkoord voordoet. Een betere coördinatie zou de consolidatiestrategie geloofwaardiger kunnen maken en bevorderlijk zijn voor de efficiëntie en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Tevens vereisen de grotere bevoegdheden die aan de Hoge Raad van Financiën (afdeling Financieringsbehoeften van de Overheid) zijn verleend door het Samenwerkingsakkoord concrete maatregelen die de autonomie van de Hoge Raad ten opzichte van de verschillende regeringen en het ministerie van Financiën waarborgen.

België heeft de jongste jaren belangrijke vooruitgang geboekt met het hervormen van zijn pensioenstelsel. Gelet op de hoge overheidsschuld mag de aandacht voor de

pensioenen evenwel niet verslappen. Bij de Wet van augustus 2015 tot verhoging van de wettelijke leeftijd voor het rustpensioen en tot wijziging van de voorwaarden voor de toegang tot het vervroegd pensioen en de minimumleeftijd voor het overlevingspensioen zijn een nieuwe minimumleeftijd en criteria voor de duur van de loopbaan voor de gewone pensioenen vastgesteld. De regering heeft tevens haar voornemen bekendgemaakt om een puntensysteem in te voeren waarbij automatische aanpassingsmechanismen in werking treden in samenhang met de demografische en economische ontwikkelingen.

Volgens de prognoses van de Werkgroep "Vergrijzing" zouden de pensioenuitgaven tussen 2013 en 2060 stijgen met 1,3 p.p. van het bbp, in vergelijking met 3,3 p.p. vóór de hervormingen van 2015. Het verschil zit voornamelijk in de pensioenhervorming zelf (-1,6 p.p. van het bbp), terwijl ook andere maatregelen, met name de indexsprong en inkrimping van het overheidspersoneel (-0,4 p.p. van het bbp), de toename van de uitgaven zullen afremmen. Deze verbetering van de voorspellingen betreffende de vergrijzing zou eveneens ertoe kunnen leiden dat de minimale middellangetermijndoelstelling in het kader van het stabiliteits- en groeipact wordt verlaagd. Bovendien zouden beter houdbare overheidsfinanciën budgettaire ruimte kunnen creëren voor overheidsinvesteringen.

Samenvattend kan men zeggen dat de schuldenlast van zowel de niet-financiële vennootschappen als de overheid in België relatief hoog is. Daar staat tegenover dat de huishoudens betrekkelijk weinig schulden hebben en dat de economie als geheel een gezonde nettovermogenspositie heeft, wat de macro-economische risico's drukt. De relatief hoge schuldenlast van de niet-financiële vennootschappen wordt bovendien verklaard door de aanwezigheid in België van financiële dochters van grote ondernemingsgroepen. Grootchalige financiële stromen binnen deze groepen vertekenen de schuldstatistieken van de Belgische niet-financiële vennootschappen. De hoge schuldenlast van België wordt momenteel niet beschouwd als een macro-economische onevenwichtigheid, maar blijft een uitdaging voor de begroting. Om de houdbaarheid te verzekeren, zijn verdere consolidatie-inspanningen nodig om het

tekort terug te dringen en de schuld op een resoluut neerwaarts pad te brengen. Wegens de gedecentraliseerde staatsstructuur en de afwezigheid van een hiërarchie tussen de verschillende niveaus is een doeltreffende begrotingscoördinatie nodig om de consolidatiestrategie tot een goed einde te brengen.

2.5. PMO-BEOORDELINGSMATRIX

In deze PMO-beoordelingsmatrix worden de belangrijkste bevindingen samengevat van de diepgaande evaluatie die in het landverslag wordt gepresenteerd. Daarbij wordt de nadruk gelegd op de voor de PMO relevante onevenwichtigheden en aanpassingsvraagstukken.

Tabel 2.5.1: PMO-beoordelingsmatrix (*) – België

	Ernst van de uitdaging	Ontwikkeling en vooruitzichten	Beleidsreactie
	Onevenwichtigheden (onhoudbare trends, kwetsbaarheden en daaraan verbonden risico's)		
Concurrentievermogen	<p>Externe prestaties zijn sinds 2000 verslechterd, getuige het verlies van marktaandeelen wereldwijd. De analyse wijst op competitiviteits- en kwaliteitsproblemen.</p> <p>De loonkosten per eenheid product zijn snel opgelopen als gevolg van een lage productiviteitsgroei en, in het bijzonder, een snelle groei van de lonen.</p> <p>Snelle groei van de lonen kan worden toegeschreven aan het systeem van loonvorming. De groeimarges voor de reële lonen zijn meermaals te ruim vastgesteld. Ook de inflatie lag meermaals boven de verwachtingen en boven de inflatie in de buurlanden. Dit is doorgegeven via de algemene praktijk van automatische loonindexering. Deze factoren hebben tezamen de effectiviteit van het sterk gecoördineerde systeem van loonvorming uitgehold.</p> <p>Het structurele verschil inzake kerninflatie met de buurlanden ondermijnt de houdbaarheid van de loonindexering. Het is hoofdzakelijk terug te voeren op de sterkere prijsgroei van diensten en een suboptimale werking van de retailmarkt.</p> <p>De lage productiviteitsgroei heeft belangrijke gevolgen omdat de loongroei niet direct gekoppeld is aan de productiviteit. Hij kan in verband worden gebracht met de matige prestaties inzake een aantal aspecten die het langetermijngroei-potentieel van de economie verzwakken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - weinig snelgroeiende ondernemingen in innovatieve sectoren ondanks een onderzoekssysteem van hoge kwaliteit; - een tekort aan gekwalificeerde arbeidskrachten, met name op het vlak van wetenschappen en techniek; - een ondernemingsklimaat dat lijdt onder een lauwe ondernemingszin, veel bureaucratie die bedrijfsuitbreidingen in de weg staat, regelgevingsbarrières in de dienstensectoren en de kwaliteit van justitie; - de kwaliteit van de openbare infrastructuur die achteruitgaat als gevolg van structureel lage overheidsinvesteringen in combinatie met het onvermogen om knelpunten tijdig aan te pakken. Deze elementen spelen een rol in het probleem van toenemende congestie. 	<p>De neerwaartse trend is in 2013 tot stilstand gebracht. De gecumuleerde verliezen blijven evenwel aanzienlijk: 27% verlies van marktaandeelen tussen 2000 en 2014.</p> <p>De absolute loonkostenkloof piekte op 9% in 2013 en verkleinde tot 6% in 2015.</p> <p>Sinds Q2-2014 is een trendomkeer merkbaar en is de groei van de uurloonkosten beduidend vertraagd. In de eerste negen maanden van 2015 zijn zij nauwelijks 0,1% gestegen, tegenover 2,0% in de buurlanden. De loonkostengroei zal in 2016 gematigd blijven, en de bescheiden stijging van de lonen zal worden gecompenseerd door verlagingen van de indirecte arbeidskosten.</p> <p>Na een verzwakking van de prijsdruk in 2013-2014, die hielp om de loongroei in bedwang te houden, is de inflatie geleidelijk aan gestegen. De prognose is dat zij zal toenemen van 0,6% in 2015 (0,0% in de eurozone) tot 1,4% in 2016 (0,5%).</p> <p>België ligt nagenoeg op schema op de doelstelling van een O&O-intensiteit van 3% te halen. De overheidssteun blijft versnipperd.</p> <p>Het percentage afgestudeerden in exacte wetenschappen, technologie en techniek, en wiskunde (STEM) ligt ver onder het EU-gemiddelde.</p> <p>De administratieve lasten lijken niet te zijn verminderd. De progressie op het vlak van elektronische procedures woog niet op tegen de toegenomen complexiteit van de arbeidswetgeving, de bureaucratie in de sociale zekerheid en de fiscaliteit, en een algemeen gebrek aan consistentie in de wetgeving.</p> <p>De overheidsinvesteringen bedroegen 2,4% van het bbp in 2008-2015, oftewel iets meer dan het gemiddelde van 2,1% vóór de crisis. Netto bedragen de investeringen van de overheid sinds de jaren 90 van de vorige eeuw gemiddeld 0%, met alle gevolgen vandien voor de kwaliteit van de openbare infrastructuur.</p>	<p>De vertraging van de loonkostengroei is het gevolg van maatregelen om de stijging van de lonen te temperen: i) sinds 2011 wordt aan matiging van de stijging van de reële lonen gedaan; ii) een opschorting van de automatische loonindexering sinds april 2015, met een correctie van de reële lonen met 2% tot gevolg; iii) een taxshift om de indirecte arbeidskosten te verlagen, onder andere aanzienlijke verminderingen van de socialezekerheidsbijdragen van de werkgevers in 2016-2019. Om de geboekte winst te consolideren en te voorkomen dat de problemen uit het verleden opnieuw de kop opsteken, is een hervorming van het loonvormingssysteem nodig. Verder noodzakelijke beleidsreacties zijn: i) de voorgenenomene hervorming van de Wet van 1996 in de wetgeving vastleggen; ii) de productiviteit beter vertalen in de loonvorming; iii) de oorzaken van het inflatiedifferentieel aanpakken om loon-prijsspiralen te voorkomen.</p> <p>Er zijn uitgebreide beleidsmaatregelen ter ondersteuning van innovatie genomen en er is een begrotingsinspanning gedaan ten gunste van O&O.</p> <p>Er zijn maatregelen genomen om het STEM-onderwijs te stimuleren.</p> <p>Er zijn inspanningen gedaan om de administratieve procedures te vereenvoudigen en de verslagleggingsverplichtingen voor (kleine) ondernemingen te verlichten. De voorgenenomene vereenvoudigingen betreffen de introductie van digitale procedures en elektronische diensten.</p> <p>De regering heeft een grootschalige hervorming van justitie voorgesteld, waarvan de goedkeuring gepland is voor 2019.</p> <p>Een tijdige en resolute benadering om knelpunten in de infrastructuur weg te werken zou de totale productiviteit ten goede komen. Hetzelfde geldt voor verdere hervormingen van de productmarkten, in het bijzonder in de dienstensector.</p>

(Vervolg op de volgende bladzijde)

Tabel (vervolg)

Overheidsschuld	<p>Aan de gestage daling van de overheidsschuldquote, tot 87% van het bbp, kwam een eind in 2007 toen de overheid financiële instellingen in moeilijkheden te hulp moest komen en de economische crisis de overheidsfinanciën donkerrood deed kleuren. De flauwe economische groei en lage inflatie hebben sindsdien eveneens de inspanningen bemoeilijkt om de overheidsschuld te stabiliseren.</p> <p>De hoge schuldenlast van de overheid kan macro-economische kwetsbaarheden meebrengen, aangezien zij de budgettaire ruimte van de regering beperkt en hoge belastingen vereist om de schuldendienst te verrichten.</p> <p>Er bestaan risico's van negatieve terugkoppeling als gevolg van de omvangrijke latente verplichtingen in verband met de aan de financiële sector verstrekte waarborgen (8% van het bbp eind 2015) en de concentratie van nationale obligaties bij Belgische banken en verzekeraars.</p>	<p>De overheidsschuld bedraagt sinds 2011 weer meer dan 100% van het bbp. De jongste jaren is de schuld stabiel gebleven op om en bij de 107% van het bbp. De voorgenomen begrotingsconsolidatie en de hogere nominale groei zouden vanaf volgend jaar een vermindering van de schuldratio mogelijk moeten maken. Die vermindering wordt op langere termijn echter bemoeilijkt door de gevolgen van de vergrijzing.</p> <p>De latente verplichtingen in verband met de financiële sector zullen verder afnemen, en daarmee geleidelijk aan ook de daaraan verbonden risico's.</p> <p>De risico's inzake houdbaarheid op middellange termijn blijken beheersbaar te zijn gelet op de lage financieringskosten, de terugkeer van primaire overschotten en de relatief lange gemiddelde looptijd van de uitstaande schuld. De macro-economische risico's worden verder getemperd door de nettocrediteurpositie van de particuliere sector.</p>	<p>De nauwgezette uitvoering van de begrotingsplannen en pensioenhervormingsplannen is een noodzakelijke voorwaarde om de schuld op een resoluut neerwaarts pad te brengen en op termijn de houdbaarheid van de overheidsfinanciën te verzekeren.</p> <p>Een voldoende ambitieuze agenda van structurele hervormingen zou dit proces ondersteunen, aangezien het op lange termijn hogere groeicijfers zou bewerkstelligen.</p>
-----------------	--	---	--

Conclusies van de analyse van de diepgaande evaluatie

- De externe prestaties van België hebben te lijden gehad van een aanslepende verslechtering van het concurrentievermogen. Enerzijds is de productiviteitsgroei geslonken, getuige bottlenecks op het vlak van innovatie, ondernemingsklimaat en openbare infrastructuur. Anderzijds zijn de lonen snel geëvolueerd als gevolg van het loonvormingssysteem. De crisis heeft de langjarige cyclus van afbouw van de overheidsschuld onderbroken en de overheidsfinanciën opgezaaid met omvangrijke latente verplichtingen.
- Niettegenstaande het verlies aan extern concurrentievermogen voor macro-economische risico's blijft zorgen, is de omvang van deze laatste de jongste jaren verminderd. De overheidsschuld is stabiel op een hoog peil. Om de schuld af te bouwen is een ambitieuzere begrotingsinspanning nodig, in een context van flauwe nominale groei. De aan de schuld verbonden macro-economische risico's worden voor de korte termijn getemperd door verschillende factoren.
- De relatieve loonkostenkloof is verkleind door bijsturingsmaatregelen. De voortgezette loonmatiging en de verlaging van de socialezekerheidsbijdragen zouden de komende jaren voor nieuwe winst van concurrentievermogen moeten zorgen. Om te voorkomen dat nieuwe kloven ontstaan, zijn echter hervormingen van het loonvormingssysteem nodig. Op het vlak van de overheidsschuld zal de begrotingsconsolidatie moeten worden voortgezet om de schuld op een resoluut neerwaarts pad te brengen en de houdbaarheid op lange termijn te verzekeren.

(*)In de eerste kolom wordt de "ernst van de uitdaging" geschetst, waarbij wordt aangegeven van welke orde van grootte de onevenwichtigheden zijn. In de tweede kolom worden bevindingen gerapporteerd over de "ontwikkeling en vooruitzichten" wat de onevenwichtigheden betreft. In de derde kolom worden recente en geplande relevante maatregelen vermeld. Voor elke oorzaak van onevenwichtigheden en voor elk aanpassingsvraagstuk worden bevindingen medegedeeld. In de laatste drie alinea's van de matrix wordt een samenvatting gegeven van de algemene uitdagingen wat de ernst ervan, de desbetreffende ontwikkelingen en vooruitzichten en de beleidsreactie daarop betreft.

Bron: Europese Commissie.

3. ANDERE STRUCTURELE VRAAGSTUKKEN

Na de kwesties in verband met de aanpassing van macro-economische onevenwichtigheden in punt 2 wordt onder dit punt een analyse gemaakt van andere structurele economische en sociale uitdagingen voor België. Hierbij ligt de nadruk op de beleidsterreinen die worden bestreken door de landenspecifieke aanbevelingen voor 2015 en worden vraagstukken geanalyseerd die verband houden met de arbeidsmarkt, het belastingstelsel, en vervoer, energie en het milieu.

3.1 ARBEIDSMARKT, SOCIAAL BELEID, VAARDIGHEDEN EN ONDERWIJS

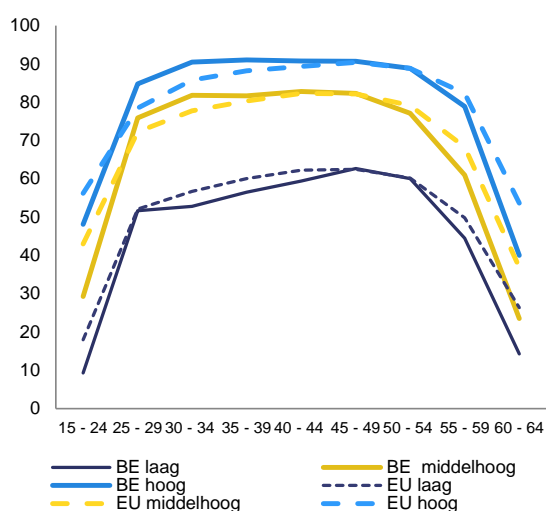
Arbeidsmarkt

De Belgische arbeidsmarkt heeft in de afgelopen jaren blijk gegeven van gemengde prestaties.

Hoewel de werkloosheid doorlopend lager lag dan het EU-gemiddelde is de arbeidsparticipatie op ongeveer 67 % blijven steken. Dit moet worden vergeleken met de arbeidsparticipatiedoelstelling van 73,2 % in 2020 en het gemiddelde van de eurozone van 69,3 % in het derde kwartaal van 2015. Na meerdere kwartalen van achteruitgang is de werkgelegenheid vanaf het eerste kwartaal van 2014 weer toegenomen, zij het in een trager tempo dan elders in de EU.

hooggeschoolde werknemers in de meest actieve leeftijdsgroep ligt doorgaans boven het gemiddelde (grafiek 3.1.1), terwijl laaggeschoolde werknemers, oudere werknemers, migranten van de tweede generatie en jongeren op dit vlak duidelijk onderpresteren (tabel 3.1.1). Wanneer de respectieve arbeidsparticipatie van deze specifieke groepen zou aansluiten bij de EU-gemiddelden, zou dat de algehele arbeidsparticipatie in België aanzienlijk doen toenemen.

Grafiek 3.1.1: De arbeidsparticipatie in functie van kwalificatieniveau en leeftijd (2014)

Bron: Europese Commissie.

De Belgische arbeidsmarkt wordt ook gekenmerkt door aanzienlijke verschillen in werkgelegenheid tussen verschillende groepen. De arbeidsparticipatie van middelhoog- en

Tabel 3.1.1: Arbeidsparticipatie voor België en de EU voor verschillende groepen van de beroepsbevolking

groep	Bevolking in België (in duizenden)	Arbeidsparticipatie (in %)	
		België	EU
Laaggeschoold	1609	46,6	51,8
Jongeren	694	39,6	48,4
Jongeren - laaggeschoold	109	33,7	42,6
Jongeren - middelhooggeschoold	406	37,4	47,9
Oudere werknemers	1405	42,7	51,8
Migranten tweede generatie	680	59,5	67,9
Arbeidsbevolking	6639	67,3	69,2

Opmerking: groepen sluiten elkaar niet uit

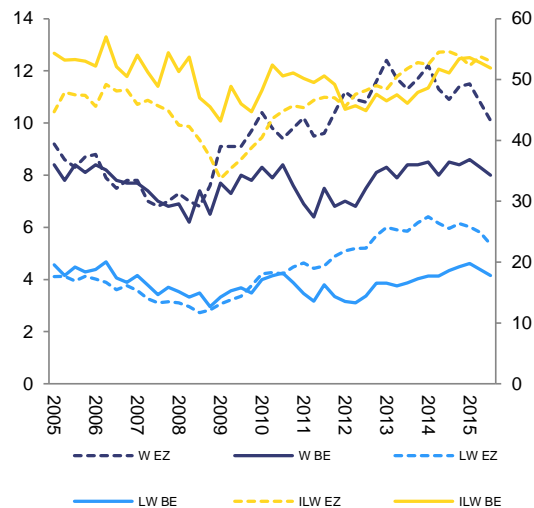
Bron: Europese Commissie.

De werkloosheid is in België de afgelopen jaren over het geheel genomen stabiel gebleven en ligt lager dan het gemiddelde voor de eurozone. De langdurige werkloosheid – het aandeel van de langdurig werklozen in de totale beroepsbevolking – bedroeg circa 4 %, terwijl deze in de eurozone steeg van 4,3 % tot 5,3 % tussen 2010 en het derde kwartaal van 2015. De incidentie van de langdurige werkloosheid – het aandeel van de langdurige werkloosheid in de totale werkloosheid – is echter gestegen tot 52 % van de totale werkloosheid in het derde kwartaal van 2015 (grafiek 3.1.2).

België heeft nog steeds te kampen met een lage benutting van het arbeidspotentieel, aanzienlijke en voortdurende tekorten aan arbeidskrachten en discrepanties tussen vraag en aanbod op het vlak van vaardigheden. Het aantal vacatures is tijdens de crisis hoog gebleven en was in het derde kwartaal van 2015 het hoogste van de EU. De verspreiding van de werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers onder groepen met een breed opleidingsprofiel behoort tot de hoogste in de EU, hetgeen wijst op discrepanties tussen vraag en aanbod op het vlak van vaardigheden. Uit het meest recente Europese bedrijfsonderzoek komt naar voren dat nagenoeg 60 % van de Belgische ondernemingen verklaart moeilijkheden te hebben met het vinden van personeel dat over de vereiste vaardigheden beschikt ⁽³⁸⁾. Belgische werkgevers behoren tot degenen die het vaakst melding maken van een tekort aan vaardigheden als grootste uitdaging bij het opvullen van vacatures. Bovendien is de lijst met knelpuntberoepen de afgelopen tien jaar nauwelijks veranderd. Geschoolde vaklui staan bovenaan de lijst van werknemers die in de drie gewesten het meest zijn gegeerd.

(38) Dit is het vijfde hoogste niveau in de EU. Cedefop (2015), Skill shortages and gaps in European enterprises: striking a balance between vocational education and training and the labour market.

Grafiek 3.1.2: (Langdurige) werkloosheid (LW) en incidentie van langdurige werkloosheid (ILW)

Bron: Europese Commissie.

De federale beleidsrespons is gericht op het verminderen van de totale loonkosten, het verhogen van de financiële prikkels om te werken en het activeren van oudere werknemers. Wat dit laatste punt betreft, hebben de autoriteiten sinds het begin van 2015 verdere stappen gezet om het stelsel van vervroegde uittreding voor ouderen geleidelijk af te schaffen door het verstrengen van de voorwaarden en door het aantrekkelijker maken van de terugkeer op de arbeidsmarkt. Ook is besloten de pensioengerechtigde leeftijd in 2030 op te trekken van 65 naar 67 jaar. Om de totale groei van de werkgelegenheid te stimuleren werd het door de vorige regering ingezette beleid van loonmatiging in een hogere versnelling geschakeld en is men begonnen met het geleidelijk verlagen van de sociale bijdragen van de werkgevers (zie punt 2.2.). Om negatieve arbeidsprikkels te verminderen werd in de hervorming van het stelsel van werkloosheidsuitkeringen in 2012 bepaald dat uitkeringen na verloop van tijd sterker zullen dalen. De daaropvolgende stappen waren gericht op werknemers met een laag inkomen (werkbonus⁽³⁹⁾), ouderen en deeltijds werklozen.

(39) De "sociale werkbonus" is een verlaging van de sociale bijdragen voor werknemers met een laag loon. Dit levert een hoger netto-inkomen op en heeft geen invloed op de totale loonkosten. De "fiscale werkbonus" is een

Daarnaast helpen andere maatregelen, zoals de verhoging van het plafond voor beroepskosten of een deel van de taxshift-bepalingen, bij het verkleinen van de belastingwig op arbeid door een verlaging van de personenbelasting ⁽⁴⁰⁾.

Deze maatregelen moeten bijdragen tot het verlagen van de werkloosheid en de werkloosheids- en lagelonenval, die volgens de meest recente beschikbare gegevens aanzienlijk blijven. Dit probleem treft vooral alleenstaande ouders en alleenwonenden, met name in de lagere looncategorieën. In 2013 was de werkloosheidsval voor tweede verdieners (d.w.z. de verhoging van het reële belastingtarief voor wie de overgang maakt van inactiviteit naar werk) met 49,2 % de op één na hoogste in de EU. België kent de hoogste lagelonenval voor tweede verdieners (wanneer zijn/haar inkomen stijgt van 33 % naar 67 % van het gemiddelde loon of wanneer een deeltijdwerker meer uren gaat werken) in de EU, namelijk 58,8 %. Dit is de situatie voor een tweede verdienster in een gezin met twee kinderen, waarvan de voornaamste kostwinner het gemiddelde loon verdient ⁽⁴¹⁾. Hierbij gaat het om de gezamenlijke inkomstenbelasting voor samenwonenden of gehuwden via het zogenaamde "huwelijksquotiënt" ⁽⁴²⁾. Dit belastingvoordeel voor koppels kan het oninteressant maken om zich op de arbeidsmarkt te begeven of meer uren te

gaan werken. Dit effect treft vooral vrouwen. Het percentage vrouwen dat deeltijds werkt, ligt ver boven het EU-gemiddelde (41,4 % ten opzichte van 32,8 % in 2014).

De drie gewesten en de Duitstalige Gemeenschap vereenvoudigen, stroomlijnen en hervormen de instrumenten van het werkgelegenheidsbeleid. Ten gevolge van de zesde staatshervorming ⁽⁴³⁾ werden verschillende extra hefboomen voor het werkgelegenheidsbeleid sinds juli 2014 naar het regionale niveau overgeheveld, zoals controle van de verplichting om werk te zoeken, ondersteuningsprogramma's voor werkstages en ook het stimuleringsbeleid voor specifieke doelgroepen. Aangezien achter de geaggregeerde cijfers voor de Belgische arbeidsmarkt grote regionale verschillen schuilgaan, is met de regionalisering de vraag gerezen hoe het bestaande doelgroepenbeleid kan worden afgestemd op de realiteit van de regionale arbeidsmarkten. In Vlaanderen heeft de regering begin 2016 een ontwerpdecreet ingediend dat verlaagde werkgeversbijdragen handhaaft voor laag- en middelhooggeschoold personeel jonger dan 25 jaar (met een loonplafond), voor werknemers ouder dan 55 jaar en voor mensen met een handicap. De regionale sociale partners hebben een overeenkomst gesloten die is gericht op een grondige stroomlijning van de verschillende kwalitatieve maatregelen om diegenen die het verst van de arbeidsmarkt zijn verwijderd, te ondersteunen door onder meer "werkplekieren, tijdelijke werkervaringsprogramma's", alsook "individuele beroepsopleidingen". Momenteel overleggen de overheden en de sociale partners nog over de vraag of voor langdurig werklozen in de leeftijd van 25 tot 55 al dan niet een soort van activeringsmaatregel moet blijven bestaan. In Wallonië hebben de regering en de sociale partners overeenstemming bereikt over een omvattende hervorming om de naar de gewesten overgeheveld stimuleringsregelingen toe te spitsen op het activeren van jonge en langdurig

belastingmechanisme dat voorkomt dat deze extra inkomsten worden wegbelast. Beide instrumenten zijn de afgelopen jaren herhaaldelijk uitgebreid, het meest recent in augustus 2015 en januari 2016. Verdere uitbreidingen zijn voor 2019 afgesproken.

(40) Zoals de tweevoudige verhoging van het plafond voor fiscaal aftrekbare beroepskosten (op 01/2015 en op 01/2016) en de stapsgewijze afschaffing van de inkomstenbelastingsschijf van 30 % (op 01/2016 en vóór 2019 te voltooien).

(41) De werkloosheids- en lagelonenval worden gedefinieerd als het tarief waartegen het extra bruto-inkomen wordt belast dat wordt verdiend door de overgang van inactiviteit naar werk in loondienst of door meer uren te werken.

(42) In principe worden echtgenoten afzonderlijk belast. Dankzij het huwelijksquotiënt mogen samenwonende of gehuwde partners hun inkomsten samentellen en een deel van het belastbare inkomen van de meestverdienende partner overdragen naar de partner die geen of slechts een beperkt inkomen heeft. Door het progressieve karakter van de inkomstenbelasting wordt het inkomen dan tegen een lager tarief belast. Het koppel kan echter niet langer gebruik maken van het huwelijksquotiënt indien de partner met het laagste inkomen meer dan 30 % van het gezamenlijke inkomen verdient.

(43) Met de activeringsmaatregelen zijn ook de verlagingen van de sociale bijdragen van de werkgevers en de activering van werkloosheidsuitkeringen geregionaliseerd. Samen vertegenwoordigen deze twee soorten stelsels een begroting van meer dan 1,2 miljard EUR. Structurele verlagingen van de sociale bijdragen van de werkgevers en gerichte vrijstellingen van de bedrijfsvoorheffing voor nacht- en ploegenwerk blijven federaal.

werklozen en het verlagen van de sociale bijdragen voor oudere werknemers. Werkzoekenden jonger dan 25 jaar zullen bij aanwerving voor maximaal drie jaar een loonsubsidie ontvangen. Deze toelage is bedoeld voor alle werkloze jongeren zonder diploma middelbaar onderwijs en tevens voor wie dat diploma wel heeft, maar al minstens zes maanden werkloos is. Na 18 maanden werkloosheid komen jonge werkzoekenden in aanmerking voor een hoger niveau van ondersteuning evenals voor persoonlijke begeleiding bij herintreding op de arbeidsmarkt. Een soortgelijke steunregeling, evenwel beperkt tot twee jaar, komt er voor langdurig werklozen (meer dan 12 maanden), ongeacht hun leeftijd. De vraag naar oudere werknemers zal worden gestimuleerd door het verminderen van de bijdragen voor de sociale zekerheid, die met de leeftijd lager worden. Tot slot voorziet de overeenkomst ook in loonsubsidies voor kleine en middelgrote ondernemingen in specifieke sectoren. Deze geregionaliseerde stimuleringsmaatregelen worden uiterlijk in 2017 toegepast. Rekening houdend met de grotere nadruk op activeringsmaatregelen, steun op maat en de overheveling van de controle, zal de werkdruk voor alle openbare diensten voor arbeidsvoorziening groter worden. Dit zal hun capaciteiten en organisatie op de proef stellen.

Jongeren

De jeugdwerkloosheid neemt wel af, maar overtreft nog ruim het niveau van vóór de crisis en ook het EU-gemiddelde. Jonge mensen met een laag opleidingsniveau zijn bijzonder zwaar getroffen, met een werkloosheidspercentage van 42,9 %, tegenover een eurozonegemiddelde van 33,0 % in het derde kwartaal van 2015. De langdurige jeugdwerkloosheid neemt toe en blijft problematisch, met name voor laaggeschoolden (22,1 % tegenover 17,1 % in de EU).

Ongelijkheden op het gebied van onderwijs en slechte onderwijsresultaten verklaren voor een deel de tegenvallende jeugdwerkloosheidscijfers. Dit geldt met name in een context van snelle technologische verandering en de-industrialisering, waarin de vraag verschuift

naar hooggeschoolde beroepsprofielen⁽⁴⁴⁾. Het aantal vroegtijdige schoolverlaters is verminderd maar behoort in Wallonië en Brussel nog steeds tot de hoogste in de EU (zie hieronder). Hetzelfde geldt voor het percentage jongeren dat niet werkt en geen onderwijs of opleiding volgt (NEETs) en dat erg hoog ligt in Wallonië (14,7 %) en Brussel (15,8 %), vergeleken met het EU-gemiddelde van 12,5 %. Bovendien telt de Belgische NEET-populatie een hoger aandeel inactieve jongeren in vergelijking met het EU-gemiddelde⁽⁴⁵⁾.

Hoge arbeidskosten belemmeren ook de toegang tot de arbeidsmarkt voor jongeren die aan het begin van hun loopbaan staan. Bij hun aanwervingsbeleid kijken werkgevers doorgaans naar de totale arbeidskost ten opzichte van de verwachte productiviteit van de potentiële nieuwe werknemer. Daarom kunnen laaggeschoolde jongeren in de praktijk uit de arbeidsmarkt worden geprijsd, hoewel dit tot op zekere hoogte wordt gecompenseerd door gerichte verlagingen van de sociale bijdragen van de werkgevers⁽⁴⁶⁾. In dat verband kan het besluit van de federale regering om niet-loongerelateerde arbeidskosten onderaan het loonspectrum in het kader van de taxshift verder te verlagen, de werkgelegenheid voor jongeren helpen verbeteren.

Ter versterking van de financiële prikkels om werk te zoeken en om misbruik te voorkomen heeft de regering de inschakelingsuitkering voor jonge werkzoekenden hervormd⁽⁴⁷⁾. De duur werd beperkt tot 36 maanden en om de uitkering te kunnen ontvangen is een diploma secundair onderwijs of gelijkwaardig diploma

(44) Ilaria Maselli, "The Evolving Supply and Demand of Skills in the Labour Market", *Intereconomics: review of European economic policy*, vol. 47, 2012, 1, blz. 22-30.

(45) EUROFOUND, The diversity of NEETs (verschijnt binnenkort), preliminary results presented at the September 2015 Peer Review on "Targeting NEETs – key ingredients for successful partnerships in improving labour market participation", Oslo, 24-25 september 2015.

(46) OESO (2015), *Focus on Minimum Wages after the crisis: making them pay*. Net als in Frankrijk, Hongarije en Nederland, drie andere landen met relatief hoge sociale bijdragen of loonbelastingen, wordt de verhouding tussen het minimum en de mediaan van de arbeidskosten in België verkleind door tegemoetkomingen voor werknemers met lage lonen.

(47) De inschakelingsuitkering wordt (onder bepaalde voorwaarden) verleend aan jongeren die nog niet voldoende hebben bijgedragen om een werkloosheidsuitkering te kunnen ontvangen.

vereist. Daardoor is het aantal jongeren dat deze uitkering ontvangt tussen juni 2014 en juni 2015 met ongeveer 9 000 gedaald. In dezelfde periode echter is het aantal mensen dat een leefloon ontvangt met ongeveer 3 000 gestegen, wat kan betekenen dat een deel van deze doelgroep voor steun aanklopt bij centra voor maatschappelijk welzijn.

Om de arbeidsparticipatie van jongeren te verhogen, zijn zowel preventieve als corrigerende maatregelen nodig. De uitstroom van laaggeschoolde jongeren naar de arbeidsmarkt moet worden ingedamd. Tegelijkertijd is er meer vraag naar laaggeschoolde werknemers nodig en moet de overgang van school naar werk worden vergemakkelijkt. Het valt nog te bezien wat het effect zal zijn van de recente hervorming van de wetgeving ter bescherming van de werkgelegenheid, met name wat betreft de overgang van onderwijs naar werk, aangezien de afschaffing van de proefperiode in vaste arbeidsovereenkomsten gepaard gaat met een kortere opzegtermijn.

Oudere werknemers

Oudere werknemers vormen de grootste arbeidsreserve ten gevolge van de zeer geringe activiteit en arbeidsparticipatie van 55-64-jarigen, ondanks de recente stijging. Hoewel de arbeidsparticipatie van ouderen de afgelopen jaren (44,7 % in het derde kwartaal van 2015) is toegenomen, is ze met 9 procentpunten onder het gemiddelde nog altijd een van de laagste in de eurozone. De duur van het beroepsleven blijft een van de kortste in de EU, met gemiddeld 32,6 jaar tegenover 35,1 jaar voor de eurozone in 2014. Terwijl het werkloosheidscijfer voor mensen jonger dan 50 jaar is beginnen te dalen, stijgt het voor 50-plussers nog steeds; bovendien bedroeg het aandeel langdurig werklozen in deze groep 73 % in het derde kwartaal van 2015, ruim boven het eurozonegemiddelde van 65 %.

De oorzaken hiervoor zijn onder meer discrepanties tussen loonschalen en productiviteit.

Collectieve arbeidsovereenkomsten voor bedienden bevatten in België vaak progressieve loonschalen op basis van anciënniteit, waarbij anciënniteit als maatstaf geldt voor de individuele evolutie van de productiviteit. Uit Belgische bedrijfsgegevens komt echter naar

voren dat een hoger aandeel oudere werknemers in een bedrijf de productiviteit naar beneden haalt⁽⁴⁸⁾. Dit kan te wijten zijn aan te weinig investeringen in het actualiseren van vaardigheden – de deelname aan een leven lang leren is inderdaad gering – maar duidt mogelijk ook op een gebrek aan investeringen op de werkplek om de inzetbaarheid en de productiviteit te handhaven. Tegen deze achtergrond maken sectorbrede loonschalen met een sterke nadruk op anciënniteit individuele ondernemingen doorgaans minder happig op het aanwerven van oudere werknemers.

Genereuze prepensioenregelingen hebben ook verkeerde prikkels aan werkgevers en werknemers gegeven.

Opeenvolgende hervormingen van de stelsels voor vervroegd pensioen en werkloosheid voor oudere werknemers hebben de voorwaarden inzake minimumleeftijd en loopbaan wel aangescherpt en de beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt verbeterd. De overheid heeft besloten de pensioengerechtigde leeftijd in 2030 te verhogen van 65 tot 67 jaar. In 2015 heeft de regering ook de minimumleeftijd verhoogd en de voor het recht op prepensioen vereiste bijdrageperiode verlengd. Bovendien is de bonificatie voor vervroegde uittreding in de publieke sector sinds 2015 afgeschaft en is de minimumleeftijd voor bedrijfspensioenregelingen verhoogd van 60 tot 62 jaar.

Als gevolg hiervan is het aantal werknemers dat door pensionering, invaliditeit of werkloosheid de arbeidsmarkt voortijdig verlaat

sinds 2000 in de leeftijdscategorie 50-64 jaar met ongeveer 10 procentpunten gedaald. De grootste dalingen worden geconstateerd op het gebied van pensioenen en werkloosheidsregelingen met vrijstelling van sollicitatieplicht, terwijl meer gebruik wordt gemaakt van het arbeidsongeschiktheidsstelsel⁽⁴⁹⁾. Bovendien is het aantal personen in een werkloosheidsregeling met bedrijfstoelage afgenomen van bijna 118 000 in 2010 tot 95 000 in het derde kwartaal van 2015.

Tegelijkertijd blijft werkgelegenheid voor oudere werknemers schaars, zoals blijkt uit de

(48) Vandenberghé et al. (2013), Ageing and employability. Evidence from Belgian firm-level data. 40: 111-136.

(49) Economisch onderzoek van België door de OESO, 2015.

sterke stijging van de werkloosheid sinds het aanscherpen van de activeringseisen voor deze groep en uit het feit dat heel weinig oudere langdurig werklozen weer aan de slag gaan.

In een dergelijke context dringen zich maatregelen op ter ondersteuning van de vraag naar oudere werknemers op de arbeidsmarkt en hun integratie op de werkplek. De regionale overheden erkennen de noodzaak om de vraag te ondersteunen en willen de door de federale overheid overgehevelde activeringsmaatregelen voor oudere werknemers behouden en versterken.

Mensen met een migratieachtergrond

De arbeidsintegratie van mensen afkomstig uit niet-EU landen is zeer laag. Anders dan in de buurlanden slaagt de tweede generatie er niet in de kloof te dichten⁽⁵⁰⁾. Van alle lidstaten kent België, na Griekenland, het grootste verschil in participatiegraad tussen migranten van de tweede generatie van buiten de EU en personen zonder migratieachtergrond⁽⁵¹⁾. Deze bevolkingsgroepen kennen een hoge werkloosheid en een lage arbeidsparticipatie, met name bij vrouwen. Werknemers met een migratieachtergrond zijn dan weer oververtegenwoordigd in onzekere banen en ontvangen lagere lonen. Dit kan worden verklaard door een aantal factoren, zoals een laag opleidings- en kwalificatieniveau, genderrollen, discriminatie en segmentering van de arbeidsmarkt⁽⁵²⁾.

Een groot deel van de bevolking met een migratieachtergrond blijft inactief. De inactiviteitsgraad van personen afkomstig van buiten de EU is ten minste tweemaal zo hoog als bij mensen van Belgische origine, met circa 40 % voor mensen met een Noord- of Zwart-Afrikaanse achtergrond, veel meer dan de 15 % voor mensen zonder migratieachtergrond. Een belangrijke verklaring hiervoor is de niet-arbeidsgerelateerde immigratie in België, zoals gezinshereniging of asiel. Bovendien zijn de financiële prikkels voor minstverdienende partners (met name laaggeschoolde vrouwen met kinderen) mogelijk

(50) Corluy et al. (2015), The labour market position of second generation immigrants in Belgium, NBB Working paper 285.

(51) Eurostat, LFS 2014 ad hoc module Migration and labour markets.

(52) Sociaal-economisch monitoringverslag 2015.

ontoereikend in het geval van laagbetaalde banen, hetgeen bijdraagt tot de problemen op de arbeidsmarkt, met name voor laaggeschoolde jongeren.

Mensen met een migratieachtergrond, vooral de laaggeschoolden, ondervinden discriminatie op de arbeidsmarkt. De perceptie van discriminatie behoort tot de hoogste in België, en discriminatie wordt minstens ten dele bepaald door de verwachte negatieve reacties van toekomstige collega's en klanten. Discriminatie bij de aanwerving speelt een grotere rol voor laaggeschoolde banen, terwijl schaarste aan vaardigheden leidt tot minder discriminatie voor hoger geschoolde banen⁽⁵³⁾.

De huidige toestroom van vluchtelingen komt bovenop de vorige migratiegolven en vergroot de uitdagingen op het gebied van integratie. Sinds mei 2015 is het aantal asielaanvragen fors toegenomen waarbij de meeste aanvragers uit Irak, Syrië en Afghanistan komen. Het aantal aanvragen is in 2015 verdubbeld, met meer dan 35 500 aanvragen tegenover 17 000 aanvragen in 2014⁽⁵⁴⁾. Dit onderstreept het belang van een snelle oplossing voor specifieke problemen, zoals de erkenning van kwalificaties of vaardigheden of het aanbieden van taalcursussen. De federale regering en de sociale partners hebben besloten om de periode waarna vluchtelingen na aankomst en registratie in België toegang kunnen krijgen tot de arbeidsmarkt, te verkorten van zes tot vier maanden⁽⁵⁵⁾.

Langdurig werklozen

De incidentie van langdurige werkloosheid is hoog, met risicofactoren in verband met leeftijd, vaardigheidsniveau en de duur van de werkloosheid. De langetermijnwerklozen vormen een aanzienlijke arbeidsreserve van meer dan 200 000 personen, hoewel het een zeer heterogene groep betreft en er ook grote verschillen tussen de

(53) Baert et al. (2013), Do employers discriminate more if vacancies are difficult to fill? Evidence from a field experiment, IZA DP 6562; Baert, S. & A.S. De Pauw (2014), Is ethnic discrimination due to Distaste of Statistics?, IZA DP 8319.

(54) Commissariaat-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen, asieltstatistieken.

(55) Mits is voldaan aan een aantal eisen inzake bewijs van registratie, werkvergunning en een registratieformulier van de gemeente. De Raad van State is om advies gevraagd.

gewesten bestaan. De langdurige werkloosheid stijgt het snelst bij oudere werknemers, onder meer door de aangescherpte vereisten inzake beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt. Voor de jonge langdurig werklozen hangt de kans op het vinden van een baan voornamelijk af van hun vaardigheidsniveau, terwijl dat voor oudere werknemers minder speelt. Gezien de uitdagingen waarmee zij kampen, lopen mensen met een migratieachtergrond een groter risico om langdurig werkloos te worden.

In een context van toenemende langdurige werkloosheid is het essentieel activering te combineren met ondersteuning van toegang tot de arbeidsmarkt. In het hele land bieden centra voor maatschappelijk welzijn een breed scala diensten voor langdurig werklozen aan. De strategie voor hun sociale integratie is een gevestigde praktijk geworden en bereikt deelnemers uit kansarme groepen. De samenwerking tussen bureaus voor arbeidsbemiddeling en sociale diensten verloopt over het algemeen goed, maar is niet op uniforme wijze tussen gemeenten en doelgroepen georganiseerd.

Sociale inclusie

De algemene sociale toestand in België is de laatste jaren relatief stabiel gebleven, maar verbergt een groeiende kloof tussen de groepen. Er is geen vooruitgang geboekt met betrekking tot de Europa 2020-doelstelling om het aantal mensen dat het risico loopt op armoede en sociale uitsluiting te verminderen. Terwijl het armoederisico onder ouderen tijdens de crisis is gedaald, is het voor specifieke groepen in de actieve bevolking toegenomen, zoals laaggeschoolden en personen in huishoudens met zeer lage arbeidsintensiteit, waarvan het aandeel boven het EU-gemiddelde ligt (14,6 % tegen 11,9 % in de eurozone). Personen met een migratieachtergrond zijn bijzonder kwetsbaar voor armoede. België kende in 2014 het grootste verschil in armoederisicodrempel tussen autochtonen en immigranten van buiten de EU (33,6 procentpunt in vergelijking met een gemiddeld verschil van 17,7 procentpunt in de eurozone).

De hervorming van de werkloosheidsuitkeringen is van invloed op de

sociale bijstand. Het aantal personen dat de uitkering voor werkzoekenden ontvangt, is met bijna 40 % gedaald: in juni 2015 waren het er 35 000 minder dan in juni 2014. In dezelfde periode is het aantal mensen met een leefloon met ongeveer 13 000 toegenomen. Dit verhoogt de druk op de sociale centra en de lokale sociale bestedingsmiddelen.

Het niveau van kinderarmoede is over het algemeen stabiel en is tijdens en na de crisis onder het EU-gemiddelde gebleven, maar de structurele armoede is gestegen van 6,8 % in 2007 tot 12,4 % in 2014. Het aantal kinderen in huishoudens met een lage arbeidsintensiteit ligt boven het EU-gemiddelde⁽⁵⁶⁾ als gevolg van de lage arbeidsparticipatie en een grote sociale gradiënt voor kinderen jonger dan twee jaar in de kinderopvang (zie hieronder).

Structurele belemmeringen, zoals ongelijke toegang tot sociale diensten, staan een verdere terugdringing van de armoede of sociale uitsluiting in de weg. Deze variëren van toegang tot hoogwaardig onderwijs en zorg in de vroege kinderjaren tot onderwijs en gezondheidszorg, naast deelname aan de arbeidsmarkt.

Hoewel in België meer gebruik wordt gemaakt van formele kinderopvang in de leeftijdsgroep van 0-3 jaar (46 %) in vergelijking met het EU-gemiddelde (27 %) en de doelstelling van Barcelona (33 %), is er soms een probleem met de beschikbaarheid van kinderopvang. Bijna alle kinderopvangvoorzieningen werken met wachtlijsten. Verder is er – door de bevolkingsgroei in vooral de grotere steden – sprake van overbevolking, waardoor de kwaliteit van de voorschoolse educatie en opvang zal afnemen. Daarnaast is het aantal inkomensgerelateerde plaatsen in buitenschoolse kinderopvang zeer klein en is de kwaliteit van deze diensten een reden tot bezorgdheid⁽⁵⁷⁾. Gebrek aan betaalbare en hoogwaardige kinderopvang en

(56) Dit betreft tot 49 % van de kinderen in huishoudens met geringe arbeidsintensiteit en laagopgeleide ouders tegenover een eurozonegemiddelde van 26,8 %.

(57) De buitenschoolse opvang kent een hoog personeelsverloop en is sterk afhankelijk van vrijwilligerswerk. Deze factoren belemmeren de sector bij het verbeteren van de professionaliteit en de kwaliteit van de dienstverlening.

buitenschoolse opvang kan ertoe leiden dat de minstverdienende partners (vaak vrouwen) ouderschapsverlof nemen of deeltijds gaan werken, met negatieve gevolgen voor het gezinsinkomen. Hoewel de gewesten plannen tegen armoede en sociale uitsluiting ontwikkelen, hangt het welslagen ervan ook af van de coördinatie tussen de beleidsdomeinen, met name op het vlak van werkgelegenheid, onderwijs, sociale inclusie, immigratie en huisvesting.

Onderwijs en een leven lang leren

België kent grote verschillen in prestaties tussen scholen en hoge niveaus van onderwijsongelijkheid inzake prestaties voor basisvaardigheden gekoppeld aan de sociaaleconomische situatie en migratieachtergrond. De zwakke

basisvaardigheden van vroegtijdige schoolverlaters en de middelmatige academische prestaties van leerlingen in het initieel beroepsonderwijs en de initiële beroepsopleiding zijn problematisch. Er zijn aanzienlijke verschillen tussen de gemeenschappen en gewesten wat betreft de prestaties voor basisvaardigheden⁽⁵⁸⁾ en het schooluitvalpercentage. Zelfs indien rekening wordt gehouden met de sociaaleconomische achtergrond kent België volgens de PISA-resultaten een van de grootste prestatieverschillen tussen leerlingen met een migratieachtergrond en leerlingen zonder die achtergrond. Het verschil tussen de talen die thuis en op school worden gesproken, verklaart deze prestatiekloof grotendeels.

Ongelijkheid begint al in de voorschoolse educatie en opvang. Ondanks de hoge totale participatiegraad in voorschools onderwijs voor kinderen vanaf drie jaar kan bij bepaalde doelgroepen een lagere participatiegraad en een minder regelmatige aanwezigheid worden vastgesteld. De voorschoolse educatie en opvang is van wisselende kwaliteit. Kansarme leerlingen lopen meer risico om naar bijzonder onderwijs en beroepsopleidingen te worden doorverwezen en de school te verlaten met niet meer dan een diploma

(58) Volgens het PISA-onderzoek van 2012 ligt het aandeel laagpresterenden ver beneden het OESO-gemiddelde in de Vlaamse Gemeenschap, dicht bij het gemiddelde in de Duitstalige Gemeenschap en boven het gemiddelde in de Franse Gemeenschap.

van lager secundair onderwijs op zak, waardoor hun vaardigheidsniveaus niet beantwoorden aan de eisen van de arbeidsmarkt⁽⁵⁹⁾.

Te veel jongeren verlaten de schoolbanken met lage kwalificaties. Hoewel het landelijke percentage voortijdige schoolverlaters is gedaald (9,8 % vergeleken met 11,1 % voor de EU) blijven er regionale verschillen bestaan en de in Wallonië (12,9 %) en in Brussel (14,4 %) vastgestelde niveaus behoren nog steeds tot de hoogste in de EU (tegenover 7 % in Vlaanderen). Leerlingen in initieel beroepsonderwijs en initiële beroepsopleiding en jongens zijn oververtegenwoordigd onder de voortijdige schoolverlaters. Er bestaat een sterke correlatie tussen het aantal voortijdige schoolverlaters en het gebied waar het kind woont, de thuistaal en het onderwijsniveau van de moeder.

De meest achtergestelde scholen kampen met een gebrek aan ervaren leerkrachten en schoolhoofden, in de context van een toenemend diverse en multiculturele bevolking. Onderzoeksresultaten bevestigen dat onderwijssegregatie in het kleuter- en basisonderwijs vaak gepaard gaat met een ongelijke toegang tot menselijke, materiële en sociale middelen⁽⁶⁰⁾. Bovendien blijkt uit enquêteresultaten⁽⁶¹⁾ dat co-teaching niet goed is ontwikkeld en dat slechts een beperkt deel van de leerkrachten hun leerlingen taken toebedelen op basis van hun individuele behoeften. Leerlingen met een migratieachtergrond maken een groter aandeel van de leerlingenpopulatie uit (15,1 %) dan het OESO-gemiddelde (12 %). Rapporten bevestigen hun ongelijke verdeling tussen scholen.

Bewijsmateriaal roept vragen op over de structuur van het initieel beroepsonderwijs en de initiële beroepsopleiding, en de relevantie

(59) Regards économiques (2013), "Le chômage des jeunes en Belgique, Diagnostic et remèdes clés", UCL, IRES, nr. 108; Hoj, J. (2013), Enhancing the inclusiveness of the labour market in Belgium, eco/wkp(2013)1 nr. 1009.

(60) Poesen-Vandeputte & Nicaise (2015), Rich schools, poor schools. Hidden resource inequalities between primary schools, Educational Research, 57:1, 91-109.

(61) Enkel voor de Vlaamse Gemeenschap: TALIS 2013 the OECD Teaching and Learning International Survey. Voor de Franse Gemeenschap: Pacte pour un enseignement d'excellence (2015).

ervan voor de eisen van de arbeidsmarkt ⁽⁶²⁾. Er moet veel meer worden ingezet op werkpleklers, door deze vorm van leren aantrekkelijker te maken en beter te regelen. Volgens de recentste gegevens bedroeg het aandeel leerlingen dat in de hogere middelbare graad van het initieel beroepsonderwijs en de initiële beroepsopleiding aan werkpleklers doet, in België slechts 4,3 %, tegenover een EU-gemiddelde van 26,5 %.

Grootschalige onderwijservormingen om de basisvaardigheden te verbeteren en inclusief, kwaliteitsvol onderwijs te ontwikkelen om het aantal zittenblijvers terug te dringen en het initiële beroepsonderwijs en de initiële beroepsopleiding te verbeteren, zitten nog in het beginstadium. De Franse Gemeenschap is begonnen aan een ambitieuze hervorming (2015-2025) van het voorschools onderwijs en van alle niveaus van het leerplichtig onderwijs. De Duitstalige Gemeenschap is het secundair onderwijs aan het hervormen. In de Vlaamse Gemeenschap vordert de in 2013 begonnen hervorming van het secundair onderwijs, hoewel sommige belangrijke beslissingen nog moeten worden genomen. Voorts is er het Vlaamse STEM-actieplan voor 2012-2020 dat is ontworpen om meer jongeren in het secundair en hoger onderwijs te doen kiezen voor richtingen als wetenschap, technologie, ingenieurswetenschappen en wiskunde en meer studenten aan te moedigen om te kiezen voor een loopbaan in de exacte wetenschappen of de technologiesector. De actuele onderwijservormingen in de twee andere gemeenschappen willen die problemen eveneens aanpakken. Ten slotte hebben de drie gemeenschappen, met aanzienlijke verschillen in reikwijdte en aanpak, het startsein gegeven voor een strategie of maatregelen tegen voortijdig schoolverlaten. Ook zijn ze hun prioriteiten in het onderwijsbeleid aan het toetsen.

De deelname aan een leven lang leren ligt laag in België. In 2014 bedroeg de deelname aan onderwijs en opleiding in de vier weken voorafgaand aan de enquête gemiddeld 7,1 % voor

personen tussen 25 en 64 jaar, in vergelijking met een EU-gemiddelde van 10,7 %. Bovendien is de deelname van laaggeschoolden erg gering, namelijk 3 % in 2014. Dit zou een probleem kunnen vormen, aangezien het aandeel volwassenen dat geen hoger secundair onderwijs heeft gevolgd, hoog blijft (26,2 %, tegenover 24 % in de EU). Net als in de overige lidstaten nemen meer jongere dan oudere werknemers deel aan een leven lang leren. Volgens de enquête voor volwasseneneducatie (Adult Education Survey) neemt slechts 46 % van de werknemers deel aan formele en niet-formele onderwijs- en opleidingsactiviteiten, hetgeen veel minder is dan in Duitsland (56,7 %), Frankrijk (57,5 %) en Nederland (69,7 %) en minder dan het EU-gemiddelde (48,6 %) en het gemiddelde van de eurozone (53,3 %).

Onvoldoende ontwikkeling van levenslang leren ondanks aanzienlijke middelen. Uit de in 2007 en 2011 uitgevoerde enquêtes voor volwasseneneducatie blijkt dat er niet genoeg belangstelling is voor een leven lang leren: relatief weinig respondenten hadden gezocht naar informatie over onderwijs en opleiding of waren op de hoogte van methodes voor het documenteren van vaardigheden en kwalificaties met het oog op werkgelegenheid. Tijdmatige afstemming tussen opleiding en werk werd zelden beschouwd als een obstakel. De feitelijk in levenslang leren geïnvesteerde bedragen variëren echter aanzienlijk, afhankelijk van de gebruikte statistische bron; ze variëren van 1 % van de arbeidskosten volgens de sociale balansen van 2010 tot meer dan 2 %, volgens de expertengroep concurrentievermogen en werkgelegenheid, en zelfs tot 2,4 %, dus ruim boven het EU-gemiddelde. Bovendien ligt het aandeel werknemers dat voortgezette beroepsopleidingen volgt, boven het EU-gemiddelde, evenals het percentage ondernemingen dat opleidingen stimuleert. Verder zijn een aantal andere voorzieningen ingevoerd, zoals tijdskrediet (federaal), opleidingsvouchers (Vlaanderen) of taalcheques (Brussel), om het geven en volgen van opleidingen te stimuleren.

Hoewel maatregelen zijn getroffen en plannen worden ontwikkeld, zal succes bij het verbeteren van de prestaties van de arbeidsmarkt en de sociale indicatoren afhangen van de coördinatie tussen beleidskeuzes, met name op het vlak van

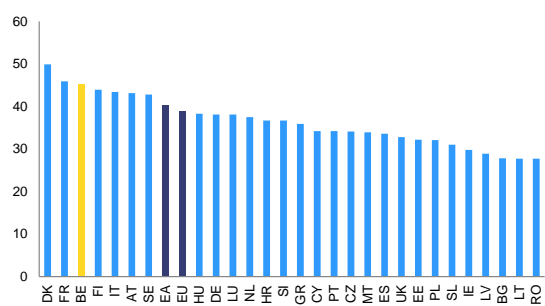
(62) Het hoger secundair onderwijs in de Franse Gemeenschap biedt 217 basisopties aan. Bijna de helft van de leerlingen volgt de laatste jaren slechts 10 van de 178 opties en de 108 minder populaire opties worden door slechts 7 % van de leerlingen gevolgd. In de Vlaamse Gemeenschap zijn er 256 studierichtingen.

werkgelegenheid, onderwijs, sociale inclusie en immigratie en integratie. Dit vereist ook een betere coördinatie en samenwerking tussen alle niveaus van de Belgische overheid. De resterende inactiviteits- en lagelonnenvallen zouden kunnen worden aangepakt door de nog bestaande onvolkomenheden in het uitkeringsstelsel en pieken in de effectieve marginale belastingtarieven voor specifieke types huishoudens weg te werken. Daarnaast blijven gerichte ondersteuning van de werkgelegenheid en activeringsbeleid nodig ter verbetering van de arbeidsparticipatie van oudere werknemers, laaggeschoolde jongeren en personen met een migratieachtergrond. Beleidsmaatregelen om actief ouder worden te bevorderen en om de vraag naar oudere werknemers te ondersteunen kunnen helpen bij de verdere beperking van vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt. Onderwijs- en opleidingsbeleid is van cruciaal belang bij het aanpakken van voortijdig schoolverlaten en van discrepanties tussen vraag en aanbod op het vlak van vaardigheden. Het voortzetten of bespoedigen van de lopende onderwijshervormingen ter vermindering van het percentage voortijdige schoolverlaters, het aanpakken van ongelijkheden op onderwijsgebied en het verbeteren van de kwaliteit en relevantie van de beroepsopleiding zouden de overgang naar een kennisintensieve en steeds meer op diensten gerichte economie kunnen vergemakkelijken.

3.2. BELASTINGEN

De totale belastingdruk is hoog in België en weegt sterk op de factor arbeid. Inkomsten uit belastingen en sociale bijdragen waren goed voor 45,3 % van het bbp in 2014, in vergelijking met een EU-gemiddelde van 38,8 %, waarmee België een van de hoogste plaatsen in de EU bekleedt (grafiek 3.2.1) ⁽⁶³⁾. Een relatief hoog aandeel van de belastinginkomsten komt voort uit sociale bijdragen en de inkomstenbelasting (grafiek 3.2.2), wat leidt tot een hoge belastingwag op arbeid. Dit heeft een grote invloed op het kostenconcurrentievermogen en vormt een rem voor de werkgelegenheid. Het versterkt in bepaalde types huishoudens ook de financiële prikkels die werken oninteressant maken.

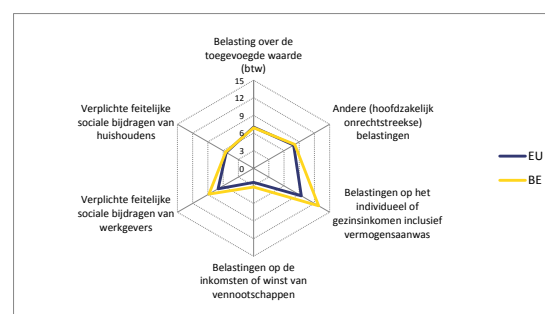
Grafiek 3.2.1: Totale ontvangsten uit belastingen en verplichte sociale bijdragen, 2014 (% van het bbp)

Bron: Europese Commissie.

(63) De gebruikte belastingquote omvat door EU-instellingen geïnde belastingen – voor België is voor ongeveer 0,2 % van het bbp aan zuivere EU-loonbelasting opgenomen. Vrijwillige en toegerekende sociale bijdragen worden niet meegerekend.

Grafiek 3.2.2: Belastinginkomsten uit de belangrijkste belastingen in België, vergeleken met de EU, 2014 (% van het bbp)

Bron: Europese Commissie.

Belastinghervorming

Daarom heeft de federale regering in juli 2015 maatregelen getroffen om de belastingdruk op arbeid te verlichten. Deze maatregelen vervolledigen andere eerder genomen maatregelen in de context van de begroting voor 2015. Het wettelijk tarief voor de sociale bijdragen van werkgevers zal geleidelijk van de huidige 33 % tot 25 % worden verlaagd. In de praktijk wordt het wettelijk tarief zelden toegepast, omdat opeenvolgende regeringen verlaagde belastingtarieven en loonsubsidies voor bepaalde categorieën van werknemers en bedrijven hebben ingevoerd, zoals voor werknemers met een laag loon, jonge en oudere werknemers, onderzoekers en voor ploegen- en nachtarbeid. Een deel van deze loonsubsidies zal worden vervangen door de verlaging van het wettelijk tarief. Bovendien komen er meer specifieke verlagingen voor kmo's, zelfstandigen en ploegen- en nachtarbeid. De grotere sociale werkbonus voor werknemers met een laag loon zal de sociale bijdragen van de werkgevers nog verder doen dalen. Bij de personenbelasting moeten een hogere belastingaftrek voor beroepskosten en een hervorming van de belastingschijven resulteren in een hoger nettoloon voor werknemers, met name voor de lage lonen. Globaal genomen komen de aangekondigde belastingverlagingen op arbeid neer op 11,5 miljard EUR in 2020, of 2,2 % van het bbp. Daardoor kan de impliciete belastingdruk

op arbeid⁽⁶⁴⁾ in 2020 met ongeveer drie procentpunten dalen (43,5 % in 2014).

De aangekondigde verlagingen van de belastingen op arbeid zullen worden gefinancierd met een reeks belastingverhogingen op consumptie en op inkomens uit andere bronnen dan arbeid, door het opvoeren van de strijd tegen belastingfraude en belastingontduiking en door bezuinigingen in de federale overheidsadministratie. Ten slotte rekent de overheid ook op de verwachte positieve effecten van de taxshift op de economische groei en de werkgelegenheid om de belastingverlagingen te financieren.

Consumptie is de belangrijkste bron van nieuwe belastingopbrengsten. In eerste instantie zullen de accijnzen op alcohol, tabak, diesel en frisdrank tussen 2016 en 2018 geleidelijk worden verhoogd. Het verlaagde btw-tarief van 6 % voor elektriciteit, dat in 2014 was ingevoerd, is in september 2015 teruggebracht op het standaardtarief van 21 %. Het lagere tarief had een hoge begrotingskost en was een milieuonvriendelijke prikkel.

Ook worden andere inkomsten verwacht uit hogere belastingen op kapitaalopbrengsten. De belastingwijzigingen omvatten een verhoging van de bronbelasting op dividenden, rente en royalty's van 25 % tot 27 %, een hervorming van de belastingheffing op onroerend goed en de invoering van een nieuwe belasting op in korte tijd gerealiseerde meerwaarden. Hoewel kapitaalverliezen bij deze nieuwe belasting niet in mindering kunnen worden gebracht, zou de beperkte reikwijdte (aandelen van beursgenoteerde ondernemingen, warrants en opties; verkoop binnen zes maanden) kunnen leiden tot belastingvermijding en lijkt het inkomstenpotentieel beperkt.

(64) Het impliciete belastingtarief voor arbeid is de som van alle belastingen op arbeid en de werknemers- en werkgeversbijdragen gedeeld door hun bruto theoretische grondslag (totale verloning van werknemers vermeerderd met loonbelasting). Het tarief voor 2014 omvat de (terugbetaalbare) belastingkredieten. Zonder deze kortingen bedraagt het tarief 43,1 %.

Ten slotte zullen maatregelen ter bestrijding van belastingfraude en belastingontduiking naar verwachting ook hogere inkomsten opleveren. Hoewel sommige maatregelen toegespitst zijn op het voorkomen van fraude (fraudebestendige kassa's in restaurants en bars), worden andere maatregelen verder van de bron toegepast en lijken ze op noodoplossingen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de karaattaks, een geheel van speciale belastingregelingen ten voordele van de diamantindustrie, en voor de permanente regeling voor fiscale regularisatie, met oplappende boetes, die naar verwachting in 2016 zal worden ingevoerd. Bovendien zal het met de in 2015 ingevoerde doorkijkbelasting (kaaimantaks) naar verwachting mogelijk worden om belasting te heffen op buitenlandse juridische entiteiten met aparte rechtspersoonlijkheid (zoals trusts) die in het buitenland zijn gevestigd, niet aan belasting zijn onderworpen en geen echte economische activiteit verrichten.

De regionale regeringen hebben meer of minder ingrijpende wijzigingen in het belastingstelsel doorgevoerd. De drie gewesten hebben de belastingen op onroerendgoedtransacties gewijzigd en de fiscale stimulansen in de personenbelasting (hypotheekaftrek) minder gul gemaakt. Na de meest recente staatshervorming kunnen de gewesten beslissen de sociale bijdragen voor specifieke doelgroepen te verlagen. Zowel het Vlaamse als het Waalse Gewest hebben hun hervormingsplannen uiteengezet, maar de maatregelen moeten nog worden goedgekeurd (zie punt 3.1). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft voor 2016 en 2017 maatregelen voorgesteld om belastingen te verschuiven van arbeid naar onroerend goed. De voornaamste kenmerken zijn een verlaging van de personenbelasting en van de belastingen op onroerendgoedschenken, terwijl andere heffingen op onroerend goed over het algemeen plaats ruimen voor meer periodieke belastingen. Ten slotte zal de kilometerheffing voor vrachtwagens op 1 april 2016 door de drie gewesten worden ingevoerd (zie punt 3.3).

De verschillende hierboven geschetste maatregelen zorgen voor een taxshift weg van arbeid, zoals de Raad de afgelopen jaren heeft aanbevolen in zijn landenspecifieke aanbevelingen voor België. De lagere belastingdruk op arbeid zal naar verwachting het concurrentievermogen en de werking van de

arbeidsmarkt verbeteren en dus bijdragen tot groei en werkgelegenheid. Bovendien maken de afschaffing van het verlaagde btw-tarief voor elektriciteit en de geplande gelijkschakeling van de accijnzen op diesel en benzine een eind aan bepaalde milieuvriendelijke kenmerken.

De taxshift maakt echter maar gedeeltelijk gebruik van de mogelijkheden om belastingen te verschuiven naar meer groeivriendelijke belastinggrondslagen, waaronder een hervorming van de milieubelastingen en de afschaffing van subsidies die schadelijk zijn voor het milieu. Een treffend voorbeeld is de gunstige fiscale behandeling van bedrijfswagens en tankkaarten (zie kader 3.2.1), met aanzienlijke negatieve externe effecten in termen van congestie en vervuiling. Ondanks de hoge totale belastingdruk behoren de inkomsten uit milieubelastingen momenteel tot de laagste in de EU (2,1 % van het bbp in 2014, in vergelijking met een EU-gemiddelde van 2,5 %), vooral uit belastingen op energie (1,2 % van het bbp tegenover gemiddeld 1,9 % in de EU). Bijgevolg zijn milieubelastingen goed voor slechts 4,5 % van de totale belastinginkomsten, tegenover 6,3 % in de EU. Er lijkt dus veel potentieel te bestaan voor extra inkomsten uit milieubelastingen in België.

Tot dusver lijkt de taxshift van de federale autoriteiten niet begrotingsneutraal. Volgens de Nationale Bank van België en het Federaal Planbureau zal de totale kost van de belastingverminderingen naar verwachting in 2020 tot 2,2 % van het bbp bedragen⁽⁶⁵⁾. Ex ante wordt slechts 0,9 % van het bbp door nieuwe maatregelen aan de inkomstenzijde gefinancierd. Een deel van de kloof zal naar verwachting worden gefinancierd door het positieve effect op de groei en de werkgelegenheid. Toch wijzen de simulaties van de Nationale Bank en het Federaal Planbureau op een verschil van respectievelijk 0,4 % van het bbp en 1,0 % van het bbp in 2020. Verdere tekortverlagende maatregelen, bovenop de maatregelen om te voldoen aan de middellangetermijndoelstelling, zijn mogelijk

(65) Nationale Bank van België (2015), Macro-economische impact op de Belgische economie van het door de Regering uitgewerkte taxshiftscenario; Federaal Planbureau (2015), Macro-economische en budgettaire effecten van de taxshift-maatregelen van de federale regering.

nodig. Dit geldt ook voor het regionale niveau, dat direct de gevolgen ondervindt van federale verlagingen van de inkomstenbelasting. Voorts dient te worden afgewacht wat bepaalde nieuwe financiële maatregelen, zoals de strijd tegen belastingfraude of -ontwijking, zullen opleveren.

De opzet van het belastingstelsel

Hoewel de taxshift een aanzienlijke vooruitgang vormt bij het verlagen van de belastingdruk op arbeid, blijft het Belgische belastingstelsel ingewikkeld. Terwijl het wettelijke belastingtarief over het algemeen hoog is, liggen de effectieve belastingtarieven vaak veel lager, als gevolg van tal van belastinguitgaven⁽⁶⁶⁾. Verlagingen, vrijstellingen en aftrekmogelijkheden vergroten de complexiteit van het belastingstelsel en creëren dus nalevingskosten. Belastinguitgaven omvatten ook kosten in de vorm van gederfde inkomsten en kunnen leiden tot een verlies van efficiëntie en economische verstoringen. Bovendien zijn ze vaak bijzonder moeilijk in te trekken en nemen ze in de loop der tijd zelfs toe. Uit de meest recente gegevens (voor het inkomstenjaar 2012) blijkt dat de inkomstenderving op federaal niveau ongeveer een kwart van de federale fiscale ontvangsten beliep (7 % van het bbp), vooral door verlaagde btw-tarieven en aftrekmogelijkheden in de personenbelasting (bv. voor pensioensparen en voor de eigen woning)⁽⁶⁷⁾. Sinds 2015 zijn sommige plafonds voor belastinguitgaven bevroren en is de aftrek voor de eigen woning minder genereus gemaakt (zie hierboven). Hoewel in bepaalde gevallen goede redenen voor belastinguitgaven kunnen bestaan, bijvoorbeeld als

(66) Belastinguitgaven kunnen verschillende vormen aannemen (bv. uitkeringen, vrijstellingen, belastingvrije som, belastinguitstel en belastingkredieten). Als instrument ter bevordering van specifiek sociaal of economisch beleid zijn ze qua functie nauw verwant met directe uitgavenprogramma's. Belastinguitgaven worden gewoonlijk ingedeeld naar heffingsgrondslag (bv. btw, inkomstenbelasting of vennootschapsbelasting) en worden onderverdeeld volgens i) het type vermindering (bijvoorbeeld uitkeringen, belastingvrije som, vrijstellingen), ii) het doel (steun aan mensen met een laag inkomen, huisvesting, enz.) of iii) de sector (huishoudens, ondernemingen of landbouw).

(67) Raming voor het inkomstenjaar 2012, waarvoor de inkomstenderving op federaal niveau 26 miljard EUR bedroeg, zie "Inventaris van alle vrijstellingen, aftrekmogelijkheden en verminderings die de ontvangsten van de Staat beïnvloeden", actualisering van september 2015.

fiscale prikkel voor het corrigeren van marktfalen of om aan te zetten tot het internaliseren van positieve externe effecten, kunnen bepaalde types belastinguitgaven tot verlies van welvaart leiden omdat ze investerings- en consumptiebeslissingen doorkruisen. Het is dan ook belangrijk de belastinguitgaven regelmatig te evalueren. Sommige doelstellingen zouden doeltreffender kunnen worden verwezenlijkt door middel van gerichte uitgavenprogramma's.

In de personenbelasting kunnen hoge effectieve marginale belastingtarieven werkloosheidsvallen teweegbrengen. Zo kan het plafond voor het zogenaamde "huwelijksquotiënt" het voor de tweede verdiener oninteressant maken om toe te treden tot de arbeidsmarkt of om meer uren te werken⁽⁶⁸⁾. Bijgevolg vergroot dit de inactiviteits- en lagelonenval voor tweede verdieners waardoor ze tot de hoogste in de EU behoren, vooral bij vrouwen (zie punt 3.1).

De uiteenlopende belastingen op beleggingsinstrumenten werken een voorkeur voor gereguleerde spaarrekeningen in de hand die ten koste gaat van beleggingen op de langere termijn of beleggingen met meer risico. De voorkeur voor liquiditeit bij beleggingen (ten dele als gevolg van het aanleggen van spaarbuffers en de lage rentegevoeligheid van gezinsinvesteringen) wordt nog versterkt door de belastingvrijstelling voor gereguleerde spaarrekeningen. Deze belastingvrijstelling bevoordeelt het banksysteem ten opzichte van andere financieringsbronnen op kapitaalmarkten, met name aandelen, hetgeen bankfinanciering voor innovatieve, hoogwaardige projecten kan afremmen. Bovendien kan de afhankelijkheid van de buitenmaatse banksector van kortetermijnfinanciering de financiële stabiliteit in gevaar brengen.

(68) Volgens dit element in de berekening van de inkomstenbelasting voor partners wordt een deel van het belastbaar inkomen van de partner met het hoogste inkomen toegerekend aan de partner die geen of een bescheiden inkomen heeft. Bijgevolg wordt het inkomen op grond van het progressieve karakter van de inkomstenbelasting tegen een lager tarief belast. Het paar kan echter niet langer profiteren van het huwelijksquotiënt indien de partner met het laagste inkomen meer dan 30 % van het gezamenlijke inkomen verdient.

Net als in vele andere lidstaten bevoordeelt het verschil in fiscale behandeling tussen financiering met eigen en met vreemd vermogen de keuze voor vreemd vermogen. De aftrekmogelijkheid voor eigen vermogen corrigeert in zekere mate de fiscale bevoordeling van schuldfinanciering in de vennootschapsbelasting door de renteaftrek van schulden te combineren met de aftrek van een fictief rendement op eigen vermogen, waardoor de vennootschapsbelasting ten aanzien van de financieringskeuze ietwat neutraler wordt. De aftrek voor eigen vermogen is de afgelopen jaren gedaald en zal door de gestage daling van de referentierente (de tienjaarsrente op Belgische overheidsobligaties) in 2015 en 2016 blijven dalen. Bovendien is niet voorzien in passende clausules om misbruik voor agressieve fiscale planning te voorkomen, zodat het bestaande kader niet alle problemen aanpakt met betrekking tot mogelijke winstverschuiving en grensoverschrijdende structuren⁽⁶⁹⁾.

Tot slot zijn er nog andere kenmerken van het Belgische belastingstelsel die kunnen worden gebruikt in structuren voor agressieve fiscale planning⁽⁷⁰⁾. In het bijzonder valt het ontbreken van antimisbruikregels⁽⁷¹⁾ op. Kenmerken zoals de fiscale rulings voor overwinst en de octrooibox kunnen bij gebrek aan afdoende garanties agressieve fiscale planning uitlokken of faciliteren. In dit verband heeft de Commissie vastgesteld dat de fiscale regeling voor overwinst voor multinationals in strijd is met de staatssteunregels, wat betekent dat de in het kader van deze regeling

(69) Zie bijvoorbeeld Zangari, E. (2014), Addressing the Debt Bias: A Comparison between the Belgian and the Italian ACE Systems, Working Paper N. 44; Ramboll Management Consulting and Corit Advisory (2016), Study on Structures of Aggressive Tax Planning and Indicators. Final report, Taxation paper No 61.

(70) Voor een overzicht van de meest gebruikelijke structuren voor agressieve fiscale planning en de bepalingen (of het ontbreken daarvan) die nodig zijn voor het welslagen van deze structuren, zie Ramboll Management Consulting and Corit Advisory (2016), Study on Structures of Aggressive Tax Planning and Indicators, European Commission Taxation Paper No 61. De landenspecifieke informatie in de studie geeft de stand van zaken in mei/juni 2015 weer.

(71) Een voorbeeld is het gebrek aan regels voor gecontroleerde buitenlandse vennootschappen. Terwijl de fiscus algemeen de strijd aanbindt met hybride leningen en de kwalificatie van de inkomsten (rente of dividend), bestaat er geen koppelingsregeling en zijn er geen regels tegen discrepanties in de fiscale kwalificatie van binnenlandse vennootschappen en die van een vreemde staat.

onbetaalde vennootschapsbelasting moet worden teruggevorderd ⁽⁷²⁾.

Al met al houden de door de Belgische autoriteiten uitgevoerde of aangekondigde fiscale maatregelen een forse verschuiving in ten gunste van de factor arbeid. Er blijft echter ruimte voor een meer ingrijpende belastinghervorming teneinde de belastinggrondslag te verbreden en inefficiënte belastinguitgaven af te schaffen. Indien de opzet van het belastingstelsel zou worden verbeterd om mazen in de wet te dichten, kan de belastingheffing billijker en de algehele staat van de openbare financiën gezonder worden.

(72) Zie: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-42_en.htm.

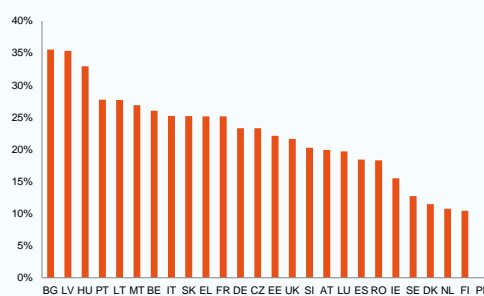
Kader 3.2.1: Fiscale behandeling van bedrijfswagens: fiscale en milieukosten

Terwijl zowel de sociale bijdragen als de inkomstenbelasting relatief hoog zijn in België, is de belasting op het voordeel in natura voor het privégebruik van een bedrijfsauto bijzonder voordelig, zowel voor werkgevers als voor werknemers. Bijgevolg krijgen werknemers vaak een bedrijfsauto (vaak samen met een tankkaart) als een manier om het marginaal belastingtarief te verlagen. Voor de werknemer schuilt het voornaamste belastingvoordeel in de lage waarde (gemiddeld rond 9 % van de catalogusprijs) die wordt gehanteerd om het belastbare voordeel van het privégebruik van een bedrijfsauto te berekenen. Werknemers worden dus belast op basis van een geschat voordeel in natura dat aanzienlijk lager ligt dan de werkelijke waarde die het gebruik van een bedrijfsauto heeft. Deze voordelige fiscale behandeling komt neer op een genereuze subsidie voor het privégebruik van bedrijfsauto's, met een verschil van 25 % tussen de kost voor de onderneming en het belastbare voordeel in vergelijking met de prijs van de auto (grafiek 1)⁽¹⁾. Bovendien moet de werknemer op het voordeel in natura geen sociale bijdragen betalen. Werkgevers betalen wel een solidariteitsheffing, maar die is veel lager dan de sociale bijdrage die op andere categorieën van verloning verschuldigd is, aangezien er geen verband bestaat tussen de solidariteitsheffing en de waarde van het voordeel of het globale loonniveau.

De voordelige fiscale behandeling van bedrijfsauto's heeft een hoge begrotingskost in de vorm van inkomstenderving die wordt geraamd op jaarlijks ongeveer 0,9 % van het bbp⁽²⁾. Daarenboven veroorzaakt de Belgische

regeling voor bedrijfsauto's aanzienlijke welvaartskosten: de werknemer ziet zijn bestedingsvrijheid ingeperkt en de samenleving heeft meer last van vervuiling en files. De huidige fiscale behandeling van bedrijfsauto's bevoordeelt het wegvervoer en dreigt prikkels voor minder brandstofverbruik, zoals heffingen op energie en voertuigen, af te zwakken. Ook ontstaan welvaartskosten voor de maatschappij in de vorm van files, luchtvervuiling en emissie van broeikasgassen. Dit is des te zorgwekkender omdat België kampt met een steeds groter wordende verkeerscongestie tijdens de spitsuren en het land naar verwachting zijn streefcijfer voor de emissie van broeikasgassen voor 2020 met 6 procentpunten zal missen. (zie punt 3.3).

Grafiek 1: Subsidie voor privégebruik van bedrijfsauto's (2014)

Bron: Europese Commissie

Het afbouwen van de voordelige fiscale behandeling van bedrijfsauto's en tankkaarten door meer rekening te houden met de totale waarde van het voordeel en de negatieve externe kosten zou dus diverse positieve effecten sorteren. Om hogere loonkosten of dalende lonen te vermijden, zouden de extra belastinginkomsten kunnen worden gebruikt om de globale belasting op arbeid te verlagen. Een andere mogelijkheid is het invoeren van een mobiliteitsbudget waarvan werknemers naar believen gebruik kunnen maken en dat een aantal perverse prikkels in de huidige belastingregeling voor bedrijfsauto's zou kunnen wegnemen.

⁽¹⁾ Deze indicator meet de subsidie van de inkomstenbelasting als het verschil tussen de kost van het leveren van een auto voor de werkgever (inclusief belastingen, verzekering, onderhoud en brandstof) en het voordeel in natura waarop de werknemer in het stelsel van de inkomstenbelasting wordt belast. Het houdt geen rekening met de manier waarop het voordeel voor socialezekerheidsdoeleinden wordt behandeld. Zie Wöhlbier e.a. (2016).

⁽²⁾ Harding (2014) raamt de gedeelde inkomstenbelasting op 2 miljard EUR (0,5 % van het bbp), terwijl de speciale socialezekerheidsregeling voor bedrijfsauto's een verlies aan sociale bijdragen van ongeveer 1,75 miljard EUR (0,4 % van het bbp) veroorzaakt (Courbe, 2011).

3.3. VERVOER, ENERGIE EN MILIEU

Weg- en spoorwegvervoer

Het centraal gelegen België heeft een dicht wegen- en spoorwegennet dat goed is geïntegreerd in belangrijke Europese vervoersinfrastructuren. Deze ligging, met name ondersteund door de haveninfrastructuur, maakt België tot een zeer goede locatie voor logistieke clusters en distributiecentra. Dit wordt bevestigd door de mondiale Logistics Performance Index van de Wereldbank van 2014, waarop België de derde plaats innam.

Deze plaats wordt evenwel bedreigd door de toenemende congestie van het wegennet, het gebrek aan toereikend onderhoud van de wegen, ontbrekende verbindingen en verkeersveiligheidsproblemen ⁽⁷³⁾. Kansen liggen er in de toegenomen beschikbaarheid van infrastructuur voor alternatieve brandstoffen en intelligente vervoerssystemen. Voor wat betreft het railvervoer van passagiers en goederen zijn de belangrijkste problemen markttoegang, knelpunten in de infrastructuur, stiptheid van de treinen en de bouw van het Gewestelijk ExpresNet van Brussel.

België is Europa's meest dichtgeslibte land in termen van verspilde uren ⁽⁷⁴⁾ of vertragingen (het negatieve effect van onzekere of langere leveringstijden, gemiste vergaderingen, bedrijfsverplaatsingen en andere congestiegerelateerde effecten). Het probleem is het meest uitgesproken tijdens de piekuren en rond Brussel en Antwerpen, hoewel interstedelijke congestie eveneens een probleem is in België. Andere economische kosten als gevolg van verkeerscongestie zijn onder meer brandstofkosten, kosten vanwege productiviteitsverlies, kosten in verband met verloren werkdagen, kosten door luchtverontreiniging, kosten die samenhangen met ziekenhuisbezoek en medische kosten. Bovendien draagt het grote percentage dieselpersonenauto's (67 % in België, tegenover een EU-gemiddelde van 41 % in 2013 ⁽⁷⁵⁾) significant bij aan hoge

concentraties fijn stof en NO₂, die vroegtijdige sterfte veroorzaken.

Er is dringend behoefte aan een bredere aanpak van de congestieproblemen in België. Het in de federale en gewestelijke regeerakkoorden aangekondigde voornemen om de congestie aan te pakken dient nog steeds in tastbare maatregelen te worden omgezet, hoewel sommige ad hoc maatregelen zijn genomen om de zaken te verbeteren. Een slimme kilometerheffing voor vrachtwagens treedt in april 2016 in werking. De invoering van een systeem voor zware vrachtwagens alleen zal echter geen significante impact hebben op de congestie, omdat auto's de voornaamste gebruikers zijn van de weginfrastructuur ⁽⁷⁶⁾ en het potentieel voor tijdgedifferentieerde congestieheffingen voor personenauto's onontsloten blijft ⁽⁷⁷⁾. Uitfasering van een gunstige fiscale behandeling van bedrijfswagens zou de ecologische en economische effecten in termen van congestiekosten en vervuiling aanzienlijk verbeteren (kader 3.2.1).

De Belgische investeringen in de aanleg en het onderhoud van wegen liggen onder het EU-gemiddelde. Als percentage van het bbp zijn de investeringen nu lager dan in de jaren 1990. In tegenstelling tot de meeste andere landen is het aandeel van de autosnelwegen in de totale wegenlengte in België gedaald. Dit, samen met de relatief lage investeringen in Belgisch wegenonderhoud, zou de verslechterende positie in de tevredenheidsrangschikking van het World Economic Forum kunnen verklaren ⁽⁷⁸⁾.

Er zijn momenteel twee belangrijke weginfrastructuurprojecten gepland in België: de sluiting van de Antwerpse ring en de modernisering van de Brusselse ring. Doel van de sluiting van de Antwerpse ring met de Oosterweelverbinding is de congestie te verminderen, de verkeersomstandigheden te

(73) In België vallen veel meer dodelijke slachtoffers op de weg dan in de buurlanden, met 62 gerapporteerde doden per miljoen inwoners (tegenover een EU-gemiddelde van 51 en 28 voor Nederland). 18 % van deze dodelijke slachtoffers valt op autosnelwegen.

(74) <http://www.inrix.com/scorecard/key-findings-us/>.

(75) <http://www.acea.be/statistics/tag/category/passenger-car-fleet-per-capita>.

(76) Federaal Planbureau (2014), Analyse de l'impact de différents schémas théoriques d'une taxe routière en Belgique, Working Paper 14-09.

(77) Vlaanderen wil nog nagaan of een systeem van kilometerheffing voor personenwagens kan worden ingevoerd zonder draagvlak in Wallonië.

(78) World Economic Forum, Global Competitiveness Index Data Platform.

verbeteren en van Antwerpen en zijn haven aangenamere plekken te maken om te wonen en te werken. De start van het project is voortdurend uitgesteld vanwege procedurekwesties, maar is momenteel gepland voor 2017. Bij de modernisering van het noordelijke deel van de Brusselse Ring zouden speciale banen voor lokaal en transitvervoer worden aangelegd. Sommigen zijn bezorgd dat een initiële vermindering van de congestie nieuw verkeer zou kunnen aantrekken waardoor de congestie uiteindelijk onveranderd blijft en de verontreiniging feitelijk toeneemt ⁽⁷⁹⁾.

België heeft activiteiten gepland en lopende met betrekking tot de richtlijn schone energie voor het vervoer en de richtlijn intelligente vervoerssystemen ⁽⁸⁰⁾. In oktober 2015 is een Beneluxverklaring over alternatieve brandstoffen ondertekend ter bevordering van de samenwerking bij de uitrol van infrastructuur voor alternatieve brandstoffen tussen de drie landen. Er zijn intelligente vervoerssystemen gepland in de context van optimaal weggebruik, verkeers- en reisgegevens-toepassingen (bv. multimodale routeplanners, realtime verkeersinformatiediensten, carpooling en carsharing), alsmede toepassingen voor verkeersveiligheid en -beveiliging.

De vervoerssector was verantwoordelijk voor 21 % van de totale uitstoot van broeikasgassen in 2012. Als België zijn beleid niet verandert en geen flexibele mechanismen gebruikt, zal het naar verwachting zijn doelstelling voor de vermindering van broeikasgasemissies met 6 procentpunten in 2020 (in vergelijking met 2005) missen. Hoewel eerder maatregelen zijn aangekondigd of sinds 2015 maatregelen worden geïmplementeerd ⁽⁸¹⁾

(79)OECD Economic survey Belgium (2013), Better use of infrastructure to reduce environmental and congestion costs.

(80)Wegvervoer, wegeninfrastructuur, verkeersveiligheid en openbaar vervoer (behalve de spoorwegen) zijn vooral een bevoegdheid van de gewesten. Het federale niveau is bevoegd voor het spoorwegwet, een beperkt aantal aspecten van de verkeersveiligheid en de voertuigenregelgeving.

(81)In 2015 is een klimaatverantwoordelijkheidsmechanisme ingevoerd waarbij alle gewesten betrokken zijn. Het omvat een meerjarig referentietraject voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen in alle gewesten tot 2030 in de residentiële en tertiaire bouwsector (met uitzondering van industriële gebouwen). Daarnaast wil de federale regering een 'energiepact' tot stand brengen, dat op een gemeenschappelijke energievisie met de gewesten en overleg met de stakeholders steunt. De overkoepelende

werd een doortastender optreden gehinderd door het ontbreken van een intern klimaatakkoord tussen de federale en gewestelijke overheden. Dit akkoord is uiteindelijk in december 2015 tot stand gekomen. Het heeft zowel betrekking op de verdeling van de inspanningen om de emissies te verminderen en het gebruik van hernieuwbare energie uit te breiden als op de opbrengsten van de veiling van emissierechten onder het EU-emissiehandelssysteem. Het is nu van vitaal belang om het akkoord uit te voeren en waar nodig het bestaande beleid bij te stellen.

Energie

De Belgische economie is energie-intensief en de invoerafhankelijkheid voor alle brandstoffen, met name gas- en olieproducten, ligt boven het EU-gemiddelde. Maatregelen om investeringen in energie-efficiëntie te stimuleren blijven belangrijk, omdat zij de economische efficiëntie van België zouden verbeteren, zijn afhankelijkheid van de invoer zouden verminderen, zijn betalingsbalanspositie zouden versterken, de gevoeligheid van de economie voor externe prijsschokken zouden verminderen en de broeikasgasemissies zouden doen dalen. Om zijn indicatieve doelstelling voor verbruik van primaire en finale energie tegen 2020 te halen, zal België strengere maatregelen moeten nemen.

Hoewel België goede vorderingen heeft gemaakt in de ontwikkeling van hernieuwbare energie, is het onduidelijk of zijn beleid en instrumenten effectief genoeg zijn om aan de doelstellingen inzake hernieuwbare energie te voldoen. Het aandeel hernieuwbare energie in het finale energieverbruik bereikte 8 % in 2014, waardoor België zijn tussentijdse doelstellingen voor 2013/2014 overschreed. Verdere vooruitgang blijft echter nodig wil België zijn 2020-doelstelling van 13 % van het finale energieverbruik bereiken.

Hulpbronnefficiëntie

In de jaarlijkse groeianalyse 2016 is onderstreept dat de lidstaten de

doelstelling van het pact is de gegarandeerde voorziening van schone en betaalbare energie in de komende 20 tot 25 jaar.

hulpbronnen efficiëntie moeten verbeteren en een meer circulaire economie bevorderen.

Hoewel er in België geen breed nationaal programma voor een circulaire economie is, maken zowel Vlaanderen als Wallonië vooruitgang met betrekking tot deze brede uitdaging. België heeft op het gebied van hulpbronnenproductiviteit licht beter gepresteerd dan het EU-gemiddelde in 2013. Het is een van de best presterende landen in de EU op het gebied van afvalbeheer, met een recyclinggraad voor gemeentelijk afval van 55 % in 2013 (het EU-gemiddelde in 2013 bedroeg 41,8 %). De Belgische waterexploitatie-index staat op ongeveer 30 % van de beschikbare hulpbronnen, hetgeen gedeeltelijk toe te schrijven is aan het hoge verbruik van koelwater voor de elektriciteitsproductie ⁽⁸²⁾. Er kunnen meer vorderingen worden gemaakt door nieuwe economische instrumenten in te voeren om afvalpreventie te bevorderen, te vermijden dat herbruikbaar of recycleerbaar afval wordt verbrand en het hergebruik en de recyclage van afval economisch aantrekkelijker te maken. Uitsluiting van de subsidies voor verbranding kan eveneens een verschuiving naar milieubelastingen ondersteunen.

(82) Europese Commissie (te verschijnen in 2016), EU Resource Efficiency Scoreboard 2015.

Kader 3.3.1: Voorzieningszekerheid

Zoals opgemerkt in het landenverslag van vorig jaar staat België voor belangrijke uitdagingen wat betreft de toereikendheid van zijn binnenlandse elektriciteitsproductie en de voorzieningszekerheid in het algemeen. De redenen hiervoor zijn de buitendienststelling van onrendabele gascentrales, het stijgende aandeel van intermitterende capaciteit, en het herhaald en langdurig uitvallen van de Belgische nucleaire capaciteit. Om het risico van black-outs te vermijden, hebben de autoriteiten voor de periode tussen november en maart een strategische reserve aangelegd. Deze reserve bestaat uit stilgelegde gascentrales en bedrijven die bereid zijn de machines uit te schakelen in geval van dreigende schaarste. Alleen als deze extra reserves zijn uitgeput, moet een plan voor gecontroleerde afschakeling worden geactiveerd ⁽¹⁾.

De federale toezichthouder, de CREG, merkt op hoe deze strategische reserve weliswaar tot de voorzieningszekerheid op korte termijn bijdraagt, maar het ontbreken van prijssignalen van de markt op lange termijn die tot nieuwe binnenlandse investeringen zouden leiden niet compenseert ⁽²⁾. De CREG wijst erop dat de vrees voor schaarste weliswaar in tijdelijke scherpe prijsstijgingen op de groothandelselectriciteitsmarkt tot uitdrukking kwam, maar dat er veel meer dergelijke pieken nodig zouden zijn om investeringen in grote productie-eenheden teweeg te brengen en dat de strategische reserve niet ter vervanging kan dienen van voldoende capaciteit om de vraag te dekken onder normale omstandigheden.

De volledige capaciteit van de nucleaire elektriciteitsproductie is de jongste maanden hersteld, en de twee eerste kerncentrales die in de mottenballen zouden worden gezet mochten in bedrijf blijven. Beide beslissingen zijn voor de rechter gebracht. Hoewel deze maatregelen de voorzieningsrisico's op korte termijn hebben verlaagd, zijn door herhaalde onderbrekingen de Belgische ouder wordende kerncentrales een onbetrouwbare energiebron geworden. België is een van de meest van kernenergie afhankelijke landen ter wereld, aangezien kerncentrales ongeveer de helft van de geïnstalleerde binnenlandse capaciteit uitmaken. Het begin van de uitstap uit kernenergie is herhaaldelijk uitgesteld — van 2015 tot 2016 tot 2022 — terwijl een volledige uitfasering nog steeds voor 2025 gepland is. Dit impliceert dat de helft van de totale binnenlandse capaciteit van het land al binnen drie jaar zal worden stilgelegd. Dientengevolge zijn de investeringsbehoeften in 2020-2025 geconcentreerd ⁽³⁾.

Het gebrek aan coherente langetermijnvisie voor de energiesector en de blijvende onzekerheid rond de timing van de kernuitstap heeft tot een klimaat geleid dat onvriendelijk is voor investeringsbeslissingen op lange termijn, aangezien de afgeschreven kerncentrales zeer winstgevend zijn. Hiermee wordt onderstreept hoe een duidelijk, haalbaar tijdschema voor de geplande nucleaire uitfasering nodig is zodat verloren capaciteit tijdig kan worden vervangen. Er zijn vooral nieuwe investeringen gedaan in hernieuwbare energiebronnen, die fors werden gesubsidieerd. De in ontwikkeling zijnde offshore windmolenparken zouden tot één derde van de verloren nucleaire capaciteit kunnen vervangen en het forse tekort dat blijft bestaan dient te worden opgevuld door een combinatie van energie-efficiëntie maatregelen, bijkomende binnenlandse capaciteit en betere koppelingen aan netten in andere landen. Duitsland en Nederland hebben structurele productieoverschotten, hoewel België vooral met het Franse net verbonden is. De beoogde ALEGrO-verbinding met Duitsland zou in dat verband een bijdrage moeten leveren ⁽⁴⁾. De geplande uitbreiding van de interconnectiviteit zal er ook toe bijdragen dat het evenwicht van het Belgische systeem wordt hersteld, gezien de stijging van de intermitterende energieproductie. Hetzelfde zou gelden voor de verdere ontwikkeling van vraagzijde- en opslagbeheerinstrumenten.

Met andere woorden, België heeft dringend een brede visie op zijn langetermijnenergielandschap nodig en een routekaart om deze te realiseren. De autoriteiten streven ernaar een interfederaal 'energiepact' voor de volgende 20-25 tot stand te brengen, hoewel tot dusver weinig vooruitgang is geboekt.

⁽¹⁾ Volgens een studie van de federale toezichthouder was er in de winter van 2014-2015 nooit een echt risico van tekort. Ook onder extremere weersomstandigheden zou de strategische reserve volstaan hebben, en zij zou voor slechts één dag zijn geactiveerd. Tegelijkertijd heeft België recordhoeveelheden elektriciteit ingevoerd.

⁽²⁾ CREG (2015), Studie over de maatregelen die moeten worden genomen teneinde over voldoende conventionele productiemiddelen te beschikken om de bevoorradingszekerheid van elektriciteit van België te waarborgen.

⁽³⁾ FPB (2014), Het Belgische energiesysteem in 2050: Waar naartoe?

⁽⁴⁾ De ALEGrO-verbinding met Duitsland en de onderzeese Nemo-verbinding met het VK, de eerste directe verbindingen met beide landen, zijn de belangrijkste projecten die gepland zijn om de interconnectiviteit te versterken. Beide verbindingen hebben een capaciteit van rond de 1000 MW en zouden niet eerder dan in 2019 operationeel worden.

BIJLAGE A

Overzichtstabel

Toezeggingen

Samenvattende beoordeling ⁽⁸³⁾

Landenspecifieke aanbevelingen (LSA's) van 2015	
LSA 1 In 2015 en in 2016 een budgettaire aanpassing van ten minste 0,6 % van het bbp realiseren in de richting van de begrotingsdoelstelling op middellange termijn. Meevallers aanwenden teneinde de schuldquote van de overheid op een passend neerwaarts pad te brengen. De pensioenhervorming aanvullen met het koppelen van de wettelijke pensioenleeftijd aan de levensverwachting. Overeenstemming bereiken over een afdwingbare verdeling van begrotingsdoelstellingen over alle overheidsniveaus.	België heeft enige vooruitgang geboekt in het gevolg geven aan LSA 1 (bij deze algemene beoordeling van LSA 1 wordt niet nagegaan of het stabiliteits- en groeipact is nageleefd): <ul style="list-style-type: none">• Er is enige vooruitgang geboekt in het doen dalen van de schuldquote. Er zijn op alle overheidsniveaus consolidatiemaatregelen genomen om het begrotingstekort te verminderen. De beoogde structurele verbetering is echter niet bereikt. Bovendien zijn ook de nominale tekortdoelstellingen opwaarts herzien, omdat de economische groei lager is dan eerder verwacht. Ongunstige economische omstandigheden, met name bescheiden economische groei en bijzonder lage inflatie hebben het moeilijker gemaakt om de schuldquote te doen dalen. België heeft groeibevorderende structurele hervormingen geïmplementeerd die naar verwachting tot vermindering van de schuldenlast op middellange/ lange termijn zullen bijdragen.• Er is enige vooruitgang geboekt in de koppeling van de pensioenleeftijd aan de levensverwachting. Het federale parlement heeft het laatste deel van de in 2014 overeengekomen pensioenhervorming aangenomen, met name een verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar in 2025 en 67 in 2030. Anderzijds is geen automatische of halfautomatische koppeling ingevoerd om de pensioenleeftijd of andere parameters verder aan te passen teneinde met demografische

(83)De volgende categorieën worden gebruikt om de vooruitgang in de uitvoering van de LSA's van 2015 te beoordelen:

Geen vooruitgang: De lidstaat heeft geen maatregelen aangekondigd of goedgekeurd om gevolg te geven aan de LSA. Deze categorie wordt ook gebruikt als de lidstaat een studiegroep heeft aangesteld om mogelijke maatregelen te onderzoeken.

Beperkte vooruitgang: De lidstaat heeft een aantal maatregelen aangekondigd om gevolg te geven aan de LSA, maar deze blijken ontoereikend en/of de goedkeuring/uitvoering ervan is in gevaar.

Enige vooruitgang: De lidstaat heeft maatregelen aangekondigd of goedgekeurd om gevolg te geven aan de LSA. Deze maatregelen zijn veelbelovend maar zijn nog niet allemaal uitgevoerd en de uitvoering ervan is niet zeker in alle gevallen.

Aanzienlijke vooruitgang: De lidstaat heeft maatregelen goedgekeurd en de meeste daarvan zijn uitgevoerd. Deze maatregelen zullen zeker bijdragen om te voldoen aan de LSA.

Volledig uitgevoerd: De lidstaat heeft maatregelen goedgekeurd en uitgevoerd die op passende wijze gevolg geven aan de LSA.

	<p>veranderingen rekening te houden. De regering overweegt invoering van een puntensysteem dat parametrische wijzigingen zou vergemakkelijken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er is bepaalde vooruitgang geboekt richting een afdwingbare verdeling van de begrotingsdoelstellingen over de verschillende overheidsniveaus. Het samenwerkingsakkoord dat aan het einde van 2013 tussen de verschillende regeringsniveaus is bereikt, dat de coördinatie van het begrotingsbeleid formaliseert, is niet volledig geïmplementeerd. De verdeling van het begrotingstraject voor de overheid in het stabiliteitsprogramma 2015 is slechts indicatief en er is geen formele verdeling van de doelstellingen overeengekomen. Dit belemmert de versterkte monitoringrol van de Hoge Raad van Financiën, aangezien deze niet kan beoordelen of wordt voldaan aan de overeengekomen doelstellingen als vastgelegd in het samenwerkingsakkoord.
<p>LSA 2</p> <p>Een grootschalige belastinghervorming aannemen en doorvoeren om de belastinggrondslag te verbreden, de belastingdruk op arbeid te verlichten en inefficiënte aftrekregelingen af te schaffen.</p>	<p>België heeft enige vooruitgang geboekt om gevolg te geven aan LSA 2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn maatregelen genomen om de loonwag te verminderen door verlagingen van de personenbelasting en de socialezekerheidsbijdragen. De werkgeversbijdragen zullen geleidelijk afnemen, van maximaal 32,4 % tot maximaal 25 % voor de hoogste lonen tussen 2016 en 2018, en van 17,3 % tot 10,9 % voor de laagste lonen tussen 2016 en 2019. Deze verlagingen zullen gedeeltelijk de bestaande loonsubsidies vervangen. Specifieke verlagingen voor kmo's en zelfstandigen zullen worden uitgebreid. De personenbelasting wordt verlaagd om het nettoloon te verhogen en de koopkracht te versterken: het plafond voor de fiscaal aftrekbare beroepskosten zal een tweede maal worden verhoogd (tot 4 210 EUR vanaf 2016). Inkomen tussen 8 711 EUR en 12 400 EUR, dat nu wordt belast tegen 30 %, zal tegen 25 % worden belast. De ondergrens van de belastingschijf van 45 % zal worden verhoogd, waardoor de belastingschijf van 40 % verbreedt. • Om deze vermindering van de belastingdruk op arbeid te financieren, zijn de belastinggrondslagen verbreed en zijn belastingen die de groei minder verstoren verhoogd. Dit geldt in het bijzonder voor belastingen op consumptie. Het verlaagde

	<p>btw-tarief voor elektriciteit is in september 2015 afgeschaft. De accijnzen op alcohol, tabak, diesel en frisdrank zullen tussen 2016 en 2018 geleidelijk stijgen. Nieuwe inkomsten zullen eveneens van verhoogde kapitaalbelastingen komen, met name: hogere bronbelastingen op dividenden, rente en royalty's; een nieuwe speculatietransactietaks op meerwaarden op aandelen op korte termijn; en de hervorming van de belasting op vastgoedbeleggingsfondsen. De gewestregeringen implementeren een kilometerheffing voor zware vrachtwagens. In 2016 heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de forfaitaire gewestbelasting van 89 EUR afgeschaft. Dit zal worden gefinancierd door een verhoging van de onroerende voorheffing met 12 %.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sommige belastinguitgaven zijn afgeschaft of verminderd. Het verlaagde btw-tarief voor elektriciteit is in september 2015 afgeschaft. De Waalse regering heeft de aftrek voor de door de eigenaar bewoonde woning herzien en de focus ervan naar eigenaars met een laag en middelgroot inkomen verlegd. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zal in 2017 de aftrek in de personenbelasting voor eigenaars-bewoners met één woning afschaffen. In plaats daarvan zullen kopers recht hebben op een vermindering van de registratierechten tot 22 500 EUR voor een woning die zij willen bewonen (op voorwaarde dat het hun enige woning is), behoudens bepaalde grenzen.
<p>LSA 3</p> <p>Een betere werking van de arbeidsmarkt bewerkstelligen door de negatieve financiële prikkels om te werken te reduceren, door de arbeidsmarkt toegankelijker te maken voor specifieke doelgroepen, alsook door tekorten aan vaardigheden en discrepanties tussen aangeboden en gevraagde vaardigheden aan te pakken.</p>	<p>België heeft enige vooruitgang geboekt om gevolg te geven aan LSA 3:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De prikkels om te werken zijn versterkt door verschillende maatregelen om de loonwig te verminderen (verhoogd belastingkrediet voor werknemers met een laag loon en een hoger plafond voor fiscaal aftrekbare beroepskosten) alsook door parametrische hervormingen van het stelsel van werkloosheidsuitkeringen vooral met betrekking tot halftijdse werknemers en oudere werklozen. Bijkomende maatregelen om de belastingwig te verminderen zijn goedgekeurd, maar moeten nog in werking treden. Er zijn diverse maatregelen genomen om de socialezekerheidsbijdragen geleidelijk te verminderen vanaf 2016 (zie LSA 2).

	<ul style="list-style-type: none"> • De werkafspraken tussen de Vlaamse en Brusselse gewestelijke arbeidsdiensten zijn in oktober 2015 versterkt. Onder het gewijzigde samenwerkingsakkoord zal Vlaanderen (VDAB) bevoegd zijn om het volledige arbeidsbemiddelingstraject (van opleiding tot plaatsing) te organiseren voor werkloze Brusselaars die werk zoeken waarvoor kennis van het Nederlands is vereist. • In Vlaanderen heeft de regering begin 2016 een ontwerpdecreet voorgesteld tot behoud van de verminderde werkgeversbijdragen voor laag- en middelhoog geschoolde werknemers jonger dan 25 (behoudens een loonplafond), voor werknemers ouder dan 55 jaar of voor mensen met een handicap. • In Wallonië hebben de regering en de sociale partners een akkoord bereikt over een integrale hervorming waarbij de focus van de overgedragen arbeidsstimuleringsregelingen wordt verlegd naar de activering van uitkeringen van jonge en langdurige werklozen en vermindering van de socialezekerheidsbijdragen voor oudere werknemers. • In 2015 is de Franse Gemeenschap met een grote hervorming van haar onderwijssysteem gestart waarbij onderwijsongelijkheid moet worden aangepakt en het systeem van beroepsonderwijs en -opleiding moet worden verbeterd. De reorganisatie in tien geografische zones van laatstgenoemd systeem is begonnen en het duaal leerstelsel is in september 2015 gestroomlijnd. • De Vlaamse Gemeenschap zet de hervorming van haar secundair onderwijs voort. De belangrijkste besluiten in verband met beroepsonderwijs en -opleiding moeten nog worden genomen. Een nieuw actieplan ter versterking van de strijd tegen schooluitval is begin 2016 in het parlement aangenomen. De uitvoering van het STEM-actieplan wordt voortgezet.
<p>LSA 4</p> <p>In overleg met de sociale partners en conform de nationale praktijken het concurrentievermogen herstellen door ervoor te zorgen dat de lonen gelijke tred houden met de</p>	<p>België heeft bepaalde vooruitgang geboekt om gevolg te geven aan LSA 4:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoewel aanzienlijke vooruitgang is geboekt met betrekking tot het corrigeren van de historische loonkostenkloof, is de vooruitgang inzake de herziening van het loonvormingskader minder

productiviteit.	tastbaar. Een herziening van de wet van 1996 inzake het nationale loonvormingskader, aangekondigd in het regeerakkoord van 2014, is tot dusver niet aangenomen. De besprekingen over de voorgenomen hervorming tussen de sociale partners worden voortgezet.
Europa 2020 (nationale doelen en vooruitgang)	
Doelstelling arbeidsparticipatie vastgesteld in het NHP 2015: 73,2 %.	De arbeidsparticipatie bedroeg: <ul style="list-style-type: none"> • 67,2 % in 2012; • 67,2 % in 2013; • 67,3 % in 2014. België loopt ver achterop bij het afleggen van het traject richting de 2020-doelstelling inzake werkgelegenheid.
O&O-doel gesteld in het NHP 2015: 3 % van het bbp (inclusief budgettaire kosten van federale belastingmaatregelen ten gunste van O&O-werknemers, die voor 2020 door België op 0,18 % van het bbp worden geraamd).	Bruto binnenlandse O&O-uitgaven in % van het bbp: <ul style="list-style-type: none"> • 2,36 % in 2012; • 2,42 % in 2013; • 2,46 % in 2014. Op basis van de recente trends zit België ongeveer op schema om de O&O-intensiteitsdoelstelling voor 2020 te bereiken.
Broeikasgasemissies, nationale doelstelling: -15 % in 2020 in vergelijking met 2005 (in niet-ETS-sectoren).	Volgens de jongste nationale prognoses die aan de Commissie zijn voorgelegd, en rekening houdend met bestaande maatregelen zal de doelstelling naar verwachting worden gemist: -9 % in 2020 in vergelijking met 2005 (dit is een verwacht tekort van 6 procentpunten).
Doelstelling hernieuwbare energie voor 2020: 13 %.	Aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal verbruik van energie: <ul style="list-style-type: none"> • 7,4 % in 2012; • 7,9 % in 2013; • 8,0 % in 2014. België heeft goede vorderingen gemaakt in de ontwikkeling van hernieuwbare energie en overschrijdt de tussentijdse doelstellingen voor

	<p>2013/2014. Er blijft echter een aanzienlijke kloof met de doelstelling. Met een aandeel van 4,9 % hernieuwbare energie in het vervoer in 2014 is België halverwege het bereiken van de bindende doelstelling van 10 % in het vervoer voor 2020.</p>
<p>Energie-efficiëntie, 2020-doelstelling energieverbruik:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 43,7 Mtoe (primair energieverbruik); • 32,5 Mtoe (finaal energieverbruik). 	<p>Bruto binnenlands verbruik van energie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 47,3Mtoe in 2012 (finaal verbruik: 35,0Mtoe); • 48,6Mtoe in 2013 (finaal verbruik: 36,2Mtoe). <p>België zit niet op koers om zijn nationale doelstellingen inzake energie-efficiëntie te halen, noch voor finaal, noch voor primair energieverbruik.</p>
<p>Doelstelling schooluitval: 9,5 %.</p>	<p>Jongeren die het onderwijs of hun opleiding voortijdig verlaten (aandeel van de bevolking van 18-24 jaar met ten hoogste lager secundair onderwijs dat geen verder onderwijs of verdere opleiding volgt):</p> <ul style="list-style-type: none"> • 12,0 % in 2012; • 11,0 % in 2013; • 9,8 % in 2014. <p>De schooluitval ligt onder het EU-gemiddelde (9,8 % tegenover 11,2 %) en dicht bij de doelstelling van 9,5 % voor 2020.</p> <p>De verbetering van het gemiddelde maskeert grote verschillen tussen subgroepen van de bevolking en tussen gewesten. Het uitvalpercentage is bij jongeren met een migratieachtergrond dubbel zo hoog als het algemene uitvalpercentage.</p>
<p>Doelstelling tertiair opleidingsniveau: 47 %.</p>	<p>Het percentage afgestudeerden in het tertiair onderwijs bedroeg:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 43,9 % in 2012; • 42,7 % in 2013; • 43,8 % in 2014. <p>Het Belgische percentage is significant hoger dan het EU-gemiddelde (37,9 % in 2014). De kloof tussen de nationale doelstelling en het reële cijfer is in de loop van de jaren ongeveer constant gebleven.</p>
<p>Doelstelling voor vermindering van het aantal</p>	<p>Het aantal personen met risico op armoede of sociale</p>

<p>personen met risico op armoede of sociale uitsluiting, uitgedrukt als een absoluut aantal personen: 380 000 (basisjaar 2010: 2 235 000).</p>	<p>uitsluiting bedroeg (in 1 000 personen):</p> <ul style="list-style-type: none">• 2 356 in 2012;• 2 286 in 2013;• 2 339 in 2014. <p>Het aantal personen met risico op armoede of sociale uitsluiting is in 2014 weer gestegen. Om de doelstelling voor 2020 te halen, zou het aantal personen met risico op armoede of sociale uitsluiting maar liefst met 484 000 moeten dalen tussen 2014 en 2020. Sommige subgroepen van de bevolking lopen een onevenredig groot risico.</p>
---	--

BIJLAGE B

PMO-scorebord

Tabel B.1: **PMO-scorebord voor België**

			Drempels	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Externe onevenwichtigheden en concurrentievermogen	Lopende rekening betalingsbalans, (% bbp)	driejarig gemiddelde	-4%/6%	0,0	-0,1	-0,1	0,2	-0,4	-0,1
	Internationale netto-investeringspositie (% bbp)		-35 %	57,3	65,1	60,8	51,7	51,6	57,2
	Reële effectieve wisselkoers - 42 handelspartners, HICP deflator	driejarig gemiddelde % verandering	±5% & ±11%	3,9	0,5	-1,6	-4,3	-0,3	-0,5
	Exportmarktaandeel - % mondiale export	vijfjarig gemiddelde % verandering	-6 %	-9,1	-11,5	-7,3	-15,1	-11,7	-10,7
	Nominale stijging loonkosten per eenheid product (2010=100)	driejarig gemiddelde % verandering	9% & 12%	10,1	7,5	5,3	5,5	8,5	5,6
Interne onevenwichtigheden	Gedefleerde huizenprijzen (jaarlijkse verandering in %)		6 %	-0,1	1,4	1,0	0,2	0,1	-1,1p
	Kredietstroom particuliere sector als % bbp (geconsolideerde gegevens)		14 %	6,2	3,2	21,4	14,2	-0,1	1,0
	Schuld particuliere sector als % bbp (geconsolideerde gegevens)		133 %	164,8	161,7	174,0	186,8	180,7	181,4
	Schuld sector algemene overheid als % bbp		60 %	99,5	99,6	102,2	104,1	105,1	106,7
	Werkloosheidspercentage	driejarig gemiddelde	10 %	7,5	7,7	7,8	7,7	7,7	8,2
	Totale verplichtingen financiële sector (jaarlijkse verandering in %)		16,5 %	-1,6	-0,5	7,4	-6,3	-3,7	4,9
Indicatoren nieuwe werkgelegenheid	Arbeidsparticipatie - % totale bevolking 15-64 jaar (driejarige verandering in pp)		-0,2 %	0,4	0,6	-0,4	0,0	-0,2	1,0
	Langdurige werkloosheid - % totale beroepsbevolking 15-74 jaar (driejarige verandering in pp)		0,5 %	-0,7	0,3	0,2	-0,1	-0,2	0,8
	Jeugdwerkloosheid - % totale beroepsbevolking 15-24 jaar (driejarige verandering in pp)		2 %	1,4	3,6	0,7	-2,1	1,3	4,5

Aantekeningen: p: voorlopig.

Noten: (1) Vermelde cijfers zijn cijfers die buiten de in het waarschuwingsmechanismeverlag van de Europese Commissie vastgestelde drempels vallen. Voor de REER en de LEP is de eerste drempel van toepassing op de lidstaten van de eurozone.

Bron: Europese Commissie

BIJLAGE C

Standaardtabellen

Tabel C.1: **Indicatoren financiële markten**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totale activa banksector (in % bbp)	310,8	316,7	280,1	260,1	275,1	262,6
Aandeel activa grootste vijf banken (in % totale activa)	74,9	70,8	66,3	64,0	65,8	-
Buitenlandse participatie in bankwezen (in % totale activa)	59,4	64,3	64,1	65,4	65,6	-
Indicatoren financiële soliditeit:						
- dubieuze leningen (% van totale leningen) ¹⁾	2,8	3,3	3,8	4,3	4,4	4,0
- solvabiliteitsratio (%) ¹⁾	19,3	18,5	18,2	18,7	17,6	18,2
- rendement eigen vermogen (%) ¹⁾	10,6	1,2	3,4	16,0	7,9	9,7
Particuliere kredietverlening (jaarlijkse verandering in %)	-2,4	-1,4	-1,2	6,2	9,1	6,8
Woningkredieten (jaarlijkse verandering in %)	6,6	-1,9	6,0	10,1	19,5	12,1
Verhouding uitstaande leningen/deposito's	62,4	60,1	56,6	58,2	59,6	62,3
CB-liquiditeit als % van passiva	2,7	6,9	5,4	2,5	1,6	1,0
Particuliere schuld (% van het bbp)	161,7	174,0	186,8	180,7	181,4	-
Externe brutoschuld (% van het bbp) ²⁾ - overheid	55,6	50,1	41,7	56,5	67,7	68,8
- particuliere sector	90,1	103,6	78,3	103,5	102,4	106,7
Langerenteverschil t.o.v. Duitse bunds (basispunten)*	71,9	162,5	150,5	84,0	55,0	34,4
Kredietverzuimswapsreads voor overheidspapier (5 jaar)*	94,9	173,2	124,8	36,3	31,0	30,0

1) Laatste gegevens Q2 2015.

2) Laatste gegevens september 2015. Deze gegevens hebben geen betrekking op monetaire autoriteiten en monetaire en financiële instellingen.

* Uitgedrukt in basispunten.

Bron: IMF (indicatoren financiële gezondheid); Europese Commissie (rentetarieven op lange termijn); Wereldbank (externe brutoschuld); Eurostat (particuliere schuld); ECB (alle andere indicatoren).

Tabel C.2: Arbeidsmarkt- en sociale indicatoren

	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ⁽⁴⁾
Arbeidsparticipatie (% van de bevolking van 20-64 jaar)	67,6	67,3	67,2	67,2	67,3	67,2
Toename werkgelegenheid (verandering in % t.o.v. voorafgaande jaar)	0,6	1,4	0,4	-0,4	0,3	0,7
Arbeidsparticipatie vrouwen (% vrouwelijke bevolking van 20-64 jaar)	61,6	61,5	61,7	62,1	62,9	62,9
Arbeidsparticipatie mannen (% mannelijke bevolking van 20-64 jaar)	73,5	73,0	72,7	72,3	71,6	71,4
Arbeidsparticipatie ouderen (% van de bevolking van 55-64 jaar)	37,3	38,7	39,5	41,7	42,7	43,8
Deeltijdarbeid (in % totale werkgelegenheid, 15 jaar en ouder)	24,0	25,1	25,1	24,7	24,1	24,8
Arbeid voor bepaalde tijd (% werknemers met contract bepaalde tijd, 15 jaar en ouder)	8,1	9,0	8,1	8,2	8,7	9,1
Overgang van tijdelijk naar vast werk	36,1	32,5	43,2	38,2	33,4	-
Werkloosheidscijfer ⁽¹⁾ (% actieve bevolking, leeftijdsgroep 15-74 jaar)	8,3	7,2	7,6	8,4	8,5	8,5
Langdurige werkloosheid ⁽²⁾ (% beroepsbevolking)	4,1	3,5	3,4	3,9	4,3	4,4
Jeugdwerkloosheid (% van de bevolking van 15-24 jaar)	22,4	18,7	19,8	23,7	23,2	21,9
NEET-percentages onder jongeren ⁽³⁾ (% bevolking van 15-24 School- en opleidingsuitval (% bevolking van 18-24 jaar dat lager sec. onderwijs als hoogste opleidingsniveau heeft en geen verder onderwijs of verdere opleiding volgt)	10,9	11,8	12,3	12,7	12,0	-
Tertiair opleidingsniveau (% van de bevolking van 30-34 jaar dat hoger onderwijs met succes heeft doorlopen)	11,9	12,3	12,0	11,0	9,8	-
Officiële opvangregelingen (30 uur en meer; % van de bevolking van minder dan 3 jaar)	44,4	42,6	43,9	42,7	43,8	-
	19,0	20,0	27,0	25,0	-	-

(1) Werklozen zijn alle personen die geen werk hebben, actief naar werk zoeken en bereid zijn onmiddellijk of binnen een termijn van twee weken aan het werk te gaan.

(2) Langdurig werklozen zijn personen die gedurende ten minste 12 maanden werkloos zijn.

(3) Die geen werk hebben en geen onderwijs of opleiding volgen.

(4) Gemiddelde eerste drie kwartalen 2015. Gegevens totale werkloosheid en jeugdwerkloosheidscijfers zijn seizoensgecorrigeerd.

Bron: European Commission Europese Commissie (EU-arbeidskrachtenenquête).

Tabel C.3: Arbeidsmarkt- en sociale indicatoren (vervolg)

Uitgaven voor sociale zekerheidsuitkeringen (% bbp)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ziekte/gezondheidszorg	8,1	8,0	8,1	8,3	8,3	-
Invaliditeit	2,1	2,1	2,1	2,2	2,4	-
Ouderdom en nabestaanden	11,4	11,0	11,3	11,3	11,7	-
Gezin/kinderen	2,3	2,2	2,2	2,1	2,2	-
Werkloosheid	3,7	3,7	3,6	3,6	3,4	-
Huisvesting en sociale uitsluiting, n.e.g.	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-
Totaal	28,5	27,9	28,4	28,6	28,9	-
waarvan: inkomensafhankelijke uitkeringen	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	-
Indicatoren voor sociale inclusie	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Personen die een armoede- of uitsluitingsrisico lopen ⁽¹⁾ (% totale bevolking)	20,2	20,8	21,0	21,6	20,8	21,2
Armoede- of uitsluitingsrisico voor kinderen (% personen van 0-17 jaar)	20,5	23,2	23,3	22,8	21,9	23,2
Armoederisico ⁽²⁾ (% totale bevolking)	14,6	14,6	15,3	15,3	15,1	15,5
Ernstige materiële deprivatie ⁽³⁾ (% totale bevolking)	5,2	5,9	5,7	6,3	5,1	5,9
Percentage personen in huishoudens met lage werkintensiteit ⁽⁴⁾ (% personen van 0-59 jaar)	12,3	12,7	13,8	13,9	14,0	14,6
Percentage werkenden dat armoederisico loopt (in % werkenden)	4,6	4,5	4,2	4,5	4,4	4,8
Effect sociale overdrachten (exclusief pensioenen) op vermindering armoede	45,3	45,3	45,0	44,8	42,6	43,6
Armoededrempels, uitgedrukt in nationale valuta tegen constante prijzen ⁽⁵⁾	10892	10977	11029	10815	11163	11140
Bruto beschikbaar inkomen (huishoudens; groei %)	1,8	0,7	2,0	2,6	0,5	1,1
Ongelijkheid van de inkomensverdeling (verhouding inkomenskwintielen S80/S20)	3,9	3,9	3,9	4,0	3,8	3,8

(1) Personen die een armoede- of uitsluitingsrisico lopen (AROPE): personen die een armoederisico lopen en/of die met ernstige materiële deprivatie kampen en/of die deel uitmaken van een huishouden met een werkintensiteit die nul of bijzonder laag is.

(2) Armoederisicopercentage (AROP): percentage van de bevolking met een gestandaardiseerd beschikbaar inkomen dat minder bedraagt dan 60 % van het nationale gestandaardiseerde mediaan inkomen.

(3) Percentage van de bevolking dat kampt met ten minste 4 van de volgende vormen van deprivatie: zij kunnen het zich niet veroorloven i) de huur- of energierekeningen te betalen; ii) hun woning voldoende te verwarmen; iii) onverwachte uitgaven te doen; iv) om de twee dagen vlees, vis of even proteïnerijk voedsel te eten; v) één keer per jaar een week met vakantie te gaan; of zich een vi) auto; vii) een wasmachine; viii) een kleurentelevisie, ix) een telefoon aan te schaffen.

(4) Personen in huishoudens met zeer lage werkintensiteit: percentage van de 0-59-jarigen dat deel uitmaakt van de huishoudens waar de volwassenen (met uitzondering van afhankelijke kinderen) de voorbije 12 maanden minder dan 20 % van hun totale potentiële arbeidstijd hebben gewerkt.

(5) Voor EE, CY, MT, SI en SK, drempels in nominale waarde in EUR; geharmoniseerde indexcijfer van de consumptieprijzen (HICP) = 100 in 2006 (onderzoek van 2007 heeft betrekking op inkomens van 2006).

Bron: ESSPROS voor de uitgaven voor socialezekerheidsuitkeringen; EU-SILC voor sociale inclusie.

Tabel C.4: Indicatoren structureel beleid en ondernemingsklimaat

Prestatie-indicatoren	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Arbeidsproductiviteit (reëel, per werknemer, j-o-j)						
Arbeidsproductiviteit in de industrie	0,25	6,86	-0,32	-0,05	2,93	3,61
Arbeidsproductiviteit in de bouw	2,86	0,47	-1,69	1,50	0,37	1,63
Arbeidsproductiviteit in marktdiensten	-1,65	1,74	0,22	-1,16	0,01	0,38
Loonkosten per eenheid product (LEP) (volledige economie, j-o-j)						
LEP in de industrie	1,77	-5,56	2,82	3,87	0,06	-1,46
LEP in de bouw	1,56	-0,14	1,36	1,40	1,10	-2,41
LEP in marktdiensten	3,59	-0,62	1,46	3,70	1,83	0,14
Ondernemingsklimaat	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tijd nodig om naleving contracten af te dwingen ⁽¹⁾ (dagen)	505	505	505	505	505	505
Tijd nodig om bedrijf te starten ⁽¹⁾ (dagen)	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Uitkomst aanvragen kmo's voor bankkredieten ⁽²⁾	0,29	0,45	0,48	0,68	0,54	0,36
Onderzoek en innovatie	2009	2010	2011	2012	2013	2014
O&O-intensiteit	1,98	2,05	2,15	2,36	2,42	2,46
Totale overheidsuitgaven voor onderwijs (in % bbp), voor alle onderwijsniveaus samen	6,57	6,58	6,55	6,60	n.b.	n.b.
Aantal mensen werkzaam in wetenschap & technologie als % totale werkgelegenheid	48	50	50	50	50	52
Aandeel bevolking dat hoger onderwijs met succes heeft doorlopen ⁽³⁾	29	31	30	31	32	33
Jongeren die tweede fase middelbaar onderwijs hebben afgesloten ⁽⁴⁾	83	83	82	83	83	84
Handelsbalans hoogtechnologische producten als % bbp	0,20	0,37	0,22	0,14	0,33	0,51
Product- en dienstenmarkten en concurrentie				2003	2008	2013
OESO productmarktregulering (PMR) ⁽⁵⁾ , totaal				1,64	1,52	1,39
OESO PMR ⁽⁵⁾ , detailhandel				4,68	4,56	4,06
OESO PMR ⁽⁵⁾ , vrije beroepen				2,52	2,47	2,47
OESO PMR ⁽⁵⁾ , netwerkindustrieën ⁽⁶⁾				2,84	2,08	1,84

(1) De methodologie, met inbegrip van de aannames, voor de opstelling van deze indicator wordt in detail beschreven op de website: <http://www.doingbusiness.org/methodology>

(2) Gemiddelde antwoorden op vraag Q7B_a. "[Bankkrediet]: Indien u een aanvraag hebt ingediend voor en hebt proberen te onderhandelen voor dit soort financiering in de laatste zes maanden, wat was dan de uitkomst?" De antwoorden waren als volgt gecodeerd: 0 indien alles ontvangen, 1 indien meeste ontvangen, 2 indien alleen beperkt deel ontvangen, 3 indien geweigerd of verworpen en behandeld als ontbrekende waarde indien de aanvraag nog hangende is of weet niet.

(3) Aandeel bevolking 15-64 jaar dat hoger onderwijs met succes heeft doorlopen.

(4) Aandeel bevolking 20-24 jaar dat ten minste tweede fase middelbaar heeft afgesloten.

(5) Index: 0 = niet gereguleerd; 6 = sterkst gereguleerd. De bij de opstelling van de OESO-indicatoren voor de productmarktregulering gevolgde werkwijzen worden in detail beschreven op de volgende website:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

(6) Geaggregeerde OESO-indicatoren inzake regulering op gebied van energie, vervoer en communicatie (ETCR).

Bron: Europese Commissie; Wereldbank — Doing Business (voor afdwinging contracten en benodigde tijd om bedrijf te starten) OESO (voor indicatoren productmarktregulering); SAFE (voor uitkomst aanvragen kmo's voor bankkredieten).

Tabel C.5: Groene groei

Prestaties groene groei		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Macro-economisch							
Energie-intensiteit	kgoe / €	0,18	0,19	0,18	0,17	0,17	-
Koolstofintensiteit	kg / €	0,39	0,40	0,36	0,35	0,35	-
Hulpbronnenintensiteit (tegenpool hulpbronnenproductiviteit)	kg / €	0,50	0,49	0,51	0,46	0,45	0,46
Afvalintensiteit	kg / €	-	0,19	-	0,20	-	-
Energiehandelsbalans	% bbp	-3,2	-3,7	-4,6	-5,0	-4,5	-3,9
Weging energie in HICP	%	10,90	11,24	11,02	11,71	11,29	10,91
Verschil tussen verandering energieprijzen en inflatie	%	-12,9	4,7	14,6	3,3	-5,8	-8,0
Reële energiekosten per eenheid	toegevoegde waarde	12,8	14,9	16,7	-	-	-
Milieuheffingen in verhouding tot belasting op arbeid	verhouding	10,9	10,7	10,6	11,2	11,8	11,8
Milieuheffingen	% bbp	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1
ectoraal							
Energie-intensiteit industrie	kgoe / €	0,20	0,23	0,23	0,21	0,21	-
Reële energiekosten per eenheid voor be- en verwerkende industrie	% toegevoegde waarde	54,1	64,2	75,4	-	-	-
Aandeel energie-intensieve industrieën in de economie	% bbp	11,19	12,03	11,85	11,61	12,33	12,43
Elektriciteitsprijzen voor middelgrote industriële verbruikers	€ / kWh	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11
Gasprizen voor middelgrote industriële verbruikers	€ / kWh	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03
Overheidsuitgaven O&O voor energie	% bbp	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Overheidsuitgaven O&O voor het milieu	% bbp	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Recyclingpercentage huishoudelijk afval	%	95,8	97,4	96,8	96,0	98,3	-
Aandeel broeikasgasemissies dat onder ETS valt*	%	37,5	38,4	38,4	37,0	37,9	38,0
Energie-intensiteit vervoer	kgoe / €	0,60	0,60	0,58	0,55	0,56	-
Koolstofintensiteit vervoer	kg / €	1,57	1,54	1,48	1,38	1,41	-
ievoorradszekerheid energie							
Afhankelijkheid van invoer energie	%	75,5	78,0	75,8	76,1	77,5	-
Geaggregeerde concentratie-index leveranciers	HHI	16,0	16,4	22,0	13,7	17,3	-
Diversificatie energiemix	HHI	0,29	0,29	0,28	0,27	0,27	-

Alle macro-intensiteitsindicatoren zijn uitgedrukt als een verhouding van een fysieke hoeveelheid tot het bbp (in prijzen van 2005)

Energie-intensiteit: bruto binnenlands energieverbruik (in kgoe) gedeeld door bbp (in EUR)

Koolstofintensiteit: broeikasgasemissies (in kg CO₂-equivalenten) gedeeld door bbp (in EUR)

Hulpbronnenintensiteit: binnenlands verbruik grondstoffen (in kg) gedeeld door bbp (in EUR)

Afvalintensiteit: afval (in kg) gedeeld door het bbp (in EUR)

Energiehandelsbalans: verhouding tussen export en import energie, uitgedrukt als % bbp

Weging energie in HICP: aandeel "energie"-items in consumptiemandje gebruikt voor berekening HICP

Verschil tussen verandering energieprijzen en inflatie: energiecomponent HICP, en totale HICP-inflatie (jaarlijkse verandering in %)

Reële energiekosten per eenheid: reële energiekosten als percentage totale toegevoegde waarde voor de economie

Milieuheffingen en belastingen op arbeid: uit Europese Commissie, 'Taxation trends in the European Union'

Energie-intensiteit industrie finale energieconsumptie van de industrie (in kgoe) gedeeld door de bruto toegevoegde waarde van de industrie (in EUR 2005)

Reële energiekosten per eenheid voor be- en verwerkende industrie reële kosten als percentage totale toegevoegde waarde voor sectoren be- en verwerkende industrie

Aandeel energie-intensieve industrieën in de economie: aandeel bruto toegevoegde waarde van energie-intensieve industrieën in bbp

Elektriciteits- en gasprijzen voor middelgrote industriële verbruikers: verbruikcategorie 500–20 000 MWh en 10 000–100 000 GJ; gegevens excl. btw.

Recyclingpercentage huishoudelijk afval: verhouding gerecycled afval - totaal afval

Overheidsuitgaven O&O voor energie of voor milieu: overheidsuitgaven voor O&O (GBAORD) voor deze categorieën als % bbp

Aandeel broeikasgasemissies dat onder EU-emissiehandelsregeling (ETS) valt: gebaseerd op door lidstaten aan Europees Milieuagentschap gemelde broeikasgasemissies (excl. landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw).

Energie-intensiteit vervoer: finaal energieverbruik vervoer (in kgoe) gedeeld door bruto toegevoegde waarde vervoersindustrie (in EUR 2005)

Koolstofintensiteit vervoer: broeikasgasemissies in vervoer gedeeld door bruto toegevoegde waarde sector vervoer

Afhankelijkheid van invoer energie: netto-invoer energie gedeeld door bruto binnenlands energieverbruik incl. door internationale bunkers

Geaggregeerde concentratie-index leveranciers: omvat olie, gas en kolen. Kleinere waarden wijzen op grotere diversificatie en dus lager risico.

Diversificatie energiemix: Herfindahl-index voor aardgas, totaal petroleumproducten, nucleaire warmte, hernieuwbare energie en vaste brandstoffen

* Europese Commissie en Europees Milieuagentschap

Bron: Europese Commissie (Eurostat) tenzij anders aangegeven